

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Gintarė Antanėlytė
Edukologijos magistrantūros studentė

VAIKO TEISĖS Į AKTYVŲ DALYVAVIMĄ ĮGYVENDINIMO RAIŠKA
ŠEIMOJE

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
Doc. Dr. L. Ušeckienė

Šiauliai, 2012

Darbas originalus.....Gintarė Antanėlytė

TURINYS

TURINYS.....	2
SANTRAUKA.....	3
SUMMARY	4
ĮVADAS.....	6
1. VAIKO SAMPRATA VAIKO TEISIŲ KONTEKSTE.....	11
1.1. Vaikystės sampratos pokyčiai.....	11
1.2. Vaiko, kaip aktyvaus dalyvio samprata.....	14
1.2.1. Vaiko teisės dalyvauti teisinis reglamentavimas.....	15
1.2.2. Vaiko teisės dalyvauti analizė.....	19
2. ŠEIMOS VAIDMUO ĮGYVENDINANT VAIKO TEISĘ DALYVAUTI.....	23
2.1. Šeimos reikšmė vaiko asmenybei	23
2.2. Vaikas, kaip teisių turėtojas šeimoje.....	25
2.2.1. Tėvų ir vaikų santykių pokyčiai.....	25
2.2.2. Tėvų požiūris į vaiko teises.....	27
2.3. Vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimas šeimoje.....	30
2.3.1. Vaiko dalyvavimo galimybės ir kliūtys.....	30
2.3.2. Vaiko aktyvaus dalyvavimo skatinimas šeimoje.....	34
3. TĖVŲ POŽIŪRIO IR ELGESIO ĮGYVENDINANT VAIKO TEISĘ DALYVAUTI ŠEIMOJE TYRIMAS	40
3.1. Tyrimo metodologija.....	40
3.1.1. Tyrimo imtis ir organizavimas.....	41
3.2. Tėvų požiūrio ir elgesio, įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti, empirinio tyrimo analizė.....	43
3.2.1. Tėvų nuostatos vaikystės ir vaiko teisių atžvilgiu.....	43
3.2.2. Tėvų požiūris į vaiko teisę dalyvauti.....	47
3.2.3. Tėvų ir vaikų santykiai, įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti.....	54
3.2.4. Tėvų elgesys skatinant vaiko dalyvavimą šeimoje.....	57
IŠVADOS.....	69
REKOMENDACIJOS.....	71
LITERATŪRA	72

SANTRAUKA

VAIKO TEISĖS Į AKTYVŲ DAYVAVIMĄ ĮGYVENDINIMO RAIŠKA ŠEIMOJE

Magistro darbas

Demokratija reikalauja visų ar bent jau daugumos visuomenės narių dalyvavimo sprendžiant vienus ar kitus klausimus. Todėl aktyvus vaikų dalyvavimas yra naudingas ne tik jiems patiems, bet visai visuomenei - vaikai turi turėti galimybių būti aktyviais dalyviais. Nors vaikai ir pripažįstami savarankiškais teisės subjektais, jų teisių įgyvendinimas priklauso nuo tėvų. Todėl būtina kreipti išskirtinį dėmesį tėvų elgesiui su vaiku, jų požiūriui į vaiko teises ir vaiko, kaip aktyvios, dalyvaujančios asmenybės auklėjimui.

Vaiko, kaip aktyvaus dalyvio, teisė įtraukiama į mokslinius tyrimus, tačiau dažniausiai analizuojama kartu su kitomis vaiko teisėmis, neskiriant jai išskirtinio dėmesio. Sprendžiant dalyvavimo klausimą didžiausias dėmesys skiriamas vaikų dalyvavimui visuomeninėje veikloje, tuo tarpu vaiko teisei dalyvauti šeimos gyvenime neskiriamas ypatingas dėmesys. Todėl šio darbo tyrimo objektu pasirinkta – vaiko teisė į aktyvų dalyvavimą šeimos gyvenime. Tyrimo tikslas – ištirti 4 – 7 metų vaikų tėvų pažiūras ir elgseną įgyvendinant dalyvavimo principą šeimoje. Šiam tikslui įgyvendinti atlikta anketinė apklausa, skirta pagrįsti arba paneigti hipotezę, jog tėvų ir vaikų santykiai remiasi tėvų valdžia, nepripažįstant vaiko lygiaverčiu partneriu ir nepripažįstant dalyvavimo svarbos vaiko gyvenime, todėl tėvai dažniau slopina nei skatina vaikus, taip pažeisdami jų dalyvavimo teises.

Išanalizavus gautus rezultatus nustatyta, jog suaugusieji nepripažįsta vaikų lygiaverčiais partneriais. Tėvų požiūris į vaikystę ir vaiko teises nesudaro galimybių vaikams dalyvauti. Vaiko dalyvavimas šeimose mažiau svarbus už apsaugą ir aprūpinimą. Teisė dalyvauti ribojama dėl vaiko amžiaus ir nebrandumo bei tėvų pranašumo. Tėvai norėtų, jog jų šeimose vyrautų lygiaverčiai santykiai tarp tėvų ir vaikų, tačiau dažniausiai dominuoja vaiko atžvilgiu. Vaiko galimybės dalyvauti šeimoje nėra itin didelės, nepakankamai skatinami vaiko gebėjimai dalyvauti. Pastebėta, jog mergaičių dalyvavimas ribojamas labiau nei berniukų, o labiau išsilavinę tėvai sėkmingiau įgyvendina vaiko teisę dalyvauti.

Tyrimo hipotezė pasitvirtino iš dalies - tėvų ir vaikų santykiai remiasi ne tėvų valdžia, o tėvų dominavimu. Tėvai iš dalies suvokia dalyvavimo svarbą vaiko gyvenime, tačiau nėra linkę pripažinti vaiko lygiaverčiu partneriu. Tėvai dažniau skatina vaikus, nei slopina, bet neįvertina vaiko galimybių dalyvauti, taip pažeisdami šią teisę.

SUMMARY

EXPRESSION OF IMPLEMENTATION OF CHILD'S RIGHT TO ACTIVE PARTICIPATION IN FAMILY

Master's final paper

Democracy requires participation of all or at least the majority of the members of the public in addressing all kinds of issues. Accordingly active participation of children is beneficial both for themselves and the whole of society - children should have opportunities to be active participants. Although children are recognized as independent legal entities, exercise of their rights lies with parents. It is therefore necessary to pay particular attention to the behaviour of parents with regard to their children, their approach to the child rights, and the education of a child as an active participating individual.

The right of the child as an active participant has been included in the research but most often, it has been considered in conjunction with other rights of the child, without focusing on it specifically. In addressing the issue of participation, focus is on children's participation in social activities while the child's right to participate in family life is actually disregarded. Consequently the child's right to active participation in family life has been chosen as the subject of the present study. The aim was to investigate the 4-7 year old children parents' attitudes and behavioural patterns in implementing the principle of participation in the family. For this purpose, a questionnaire survey has been carried out to support or refute the hypothesis that parent-child relationship is based on parental authority without recognizing the child as an equal partner and the importance of participation in the child's life. Parents suppress rather than encourage their children thereby undermining their rights to participation. The analysis of the findings has shown that adults are disinclined to recognize children as equal partners. Parental attitude towards childhood and children's rights does not allow children's participation. The child's participation in family life is seen as less important than protection and provision. The right to participate is limited because of the child age and immaturity and parental superiority. Despite parents' preference for equivalent relationships between parents and children in the family, parents tend to be dominant in their children's lives. The child has few opportunities to participate in family life. Incentives for the child's ability to participate are often inadequate. It has been noted that participation is more limited for girls as compared with boys while more educated parents are more successful in implementing the child's right to participate.

The study hypothesis is confirmed in part; parent-child relationship is based on parental dominance rather than parental authority. Parents are partly aware of the importance of participation in the life of their child yet unwilling to recognize the child as an equal partner. More often, children are motivated instead of being suppressed by their parents. Parents however underestimate their child's potential to participate thereby infringing upon this right.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Vaikai yra viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių - dėl amžiaus ypatumų, specifinės padėties šeimoje ir visuomenėje. Pripažįstant, jog vaikams būtinas išskirtinis dėmesys ir apsauga, 1989 m. lapkričio 20 dieną priimta vaiko teisių konvencija, kuria šiuo metu ginamos vaiko teisės beveik visose pasaulio šalyse. Ji vainikavo daugiau nei šešis dešimtmečius trukusį nevyriausybinių organizacijų bei kitų žmogaus teisių ekspertų darbą, kad vaiko teisės taptų prioritetu. Vaiko teisių konvencija įtvirtino naujus, su vaiko teisėmis susijusius, etinius principus bei tarptautines elgesio normas.

Inovatoriškiausia konvencijoje yra tai, kad be aprūpinimo ir apsaugos, vaikui priskiriama dalyvavimo teisė. Nūdienos demokratinės kultūros sąlygomis kiekvieno asmens dalyvavimas visuomenės gyvenime tampa itin svarbus (Juodaitytė 2007). Demokratija reikalauja visų ar bent jau daugumos visuomenės arba bendruomenės narių dalyvavimo sprendžiant vienus ar kitus klausimus. Todėl aktyvus vaikų dalyvavimas yra naudingas ne tik jiems patiems, bet visai visuomenei. Įtvirtinant dalyvavimo principą tikima vaiko autonomiškumo galimybėmis, jo pajėgumu būti atsakingam už save, savo veiksmus, sąmoningai rinktis ir spręsti jo paties reikalus. Taip ugdoma vaiko savigarba, gebėjimas išreikšti savo nuomonę ir pagarba kito nuomonei, mokomasi dirbti drauge su kitais, klausytis ir suprasti kitą (Sakalauskas, 2000). Taigi dalyvavimas pats savaime tampa vertybė bei sėkmingo vaiko vystymosi sąlyga, kurios dera paisyti. Todėl jau vaikai turi turėti galimybių būti aktyviais savo ir visuomenės gyvenimo dalyviais.

1995 m. Lietuva, ratifikuodama JT vaiko teisių konvenciją taip pat įsipareigojo skirti reikiamą dėmesį vaiko nuomonės išklausymui, užtikrinti jam galimybę dalyvauti ir teikti siūlymus, sprendžiant su jo gerove susijusius klausimus (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2011 metų veiklos ataskaita). Nuo to laiko vaiko teisių apsauga (įskaitant dalyvavimo teises) tapo visuotinai aktuali, nuolatinio dėmesio ir tyrimų reikalaujančiu klausimu. Vaiko, kaip aktyvaus dalyvio, teisės rado vietą šalies teisinėje sistemoje, jas gina įstatymai (LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (2007), LR civilinis kodeksas (2000), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002), Lietuvos jaunimo politikos Baltoji knyga (2001), Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2003), vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003)).

Vaiko gerovės valstybės koncepcija (2003) vaiko dalyvavimą apibrėžia kaip teisę „veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje individualiai ir

kolektyviai, sukuriant vaikui socialinę erdvę jo aktyviam dalyvavimui“. Vadinasi, vaikas turi būti pripažįstamas kaip individualus asmuo su nuomonėmis, jausmais ir besivystančiais gebėjimais. Todėl visi vaikai turi teisę išreikšti savo požiūrį, ir turi būti priimami sprendžiant įvairias problemas, kurios turi įtakos jų gyvenimui. Vis dėlto negalime pamiršti, kad vaiko teisių įgyvendinimas ir jo interesų apsauga priklauso nuo suaugusiųjų, pirmiausia – tėvų. Nors vaikai ir pripažįstami savarankiškais teisės subjektais, tačiau jų teisių įgyvendinimas yra susijęs su šeimos vertybėmis, jos požiūriu į vaiką, jo teises. Todėl tėvai susiduria su sunkumais išstumiant tradicines - vaiko silpnumo, nelygiavertiškumo idėjas ir priimant naujas – vaiko teisių ir laisvių.

Ne visose šeimose vaiko teisių įgyvendinimui skiriamas pakankamas dėmesys, o ypatingas vaiko statusas dažnai tėra tik sąvoka, bet faktiškai vaikų gyvenime neįgyvendinama. Tarp tėvų vis dar vyrauja neigiamas požiūris į vaiko teises, manoma, kad vaikų turimos teisės lemia jų netinkamą elgesį ir apriboja suaugusiųjų galimybes auklėti ir auginti vaikus. Trūksta supratimo, kad vaiko teisių konvencija – rimtas dokumentas, kuris įpareigoja skirti visas galimas priemones vaiko gerovei užtikrinti ir tinkamai juos auklėti bei auginti (Hodgkin, Newell, 2002).

Nors šeima ir pripažįstama saugiausia ir tinkamiausia aplinka vaikui, LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2011 metų veiklos ataskaita parodo, kad būtent šeimos nariai ir artimieji giminaičiai dažniausiai pažeidžia vaiko teises. Reikia paminėti, kad tarp dažniausiai pasitaikančių vaiko teisių pažeidimų, neužfiksuota atvejų, susijusių su vaiko teise dalyvauti. Todėl kyla klausimas, ar ši teisė ypatingai gerai užtikrinama, ar tiesiog ji nelaikoma svarbia ir jos pažeidimas nesulaukia tokio dėmesio, kaip kitos teisės.

Taigi vien tik teisinis vaiko dalyvavimo teisių įtvirtinimas neužtikrina visapusiško jų įgyvendinimo, todėl būtina kreipti išskirtinį dėmesį atsakingiausių už vaiką asmenų – tėvų elgesiui su vaiku, jų požiūriui į vaiko teises ir vaiko, kaip aktyvios, dalyvaujančios asmenybės auklėjimui.

Temos iširtumas. Vaiko teisių apsaugos komitetas Ženevoje (2006), remdamasis įvairių šalių patirtimi, akcentavo, jog visuomenės pasitikėjimas vaikais yra esminė sąlyga įgyvendinant vaiko teisę būti išklausytam ir pripažino būtinybę skleisti informaciją apie šią teisę, kad ji būtų tinkamai suprasta ir kiekvienas vaikas galėtų ja naudotis. Todėl pateikė išsamų komentarą, kaip teisingai įgyvendinti šią teisę. Rekomendacijų užtikrinant vaiko teisę būti išklausytam pateikė ir visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ Švedijoje atstovas C. Willow (2010), kuris vaiko dalyvavimą įvardijo, kaip būdą užkirsti smurtui prieš vaikus. Į lietuvių kalbą išverstas JT vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas (2002) bei profesinio rengimo mokomoji knyga apie JT konvenciją (2008) taip pat išsamiai paaiškina kiekvieno straipsnio ir atskirų jo detalių esmę, akcentuoja dalyvavimo svarbą ir suteikia galimybę teisingai interpretuoti šią teisę.

Dėmesį vaikui, kaip individui, galinčiam dalyvauti savo ir visuomenės gyvenime skyrė A. Juodaitytė (2003, 2007). Savo darbuose autorė akcentavo, jog vaiko teisė dalyvauti dažnai lieka neįgyvendinta dėl klaidingų suaugusiųjų nuostatų vaiko atžvilgiu, noro dominuoti, netinkamo auklėjimo.

LR vaiko teisių apsaugos kontrolierius, išanalizavęs savo 2011 metų veiklą mini, jog šalyje siekdama išsiaiškinti vaikų nuomonę dėl vaiko teisių apsaugos gerinimo ir kartu svarstyti galimus problemų sprendimo būdus. Didelis dėmesys skiriamas vaikų ir jų organizacijų dalyvavimui visuomeninėje veikloje, kultūriniuose renginiuose, mokyklos savivaldoje, dalyvavimo principu pagrįstas socialinių paslaugų teikimas. Tuo tarpu visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“ Lietuvoje atlikusi tyrimą (2011), kuriuo buvo siekiama iširti, kiek šalyje įgyvendinamos bendrosios JT vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo priemonės, atskleidė, jog vaikų dalyvavimas šalyje yra labiau deklaratyvus ir fragmentinio pobūdžio.

V. Ž. Jonynienė (2005), analizavusi vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijas atskleidė vaiko teisių apsaugos specialistų požiūrį, jog net ir teisiškai įtvirtinus vaiko teises, vaikų padėtis šalyje negerėja. D. Kabašinskaitė (2002) skyrė dėmesį vaikui, kaip teisių turėtojui ir individui, turinčiam teisę dalyvauti. Autorė analizavo postūmį nuo vaiko apsaugos link vaiko dalyvavimo ir atkreipė dėmesį, jog dalyvavimo principas reikalauja peržiūrėti vaikų ir suaugusiųjų galios santykį. V. S. Glebuvienei ir I. Kerulienei (2006) tiriant ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvų nuomonę apie vaikų teises paaiškėjo, jog tėvai nėra pakankamai įsisaugoję vaiko teisių ir tik iš dalies gerbia vaiko dalyvavimo teises. B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) atskleidė, jog tėvai neadekvačiai reaguoja į besivystančius vaiko gebėjimus ir neįgyvendina pagarbos vaiko pažiūroms principo. B. Bogdanovičienės ir I. Grigaravičienės (2006) suaugusiųjų požiūrio į vaiko poreikius tyrimas parodė, jog didžiausią dėmesį tėvai skiria vaiko vystymosi ir apsaugos teisėms ir nevertina vaiko dalyvavimo teisės.

Minėti tyrimai parodė, jog šeimose vis dar gyvuoja suaugusiųjų dominavimas vaiko atžvilgiu ir vaiko dalyvavimo teisė šeimose dažnai pažeidžiama. Matyti, kad vaiko, kaip aktyvaus dalyvio teisė įtraukiama į mokslinius tyrimus. Tačiau ši teisė dažniausiai analizuojama kartu su kitomis vaiko teisėmis, neskiriant išskirtinio dėmesio vaiko nuomonės paisymui. Be to, vertinant sparčią visuomenės kaitą, galima teigti, jog šių tyrimų rezultatai šiandien gali būti nevisiškai reprezentatyvūs. Sprendžiant dalyvavimo klausimą didžiausias dėmesys skiriamas vaiko dalyvavimui visuomeninėje veikloje, tuo tarpu vaiko teisei dalyvauti šeimos gyvenime ir būti išklaustam jį liečiančiais klausimais neskiriamas ypatingas dėmesys. Tai ir tampa tyrimo **problema** – kiek vaiko teisė aktyviai dalyvauti įgyvendinama šeimos gyvenime?

Tyrimo hipotezė – tėvų ir vaikų santykiai remiasi tėvų valdžia, nepripažįstant vaiko lygiaverčiu partneriu ir nepripažįstant dalyvavimo svarbos vaiko gyvenime, todėl tėvai dažniau slopina nei skatina vaikus, taip pažeisdami jų dalyvavimo teises.

Šio darbo **tyrimo objektu** pasirinkta – vaiko teisė į aktyvų dalyvavimą šeimos gyvenime.

Darbo tikslas – teoriškai ir empiriškai pagrįsti vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą raišką šeimoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti vaiko teisių sąlygotą, vaiko, kaip savarankiško individo, sampratą.
2. Išanalizuoti vaiko teisę dalyvauti.
3. Išnagrinėti šeimos vaidmenį įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti.
4. Nustatyti pasirinktos imties tėvų požiūrį ir elgesį, įgyvendinant teisę dalyvauti šeimoje.

Tyrimo metodologija. Šiame darbe remiamasi:

Pragmatizmas. (Jamesas, V.). Pragmatizmas skatina vaiko gebėjimą pačiam spręsti problemas ir aktyvumą - kuris yra esminė dalyvavimo sąlyga (Bitinas, 2000). Šiame darbe taip pat remiamasi pragmatikų požiūriu, jog į vaiką būtina žiūrėti, kaip į asmenį, gyvenanti dabar, o ne kaip į būsimąjį suaugusįjį. Taigi pragmatizmo filosofija palaiko aktyvaus vaiko idėją ir skatina jo dalyvavimą.

Humanizmas (Maslow, A., Rogers, C.). Humanistinė teorija remiasi A. Maslow (2006) pasiūlyta žmogaus poreikių hierarchija, kurios viršūnėje – savirealizacija ir saviaktualizacija. Pasak C. Rogers, sėkmingai žmogaus raidai būtina skatinanti aplinka, teigiamas aplinkinių vertinimas ir besąlygiška pagarba, meilė (Katiliūtė – Boystun, D., 1997). Šios humanizmo idėjos laiduoja lygiaverčius santykius, kai vaikas vertinamas kaip asmenybė su savo nuomone. Tai santykiai, padedantys užtikrinti vaiko teisių šeimoje įgyvenimą ir skatinantys vaiko dalyvavimą.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės ir metodinės literatūros analizė, dokumentų turinio analizė, sisteminimas, interpretavimas.

Empiriniai: anketinė apklausa.

Statistiniai: statistinė ir lyginamoji rezultatų analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimo tikslas – nustatyti pasirinktos imties tėvų požiūrį ir elgseną įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti šeimoje.

Tyrimo imtis – tyrime atsitiktinės atrankos būdu dalyvavo 213 tėvų (vyrų ir moterų), auginančių 4 – 7 metų vaikus. Tai vaiko gyvenimo tarpsnis, kai vaikas „jaučia stiprų norą įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą ir aktyviai jame dalyvauti“. Šiame etape vaikui itin svarbus šeimos vaidmuo – tėvai arba skatina vaiko dalyvavimą arba jį slopina, priklausomai nuo tėvų

pažiūrų į vaiką (Juodaitytė, 2002, p. 25). Todėl tyrimui pasirinkti 4 – 7 metų vaikų tėvai, kurie kasdien susiduria su vaiko noru dalyvauti ir atitinkamai į jį reaguoja.

Respondentų atrankos būdas – netikimybinis patogusis.

Tyrimo instrumentas – anketa. Remiantis literatūros analize sudaryta anketa, kurią sudaro atviro, uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimai (žr. 1 priedas). Pirmieji anketos klausimai skirti surinkti demografinius respondentų duomenis. 1 – 3 klausimai – demografinius respondentų vaikų duomenis. 4 - 7 klausimais siekiama atskleisti tėvų požiūrį į vaiko teises, jų laikymosi būtinybę. 8 – 15 klausimais siekiama nustatyti, kaip tėvai suvokia ir kaip vertina vaiko teisę dalyvauti. 16 – 18 klausimais tiriami tėvų santykiai su vaiku įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti. 18 – 24 klausimai skirti nustatyti tėvų elgesį skatinant/ slopinant vaiko dalyvavimą šeimoje.

Tyrimo etapai.

Pirmas etapas. Analizuojama tyrimo problematika.

Antras etapas. Rengiama tyrimo metodika, kuriama anketa, atliekamas tyrimas.

Trečias etapas. Analizuojami tyrimo rezultatai, daromos išvados, kuriamos rekomendacijos.

Tyrimo naujumas ir praktinis reikšmingumas. Mokslinėje literatūroje randama mažai informacijos apie vaiko teisę dalyvauti šeimoje. Manoma, jog šis darbas papildys stokojamos informacijos šia tema bazę, siekiant įgyvendinti vaiko teisę dalyvauti. Nagrinėjant literatūrą išanalizuota vaiko teisė dalyvauti: jos esmė, samprata, ryšys su kitomis teisėmis; atskleistas šeimos vaidmuo įgyvendinant šią teisę: vaiko dalyvavimo kliūtys bei galimybės, dalyvaujančio vaiko auklėjimas. Teorinė medžiaga gali būti naudinga tėvams, ikimokyklinių įstaigų specialistams ir kitiems, vaiko dalyvavimu suinteresuotiems asmenims. Siekiant nustatyti vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą įgyvendinimą šeimoje, sudaryta anketa tėvams. Atliktas tyrimas ir jo analizė leido nustatyti realią situaciją šeimose, įgyvendinant vaiko dalyvavimą. Tyrimas gali būti panaudotas atliekant tolimesnius ir platesnius tyrimus šioje srityje. Remiantis teorine ir praktine analize pateiktos rekomendacijos.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, santrauka, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai, 16 lentelių, 14 paveikslų.

1. VAIKO SAMPRATA VAIKO TEISIŲ KONTEKSTE

Vaikystė – ankstyvasis individo raidos etapas, reikšmingiausias gyvenimo periodas. Šiandien vaikai traktuojami kaip viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių, plačiai deklaruojama, jog vaikams būtina ypatinga apsauga ir priežiūra. Toks požiūris į vaiką įsigalėjo tik XX amžiuje – vaiko padėties visuomenėje kaitos amžiuje, kai įvyko nemažai esminių pokyčių vaiko teisių srityje. Ryškiausias jų – pasikeitusi vaiko teisių samprata - šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas (Jonynienė, 2005). Iki tokios vaikystės sampratos, kai vaikystė traktuojama kaip savaiminė vertybė, eita ilgą laiką.

1.1. Vaikystės sampratos pokyčiai

Vaikystė egzistavo visais laikais ir visose visuomenėse. Tačiau vaikystės samprata, kaip ir vaikų padėtis, įvairiais laikotarpiais labai skirtinga – skiriasi požiūris į vaiką, vaiko padėtis visuomenėje, taip pat ir elgesys su juo.

Ilgą laiką specifinės vaiko savybės, skiriančios jį nuo kūdikio ar nuo subrendusio žmogaus, nebuvo pripažįstamos. Viduramžiais dar nebuvo vaikystės sąvokos. Vaikai nebuvo išskirtinė visuomenės grupė, nebuvo ir specialių įstaigų, kur jie būtų lavinami ir auklėjami. Todėl, kai tik kūdikiui neberekėdavo nuolatinės priežiūros, jis pereidavo į brandos etapą (Broom, 1992). Kaip teigia N. Postman (1996) „vaikai pirmiausia buvo vertinami jų ekonominio naudingumo aspektu, jų charakteris ir protas suaugusiuosius domino mažiau už darbo jėgą“. Autoriaus manymu, pagrindinė to priežastis buvo komunikacinė viduramžių aplinka – visuomenėje, kur dauguma nemokėjo skaityti, suaugusiuoju vaikas tapdavo išmokęs kalbėti (Postman, 1996). Taigi viduramžiais vaikai ne tik neturėjo teisių, juos slėgė suaugusiųjų pareigos.

Ši padėtis pasikeitė XV a. viduryje, plintant skaitymui ir rašymui. Tuomet vaikai suaugusiais jau netapdavo savaime, o turėjo įgyti skaitymo ir rašymo įgūdžių. Taip vaikai imti laikyti nebe mažais suaugusiaisiais, o nesuformuotais arba neišsimoklinusiais suaugusiaisiais. XIV a. greta humanizmo idėjų vaikystė susiformavo kaip „socialinis principas ir psichologiškai sąlygota struktūra“ (Postman, 1996). Tačiau, net ir tuo metu vaikai rengdavosi, dirbdavo ir elgdavosi kaip suaugę. Iki pat XX a. ilgą nesavarankiška vaikystė pasitaikydavo tik tarp turtingųjų (Broom, 1992). Kaip matyti, ilgą laiką vaikai ir pati vaikystė nebuvo vertinama, ji

suvokiama kaip kažko trūkumas, neišbaigtumas, o vaikai laikomi nevisaverčiais visuomenės nariais. Laukiama, kol vaikas užaugs ir taps naudingą, t.y. suaugusiuoju.

Idėja, jog vaikui privaloma duoti visa, kas geriausia, ėmė plisti XX amžiuje. Žmonija suvokė, kad tai, ką vaikas gauna iš jį supančio pasaulio, jam gražins ir vaikystėje nustatytais principais vadovausis visą savo gyvenimą. Taip nuo vaiko išnaudojimo bei ignoravimo pereita prie ypatingos pagarbos vaiko asmenybei ir jo teisių apsaugos (Sakalauskas, 2000). Taigi tik palyginti neseniai vaikas tapo asmeniu, kuriam suteikiamas ypatingas dėmesys, pagarba ir teisės.

Moderniojoje visuomenėje, besivystančioje dideliais tempais, vaikystė, kaip ir požiūris į vaikystę ima skirtis. Lyginant tradicinę ir moderniąją vaikystės sampratą matyti, jog tradicinėse vaikystės sampratos teorijose vaikai buvo matomi kaip ateities suaugusieji. Pasak D. Kabašinskaitės (2002), „tradicinės vaiko raidos ir socializacijos teorijos pristatė vaikus kaip dar neišbaigtus kūrinius, kurie savo ir suaugusiųjų pastangomis privalo tapti suaugusiais, taigi įveikti savo nesubrendimą ir tapti „tikrais žmonėmis“ ir „tikrais visuomenės nariais“.“ Naujoji paradigma identifikavo vaikystę kaip socialinę kategoriją, o vaikus - kaip socialinius veikėjus (Kabašinskaitė, 2002, p. 43). Taigi vaikai jau nuo mažens pripažįstami žmonėmis, gerbiant jų vaikystę, kaip svarbų gyvenime periodą, nereikalaujant tapti mažą suaugusiuoju.

R. Dreikurs (2004) požiūrio į vaikystę kaitą sieja su demokratija, kuri pakeitė ne tik politiką, bet ir socialinę atmosferą. Augantis demokratėjimas labai pakeitė žmonių tarpusavio santykius – žmonija pamažu suvokė, kad visi žmonės tarpusavyje lygūs. Vis dėlto nors švietėjai ir pripažįsta autokratiškus santykių pokytį į demokratinius santykius, tačiau visuomenė šią kaitą priima lėtai ir vis dar neranda būdų pakeisti pasenusias tradicijas ir požiūrį į vaikystę (Dreikurs, 2004). Kaip matyti, nors viešai deklaruojama, jog vaikai ir suaugusieji tarpusavyje lygūs – tai ne visada atitinka tikrovę. Visuomenė dar turi atitinkamai priimti šį požiūrį ir interiorizuoti jį kasdienį gyvenimą.

Taigi vaikystės samprata, kokią mes suvokime dabar, atsirado ne iš karto. Požiūrį į vaiką ir vaikystę skirtingais laikais lėmė visuomenės gyvenimo būdas, vertybės, kultūra. Ilgą laiką vaikystė buvo nuvertinama, o vaikai išnaudojami ir skriaudžiami. Palaipsniui įsigalėjęs humanizmas ir demokratija paskatino į vaikus pažvelgti kaip į pilnaverčius visuomenės narius, saugoti juos ir suteikti teises.

1898 metais priimta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija tapo išsamiausia tarptautine vaiko teisių išraiška. Konvencija aprėpė vaiko teises politiniu, ekonominiu, socialiniu, kultūriniu aspektu (Bulotas, 2003). Tai buvo pirmas tarptautinės teisės dokumentas pripažinęs vaikus savarankiškais individais ir garantavęs vaikams politines ir civilines teises.

Iki tol visuomenėje „vaikų apsauga“ asocijavosi su vaiko apsaugojimu nuo bado, karo ar sunkaus darbo, siejama su ginkluotais konfliktais ar seksualiniu išnaudojimu. Žiauriam elgesiui su vaiku neretai priskiriami tik tie fiziniai veiksmai, kurie smarkiai žaloja vaiko sveikatą ar kelia pavojų gyvybei (Willow, 2010). Taigi iki vaiko teisių konvencijos manyta, kad apsauga reikalinga tik ten, kur vaiko teisės pažeidžiamos itin žiauriai, didžiausias dėmesys skiriamas fizinei vaiko apsaugai. Tuo tarpu vaiko teisių konvencija (1989) numatė visapusišką vaiko teisių apsaugą, patvirtindama, jog „vaiko teises reikia ypač ginti ir kad reikia nuolat gerinti vaikų padėtį visame pasaulyje ir jų vystymąsi bei auklėjimą taikos ir saugumo sąlygomis“. Kaip ir pastebi D. Kabašinskaitė (2002), su konvencijos atsiradimu „vaiko teisės į apsaugą ir aprūpinimą išplėtotos link vaiko teisės į dalyvavimą ir ypatingą dėmesį vaiko interesams“ (Kabašinskaitė, 2002, p. 44). Vaiko teisių kontekste vaikas matomas jau ne tik kaip globos objektas, kuriam būtinas fizinis saugumas, bet kaip individas, asmenybė su savo poreikiais. Siekiant įtvirtinti šį požiūrį į vaiko teisių apsaugą, vaiko teisių konvencija iškelė tokius iššūkius:

- „patvirtinti vaiko, kaip žmogaus, o ne suaugusiųjų geranoriškumo objekto, turinčio savo orumą ir teises, statusą;
- užtikrinti visuotinį visų vaikui suteiktų teisių įgyvendinimą, nepriklausomai nuo vietos, kurioje vaikas gyvena (Gelbėkit vaikus, 2011, p. 4)“.

Kai matyti, vaiko teisių laikymasis nebegali priklausyti vien nuo suaugusiųjų valios - vaikas tampa savarankišku individu, kurio teisės privalo būti įgyvendinamos be jokios išimties. Vaiko, kaip savarankiško individo, statusą atspindi ir du konvencijos straipsniai, kurie papildo vienas kitą ir suformuoja aktyvaus ir dalyvaujančio vaiko idėją:

- „garantuoti vaiko teisę į jo pažiūrų gerbimą (12 straipsnis) – pagal šį straipsnį vaikas yra laikomas pilnateisiu daryti įtaką priimamiems sprendimams.
- būtina didžiausią dėmesį skirti geriausių vaiko interesų užtikrinimui (3 straipsnis) – pagal šį straipsnį vaikas tampa jį paveikiančių sprendimų centru (Gelbėkit vaikus, 2011, p. 4);“

Dėmesys vaiko pažiūroms ir interesų užtikrinimas reikalauja kitokio nei iki tol dėmesio vaikui – vaikas turi būti matomas iš jo perspektyvos. Kaip pastebi D. Kabašinskaitė (2002) sąvoka „vaiko interesai“ keičia iki tol įprastą „vaiko poreikių“ sąvoką. Čia „vaiko poreikių“ sąvoka siejasi su vaiko raidos paradigma, nes joje vyrauja suaugusiojo kaip rūpintojo statusas. Tuo tarpu konvencija suteikė galimybę naujiems procesams: nuo vaiko „poreikių“ link „interesų“ išryškinimo, kuriuose vyrauja vaiko, kaip savarankiško individo bei teisės subjekto statusas. Toks vaiko, kaip individo, teisių pripažinimas išjudino galios struktūrą visuomenėje. Vaikas tapo socialiniu veikėju, o suaugusiųjų dominavimą vaiko atžvilgiu pakeitė partnerystė. Taigi „konvencija išryškino postūmį nuo sprendimų darymo „dėl“ vaiko prie sprendimų darymo

„su“ vaiku, t. y. išiklausymo į vaiko nuomonę. Ši teisė pripažįsta vaiką autonomišku individu ir neapriboja jo dalyvavimo priklausomai nuo vaiko amžiaus (Kabašinskaitė, 2002, p. 47).” Galima teigti, jog vaiko interesų paisymas apriboja suaugusiųjų galią vaiko atžvilgiu. Jau neužtenka vien apsaugoti vaiką – tenka gerbti jį taip, kaip gerbiami suaugusieji, atsižvelgti į jo nuomonę, gerbti pažiūras.

Reikalavimas gerbti vaiko pažiūras paneigė požiūrį, jog vaikai negali veikti savarankiškai ir todėl negali pasinaudoti pilietinėmis teisėmis. Šią mintį pakeitė idėja, jog vienintelė sąlyga įgalinanti naudotis žmogaus teisėmis – būti žmogumi. C. Willow (2010) Atkreipė dėmesį, jog ir suaugusieji nėra visiškai nepriklausomi nuo kitų - jie naudojami kitų paslaugomis bei patarimais, priima pagalbą, tačiau tai neatima iš jų galimybės naudotis savo teisėmis. Be to, suaugusieji dažnai neįvertina vaiko gebėjimų ir mano, kad jais negalima pasitikėti. Tačiau konvencijoje akcentuojama, jog vaikų mąstymas ir veiksmai nuolat vystosi, todėl vaiko, kaip individo, nuomonės turi būti paisoma nepriklausomai nuo jo amžiaus.

Kaip teigia A. Juodaitytė, (2003), vaiko, kaip savarankiško individo pripažinimas, verčia žiūrėti į jį ne kaip į būsimą suaugusįjį, bet kaip į asmenį gyvenantį čia ir dabar. „Jau vaiko gimimo aktas jį įteisina kaip asmenį ir kaip individualybę“ (Juodaitytė, 2003, p. 58). Tai reiškia, jog vaikai nuo pat gimimo momento yra visaverčiai žmonės, o ne tampantys žmonėmis, pripažįstama, jog vaikystė yra vertinga pati savaime. Vaikas vertinamas toks, koks yra, nelyginant jo su suaugusiuoju. Toks požiūris leidžia vaikui būti ne globos objektu, o aktyviu dalyviu, galinčiu reikšti savo nuomonę ir turėti įtakos su jo gerove susijusiems sprendimams.

Kaip matyti, visuomenė turėjo nueiti ilgą kelia, kol pajuto, jog vaikui reikia ypatingos apsaugos. Dar prireikė laiko, kad vaikas būtų matomas kaip asmenybė ir kaip individas. Vaiko, kaip individo samprata išplėtė vaiko teises nuo apsaugos ir aprūpinimo link vaiko nuomonės išiklausymo ir interesų paisymo. Taip vaikas matomas ne kaip objektas, priklausantis nuo suaugusiųjų valios, bet kaip savarankiškas subjektas, savo teisių turėtojas. Šis vaiko statusas paverčia vaiką lygiaverčiu ir lygiateisiu suaugusiųjų partneriu įvairiose gyvenimo srityse ir padeda užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą.

1.2. Vaiko, kaip aktyvaus dalyvio, samprata

Kalbant apie vaiko teises, vaiko dalyvavimas dažnai nublinksta prieš jo apsaugą ir aprūpinimą. Vaiko interesai neretai painiojami su vaiko norais, nuomonės išiklausymas – su vaiko užgaidų tenkinimu, o pats vaiko dalyvavimas neretai klaidingai interpretuojamas ir

painiojamas su popamokine vaiko veikla, būrelių lankymu. Taigi vaiko, kaip aktyvaus dalyvio, samprata nėra plačiai žinoma ir pakankamai aiški.

1.2.1. Vaiko teisės dalyvauti teisinis reglamentavimas

Nuomonės reiškimo laisvė yra laikoma viena iš svarbiausių sąlygų demokratinės visuomenės bei atskiro individo vystymuisi. Šią laisvę ir teisę žmonija pripažįsta jau seniai, ir siekia, kad kiekvienas galėtų ja naudotis ir nekliudytų naudotis kitiems. Kaip skelbia visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948): „Kiekvienas žmogus turi teisę į įsitikinimų ir jų reiškimo laisvę, kuri apima teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų ir teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas nepriklausomai nuo valstybių sienų, ir nesvarbu, kokiomis priemonėmis jos būtų išreikštos (19 straipsnis)“. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966) nustato: „Kiekvienas žmogus turi teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų“ (19 straipsnis). Tačiau vaiko teisių konvencija (1989, 12 straipsnis) šią teisę išplėtė ir pareikalavo ne tik suteikti vaikams teisę laisvai reikšti savo įsitikinimus, bet ir kad jie būtų išklaudyti, kad jų pažiūroms būtų skirtas „deramas dėmesys“. Todėl jau neužtenka tik leisti vaikui pasakyti savo mintis, jo nuomonė turi būti išklausoma ir priimama kaip svarus argumentas priimant su vaiku susijusius sprendimus.

1995 m. Lietuva, ratifikuodama šią konvenciją, taip pat įsipareigojo skirti reikiamą dėmesį vaiko nuomonės išklausymui, užtikrinti jam galimybę dalyvauti ir teikti siūlymus, sprendžiant su jo gerove susijusius klausimus. Nuo to laiko Lietuvoje priimta naujų įstatymų ir teisės aktų, kuriais siekiama skatinti geresnį vaiko teisių įgyvendinimą ir vaiko dalyvavimą visuomeninėje veikloje, teisinėje bei politinėje plotmėje ir šeimoje.

Teisiniuose procesuose vaiko dalyvavimą užtikrina *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas* (2002), *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (2000) bei *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija* (2003):

- *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse* (2002) apibrėžiamos vaikų liudytojų apklausos procedūros; nurodoma, kad sprendžiant šeimų bylas turi būti užtikrinta vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, apibrėžiamas vaiko dalyvavimas teismo posėdžiuose.

- *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (2000) vaiko teisių apsaugos srityje svarbus tuo, kad kodekso trečioji knyga nustato vaikų ir tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas. Kodekso trečiojoje knygoje (3.164 straipsnis) aptariamas nepilnamečio vaiko dalyvavimas užtikrinant jo teises: „Kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaudytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko

interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai.“ Antroji to paties straipsnio dalis teigia: „Jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą.“

- *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje* (2003) garantuojamas vaiko dalyvavimas teismų ir administraciniuose procesuose:

- a) suteikiant vaikui reikalingą informaciją;
- b) suteikiant vaikui teisę išsakyti savo nuomonę;
- c) konsultuojant vaiką pagal jo psichinę ir emocinę brandą;
- d) informuojant apie galimus vaiko pageidavimų ar sprendimų padarinius;
- e) planuojant ir įgyvendinant specializuotus šeimos ir vaiko teismus.

Kaip matyti, įstatymai leidžia vaikui būti teisinių procesų dalyviu. Teisinėje plotmėje vaikas pripažįstamas savarankišku subjektu, galinčiu dalyvauti priimant su juo susijusius sprendimus ir turėti jiems įtakos. Vaiko nuomonė pripažįstama svarbiu teisiniu argumentu. Be to, vaikas gali būti liudininku ar net kaltintoju.

Politinis ir visuomeninis vaiko dalyvavimas atsispindi *Lietuvos jaunimo politikos Baltojoje knygoje* (2001), *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme* (1996), *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme* (2003), *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme* (2007) bei *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje* (2003):

- *Lietuvos jaunimo politikos Baltoji knyga* (2001). Tai Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos iniciatyva parengta knyga, kurioje prioritetine kryptimi išskiriamas jaunimo dalyvavimas. Siekiama, jog jaunimas ir jaunimo organizacijos kartu su valstybinėmis organizacijomis dalyvautų sprendžiant jaunimo problemas.

- *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo* (1996) bendrosiose nuostatose teigiama, jog kiekvienam gimusiam vaikui turi būti garantuota galimybė dalyvauti visuomenės gyvenime. Viena iš pagrindinių vaiko teisių nurodoma „minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvė, <...> teisė dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose ir organizacijose, teisė laisvai reikšti savo pažiūras“.

- *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme* (2003) akcentuojama jaunimo teisė savanoriškai dalyvauti priimant jiems aktualius sprendimus:

- a) su jaunimu susiję klausimai sprendžiami jaunimui dalyvaujant ir derinant su jaunimu ar jaunimo organizacijų atstovais;

- b) valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei jaunimo organizacijos informuoja jaunimą jam aktualiais klausimais priimtina ir prieinama forma;
- c) jaunimas pats renkasi veiklos sritį, formuoja jos tikslus, aktyviai joje dalyvauja ir atsako už tikslų įvykdymą;
- d) jaunimas dalyvauja pasirinktoje jaunimo veiklos srityje savo noru ir niekieno neverčiamas;
- e) jaunimas savo veikloje nustato šios veiklos tikslų įgyvendinimo būdus, formą, atsakomybę ir įvertinimą.

- *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme (2007, 3 straipsnis)* vaiko dalyvavimas ir išklausymas apibūdinamas kaip vienas iš pagrindinių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos principų: „Vaikas turi teisę išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su jo gerove šeimoje ir visuomenėje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius užtikrina aktyvaus vaiko dalyvavimo ir išklausymo galimybes bei atsižvelgia į vaiko nuomonę, jeigu ji neprieštarauja vaiko interesams“.

- *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003)* vaiko dalyvavimas išskiriamas kaip vienas iš vaiko gerovės įgyvendinimo siekių:

- a) atsižvelgiant į brandą, vaikui sudaromos sąlygos ir suteikiamos galimybės aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, realizuoti savo visuomeniškumą ir pilietiškumą, ypač priimant sprendimus, turinčius įtakos vaiko gerovės užtikrinimui;
- a) teikiant visų formų paslaugas vaikui ir šeimai, yra reikšminga vaiko nuomonė;
- b) atliekant mokslines apžvalgas ir mokslinius tyrimus, vaikas įtraukiamas kaip tikslinis ir reprezentatyvus visuomenės atstovas.

Minėti dokumentai padeda užtikrinti vaiko, kaip aktyvaus visuomenės dalyvio teises. Čia išryškėja vaiko teisė dalyvauti pasirinktoje veiklos srityje. Didelis dėmesys skiriamas vyresnio amžiaus vaiko – jaunuolio dalyvavimui. Daugiausia teisių dalyvauti įstatymai suteikia jaunimo organizacijoms, kurios gali turėti svarų balsą sprendžiant jaunimo problemas ir kitus jam aktualius klausimus.

Taigi teisės aktai formuoja aktyvaus vaiko idėją per teisinius procesus ir visuomeninę veiklą. Tuo tarpu šeimoje vaiko teisės yra įgyvendinamos per tėvų pareigas. Kaip skelbia vaiko teisių konvencija (1989): „vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“. Tai ir nuoroda tėvams, ko reikia vaikui, ir įstatymų paskirtas uždavinys. Čia taip pat nurodoma (18 straipsnis), jog pagrindinė atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystymąsi tenka tėvams, kurių pagrindinis rūpestis turi būti vaiko interesai. Taigi tėvai, augindami vaikus privalo paisyti vaiko teisių. C. Willow (2010) akcentuoja, jog pagarba vaikų teisėms negali būti suvokiama kaip galimybė, kaip gerumas ar meilė vaikui. Tai privaloma

pareiga kiekvienam, solidarumo ir partnerystės išraiška. Tai reiškia, jog šeima, kaip pirminė vaiko aplinka, turi užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą.

Remiantis LR Civiliniu kodeksu (2000, 3.161 straipsnis) „kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę“. Teisė gyventi reiškia daugiau nei tiesiog egzistuoti, tai – gyventi visavertį gyvenimą. Vaikas turi teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Čia taip pat nurodoma, jog „tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje“ (3.155 straipsnis). Matyti, jog tėvams suteikiama pareiga ne bet kaip auginti vaikus, o prisiimti atsakomybę už jo auklėjimą ir lavinimą: „vaiko auklėjimas ir rengimas savarankiškam gyvenimui bei integracijai visuomenėje turi būti toks, kad jis jaustųsi visaverte ir atsakinga už savo poelgius asmenybe <...> gebėtų kompetentingai rūpintis savimi ir artimaisiais kasdieniniame gyvenime bei plėtoti savo socialinius tarpasmeninius santykius ir pasitikėjimą, gerbtų kitų asmenų teises, laisves, darbą ir turtą, įsigytų bendrąjį išsilavinimą ir profesinį pasirengimą, įgytų savitarnos, asmeninės higienos, pasirengimo šeimai įgūdžius“ (JT vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, 2009, p. 20). Ši tėvų pareiga atitinka vaiko teisę į jo vystymuisi būtinas sąlygas (Vaiko teisių konvencija, 1989, 27 straipsnis), kai tėvams tenka didžiausia atsakomybė, už šių sąlygų sudarymą, pagal jų sugebėjimą ir finansines galimybes.

Taigi įstatymai numato tėvų pareigą auklėti vaikus piliečiais, gebančiais dalyvauti šeimos ir visuomenės gyvenime. Jaunimo politikos pagrindų įstatyme (2003) nurodoma, jog jauno žmogaus tėvai ar kiti jo atstovai turi sudaryti sąlygas „kiekvienam jaunam žmogui pasirinkti priimtinausią dalyvavimo visuomenėje formą“. O vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (2003) keliamas siekis sąvoką „tėvų valdžia“ pakeisti sąvokomis „tėvų globa“ ir „tėvų atsakomybė ir pareigos“. Taip siekiama, jog vaiko ir suaugusiojo santykiai taptų lygiaverčiai, o sprendimai būtų daromi ne dėl vaiko, bet su vaiku.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje, ratifikavus Vaiko teisių konvenciją, buvo priimti nauji įstatymai, kuriais siekiama skatinti geresnį vaiko teisių įgyvendinimą ir užtikrinti šių teisių apsaugą. Vertinant Lietuvos teisinę bazę galima teigti, kad valstybės įstatymai yra suderinti su Vaiko teisių konvencija ir vaiko dalyvavimas yra perkeltas į šalies teisės aktus. Vaiko dalyvavimas įtvirtinamas per teisę dalyvauti visuomenės gyvenime bei savarankiško teisės subjekto statusą. Šeiminiuose santykiuose vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimas užtikrinamas per tėvų pareigas, kurios laiduoja visapusišką vaiko vystymąsi, pagarbą vaikui, bei savarankiškos, gebančios dalyvauti asmenybės rengimą.

1.2.2. Vaiko teisės dalyvauti analizė

Vaiko teisių konvencija (1989) tvirtina, jog visos vaiko teisės yra vienodai svarbios, nedalomos ir tarpusavyje susijusios. Jos viena kitą papildo, suformuodamos keturis pagrindinius konvencijos principus – aprūpinimą, apsaugą, vaiko interesų paisymą ir vaiko dalyvavimą.

Vaiko dalyvavimas, pasak D. Kabašinskaitės (2002), vaiko teisių konvencijoje pirmiausia plėtojamas per laisvę daryti sprendimus, susijusius su jo gerove (12 straipsnis). Tačiau suteikiant vaikui laisvę priimti sprendimus, turi būti suteikta ir reikalinga informacija apie galimus pasirinkimo būdus ir iš to kylančias pasekmes (Hodgkin, Newell, 2002). Vaiko teisių konvencijos (1989) 13 straipsnis ir įtvirtina vaiko „laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas nepaisant sienų: žodine rašytine arba spausdinta forma, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais“. Taigi vaiko dalyvavimas pirmiausia siejamas su vaiko teise laisvai spręsti. Tačiau, kad ši teisė būtų įgyvendinta sąžiningai, vaiko sprendimas turi būti pagrįstas informacija.

Vaiko teisę į dalyvavimą taip pat siejama su teise į žodžio, religijos ir sąžinės laisvę (Kabašinskaitė, 2002). Ši teisė akcentuojama vaiko teisių konvencijos (1989) 14 straipsnyje: „1. Valstybės dalyvės gerbia vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. 2. Valstybės dalyvės gerbia tėvų <...> teises ir pareigas vadovauti vaikui įgyvendinant jo teisę taip, kad tai atitiktų besivystančius vaiko sugebėjimus. 3. Laisvė išpažinti savo religiją arba tikėjimą gali būti ribojama tik tiek, kiek tai nustatyta įstatymu ir yra būtina <...>“. Minties, sąžinės ir religijos laisvė reiškia, jog vaikas nebūtinai turi atkartoti tėvų primestus įsitikinimus. Ši laisvė suteikia vaikui atsakomybę už savo mintis ir įsitikinimus bei galimybę rinktis ir spręsti ir mąstyti savaip.

Vaiko dalyvavimas taip pat glaudžiai susijęs su teise laisvai jungtis į asociacijas (15 straipsnis). „1. Valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į asociacijų ir taikių susirinkimų laisvę. 2. Šiai teisei įgyvendinti neturi būti jokių apribojimų, išskyrus tuos, kurie taikomi pagal įstatymą ir yra būtini <...> (Vaiko teisių konvencija, 1989). Asociacijų laisvė suteikia vaikui galimybę dalyvauti visuomenės gyvenime, taip pat pasirinkti nišą, kurioje jis galėtų įgyvendinti visas su dalyvavimu susijusias teises.

Dalyvaujančio vaiko idėją ryškiausiai išreiškia 12 konstitucijos straipsnis, kuris skelbia: „1. Valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio. 2. Todėl vaikui būtinai suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka (Vaiko teisių konvencija, 1989).“

Tai straipsnis, kuris tiesiogiai įtvirtina dalyvavimo principą, ir kiekviena jo detalė prisideda įgyvendinant dalyvaujančio vaiko idėją.

Šiame straipsnyje nurodoma, jog valstybės „*garantuoja*“ vaikui teisę laisvai reikšti savo nuomonę. Žodis „*garantuoja*“ nepalieka pasirinkimo laisvės valstybei ar asmeniui elgtis pagal savo nuožiūrą ir įpareigoja gerbti šią vaiko teisę.

Teisė reikšti nuomonę „*sugebančiam suformuluoti savo pažiūras*“ vaikui turėtų būti suprantama ne kaip apribojimas, bet kaip pareiga. Derėtų suvokti, jog vaikas gali suformuoti nuomonę, nuo pat kūdikystės, net ir tada, kai jis negali išreikšti jos verbaliai. Todėl visiškas straipsnio įgyvendinimas reikalauja pripažinimo ir pagarbos neverbalinėms vaiko išraiškos formoms įskaitant žaidimą, kūno kalbą, veido išraišką, piešimą ir kitus būdus kuriais vaikai demonstruoja savo supratimą, pasirinkimą ir pageidavimus.

Teisė „*laisvai*“ reikšti pažiūras reiškia, jog vaikas gali išreikšti savo nuomonę be spaudimo ir gali rinktis, ar jis nori pasinaudoti šia teise. „*Laisvai*“ taip pat reiškia, kad vaiku negali būti manipuluojama darant jam spaudimą išsakyti savo nuomonę. „*Laisvai*“ ir toliau yra neatsiejama nuo vaiko asmeninės perspektyvos: vaikas turi teisę išreikšti savo pažiūras, o ne kitų jam primestą nuomonę.

Vaikas turi būti išklausytas „*visais jį liečiančiais klausimais*“, jeigu svarstomas klausimas paveikia vaiką. Nedaug tėra tokių sričių, kur sprendimai, priimami šeimoje, bendruomenėje, regione, šalyje ar tarptautiniu mastu, nebūtų svarbūs vaikams. Taigi ši sąlyga turi būti gerbiama, suprantama ir įgyvendinama visose vaiko gyvenimo srityse.

Nurodant, jog vaiko nuomonės turi būti paisoma „*atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą*“ norima pasakyti, kad tiesiog klausytis vaiko nepakanka. Vaiko nuomonė turi būti apsvarstyta tiek, kiek vaiko suvokimo galimybės atitinka svarstomą klausimą.

„*Galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu*“ taikoma teismo procesuose, kurie turės įtakos vaikui, pavyzdžiui, sprendžiant atskyrimo nuo tėvų, globos, priežiūros ir įvaikinimo klausimus, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos problemas, tiriant vaiko fizinio ar psichinio smurto bei kitus nusikaltimus. Tačiau vaikas negali dalyvauti teisiniame procese, kur supa bauginanti, priešiška aplinka, neatitinkanti jo amžiaus.

Teisiniame ar administraciniame procese vaikas gali dalyvauti „*tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą*“. Atstovas gali būti vaiko tėvas (-ai), advokatas, socialinis darbuotojas, ar kitas asmuo. Tačiau daugeliu atvejų išlieka interesų konflikto rizika tarp vaikų ir jų atstovo. Jei vaiko nuomonė išklausoma per atstovą, tai labai svarbu, kad atstovas žinotų, jog

atstovauja tik vaiko, o ne kitų asmenų interesus (UN Committee on the Rights of the Child, 2009), (Hodgkin, Newell, 2000).

Kaip teigia D. Kabašinskaitė (2002), šis straipsnis reikalauja iš suaugusiųjų atsižvelgti į vaiko nuomonę bei sudaryti tokią aplinką, kurioje vaikai galėtų dalyvauti priimant sprendimus. Pagrindinis jo įgyvendinimo kriterijus sprendimų dalymas ne „dėl vaikų“, o su vaikais. Taigi vaikas yra pripažįstamas kaip individualus asmuo su nuomone, jausmais ir besivystančiais gebėjimais ir kiekvienas vaikas turi būti priimtas rimtai visuose reikaluose, kurie turi įtakos jo gyvenimui (Snieškienė, D., 2008).

Apibendrinant galima teigti, jog 12 straipsnis užtikrina:

- visi vaikai turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę;
- išsakyti savo nuomonę yra vaiko teisė, bet ne pareiga;
- negalima apriboti, kokiais klausimais vaikai gali reikšti savo nuomonę ir kaip tai turi daryti;
- vaiko nuomonės turi būti paisoma priimant visus su juo susijusius sprendimus;
- vaiko teisė reikšti nuomonę negali būti ribojama dėl jo amžiaus;
- tam tikrais atvejais vaikui būtina padėti išsakyti savo nuomonę, sudaryti tam tinkamą aplinką;
- amžius ir branda lemia tik tai, kiek vaiko nuomonė turės įtakos konkrečiu klausimu. Iš to išplaukia, kad kai kuriose situacijose vaikai turės labai mažai įtakos ir kitomis aplinkybėmis jie turės didelę įtaką.

Kartu su nediskriminavimo principu (Vaiko teisių konvencija, 1989, 2 straipsnis): „Valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui <...> be jokios diskriminacijos“, dalyvavimo principas pabrėžia lygias visų vaikų teises laisvai reikšti savo pažiūras. Todėl vaiko kalba, neįgalumas, rasė, lytis ar kitos aplinkybės negali sukliudyti gerbti vaiko teisę būti aktyviu dalyviu.

Visi šie straipsniai kartu formuoja aktyvaus, dalyvaujančio vaiko sampratą, suteikdami vaikui teisę būti aktyviu visuomenės nariu su savo jausmais, mintimis, tikėjimu bei kūryba. Gaudamas, skleisdamas ir priimdamas informaciją, vaikas formuoja savo nuomonę, kurią gali laisvai reikšti įvairiais klausimais.

Taigi dalyvavimo teisę galima apibrėžti kaip vaiko teisę aktyviai ir sąmoningai įsitraukti į kokią nors veiklą ir daryti įtaką svarbiems, jo gyvenimą lemiantiems veiksniams. Tiksliausiai dalyvavimo teisę apibūdina vaiko teisė reikšti savo pažiūras. Ši teisė siejama su nediskriminavimo principu ir garantuojama visiems vaikams be išimties. Vaiko dalyvavimas taip pat susijęs su teise į susirinkimų bei asociacijų laisvę, žodžio, religijos ir sąžinės laisvę, saviraiškos laisvę, bei laisvę priimti, skleisti ir gauti informaciją.

Ilgą laiką į vaikus buvo žiūrima kaip į nepilnaverčius, visiškai priklausomus nuo suaugusiųjų. Palaipsniui, kintant visuomenės vertybėms, kito ir požiūris į vaiką – nuo vaiko išnaudojimo pereita prie išskirtinio dėmesio ir pagarbos. Ryškiausias pokyčius įnešė 1989 m. priimta JT Vaiko teisių konvencija, kuri pripažino vaikus autonomiškais individais, savo teisių turėtojais. Tai dokumentas, pakeitęs vaiko suvokimą nuo globos ir apsaugos objekto, link vaiko, kaip aktyvaus veikėjo – dalyvio. Vaiko dalyvavimas suprantamas kaip teisė reikšti pažiūras bei daryti sprendimus susijusius su jo gerove ir plėtojasi į saviraiškos laisvę, asociacijų laisvę, išraiškos laisvę bei minties, sąžinės ir religijos laisvę.

2. ŠEIMOS VAIDMUO ĮGYVENDINANT VAIKO TEISĘ DALYVAUTI

2.1. Šeimos reikšmė vaiko asmenybei

Šiandien yra daugybė vaikų specialistų – psichologai, pediatrai, pedagogai ir ištisa vaikų priežiūros bei mokymo sistema. Gausėja institucijų, kurios rūpinasi vaikų poreikiais (Broom, 1992). Tačiau žmonijos istorija rodo, jog svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti ir vystytis išlieka šeima. Tai pirmoji vaiko bendruomenė iš kurios jis išmoksta daugiausiai (Seliokienė, 2004).

Šeima - pagrindinė visuomenės ląstelė, pirmoji jos institucija. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992, III sk. 38 str.) rašoma: „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“. Šeima ne tik šiomis dienomis, bet jau nuo seno yra tautos stabilumo, tęstinumo garantija, žmogaus prieglobstis nuo negandų ir išorinio pasaulio. Pasak K. Miškinio (2003), nuo pat šeimos atsiradimo ji buvo žmonijos kultūrinių, dorovinių vertybių, žmogaus psichologinės kultūros puoselėtoja ir skeidėja. Jau pirmaisiais gyvenimo mėnesiais vaikas jaučia stiprų poreikį bendrauti su šeima, todėl jos įtaka vaiko asmenybei neginčytina (Seliokienė, 2004).

Kaip auklėjimo ir socializacijos institucija šeima ugdo vaikų pažiūras, dorovinį elgesį ir rengia juos gyvenimui visuomenėje. Čia formuojama vaiko pasaulėžiūra, ugdoma vaikų meilė tėvams bei kitiems aplinkiniams, draugiškumas, pagarba, jautrumas (Jovaiša, 2001). Kaip nurodo K. Miškinis (2003), šeimoje ugdomos svarbiausios vertybės: meilė Tėvynei bei gimtajai kalbai, pagarba tautos kultūrai ir tradicijoms, darbštumas, religingumas, pagarba gamtai, gėrio siekimas, požiūris į žmogų, kaip į aukščiausią vertybę. Taigi šeimoje vaikas supranta, kaip sutvarkytas pasaulis ir mokosi jame gyventi.

Nuo šeimos narių priklauso pirmieji vaiko kontaktai ir pažinimo galimybės. Šeimos gyvenimo organizavimas (šeimos gyvenimo stilius, atmosfera, tarpusavio santykiai ir santykiai su aplinkiniais žmonėmis) daug kuo lemia tolesnę vaiko asmenybės raidą. Tai ir artimiausia, betarpiškiausia auklėjimo bei socializacijos institucija (Aramavičiūtė, 2005).

Taigi šeimoje vaikas perima jos kultūrinės, etinės, visuomeninės, dvasinės, religinės vertybes, kuriomis vadovaujasi savo gyvenime – vyksta vaiko socializacija, kuri, pasak A. Juodaitytės (2002) „sudaro sąlygas vaikui dalyvauti visuomenės gyvenime“ (Juodaitytė 2002, p. 28). Šeima padeda vaikui įsisavinti socialinę patirtį, kurią jis perima aktyviai sąveikaudamas su socialine aplinka, o tėvai - pirmieji šio proceso pagalbininkai. Šeimoje vaikas kasdien regi realią tikrovę ir pats joje dalyvauja. Čia prieš jį atsiskleidžia įvairiausi šeimos narių elgesio niuansai,

žodžiai, gestai, manieros, kurie formuoja jo asmenybės turinį. Būtent šeimoje vaikas įgyja pirmąsias elementarias žinias, mąstymo įgūdžius ir palaiptai perima vis sudėtingesnes elgesio taisykles, mokosi dalyvauti visuomenės gyvenime (Juodaitytė, 2002; Juodaitytė, 2007; Seliokienė, 2004). Kaip nurodo K. Miškinis (2003) šeimoje vaikas socializuojasi įvairiais būdais: klausosi nurodymų, mokymų, patarimų, įvertina savo elgesį ir jo padarinius, stebi kitų elgesį, kaupia patirtį ir ja remiasi, laikosi taisyklių, vengia bausmių, pageidauja skatinimų.

Taigi vaiko dalyvavimas neatsiejamas nuo socializacijos šeimoje, kuri vyksta per kasdienę vaiko patirtį. Ji yra viso socialinio vaiko gyvenimo pagrindas. Tai aplinka, kuri per santykius su tėvais bei kitais šeimos nariais, neišvengiamai veikia vaiko vystymąsi, formuoja elgseną. Kaip socializacijos aplinka, šeima formuoja pamatus būsimam socialiniam gyvenimui.

Šeimoje vaikas išmoksta, kas yra šeimos bei visuomenės normos ir vertybės ir pagal tai vysto savo elgesį. Čia svarbus tampa bendras šeimos klimatas ir tėvų bendravimas su vaiku. Pasak L. Broom (1992), „tėvai bendrauja su vaikais, atsižvelgdami į jų pačių socialinius ir psichologinius poreikius <...> ir taip jie perduoda vaikui savo pačių požiūrius į visuomeninį gyvenimą“. Ši teiginį L. Broom iliustruoja dviem priešingais socializacijos modeliais: socializacija slopinant bei socializacija dalyvaujant. Socializacija slopinant pabrėžia vaiko paklusnumą, pagarbą autoritetui ir pasižymi bausmėmis už blogą elgesį. Bendraujant į vaiką žiūrima iš aukšto, dažnai komanduojama, bendraujama gestais. Tokiomis sąlygomis vaikas privalo pats išmokti atskirti, koks svarbus yra nurodymas pagal suaugusiojo pozą, veido išraišką, balso toną (Broom, 1992, p. 85). Kaip matyti, šis modelis remiasi vienpusiais suaugusiojo nurodymais vaikui, suaugusieji demonstruoja savo galią ir slopina vaiko aktyvumą.

Kur kas palankesnis vaikui priešingas modelis – socializacija dalyvaujant, kuri suteikia vaikui laisvę – ištirti pasaulį pačiam. Suaugusiųjų priežiūra vaiko atžvilgiu yra stimuliuojanti, vaikas neprivalo mėgdžioti suaugusiųjų ir taikytis prie jo taisyklių. Čia bendravimas vyksta dialogu, kurio metu vaikas reiškia savo poreikius ir norus ir suderina juos su suaugusiojo norais, būdingas atsidėjimas už gerą vaiko elgesį. Šis auklėjimo modelis padeda užtikrinti vaiko socializacijos sėkmę, kuri neatsiejama nuo vaiko dalyvavimo sprendžiant jį liečiančius klausimus (Broom, 1992). Šis modelis remiasi pagarba vaiko asmenybei, jo nuomonės išklausimu, teise prieštarauti. Toks modelis suteikia vaikui galimybę dalyvauti ir ugdo įgūdžius, padėsiančius dalyvauti ateityje.

Taigi šeimos reikšmė vaiko asmenybei net neabejojama. Ji atlieka socializacijos šaltinio vaidmenį, padeda pagrindus aktyviam vaiko dalyvavimui. Tai vieta, kurioje patirdamas pirmuosius išgyvenimus ir santykius su kitais žmonėmis vaikas tampa aktyvia arba pasyvia asmenybe. Nuo santykių šeimoje ir nuo tėvų pasirinktų auklėjimo metodų didžia dalimi

priklauso vaiko laimė, pasiekimai ir gebėjimas dalyvauti visuomenės gyvenime. Todėl į vaiko auklėjimą tėvai turi žiūrėti su didele atsakomybe.

2.2. Vaikas, kaip teisių turėtojas šeimoje

Vaiko teisės tai paprasčiausiai žmogaus teisės. Tai ir vaiko apsauga ir aplinkos, užtikrinančios pilnavertį vystymąsi kūrimas. Vaiko teisės rodo ypatingą vaikystės statusą. Kaip nurodo R. Bulotas (2003), „vaikystė – laikotarpis per kurį vaikai greitai keičiasi ir vystosi, taip pat patiria įvairių nuoskaudų bei neigiamą suaugusiųjų poveikį. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę bei nepatyrę, šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba dalinai priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų“ (Bulotas, 2003 p. 159). Vaikų gyvenimas ir augimas priklauso nuo atsakingų už juos asmenų, dažniausiai tėvų, rūpesčio ir pastangų. Aprūpinimas materialiais ištekliais ir apsauga nuo prievartos ar aplaidumo dažniausiai priklauso nuo tėvų socialinio statuso ir finansinės padėties. Tuo tarpu vaiko dalyvavimo galimybės šeimoje vis dar priklauso nuo tėvų požiūrio į vaiką bei jų nuostatų vaiko teisių atžvilgiu.

2.2.1. Tėvų ir vaikų santykių pokyčiai

Prieš tūkstančius metų su vaikais buvo elgiamasi daug blogiau nei šiandien. Nepakluse tėvams vaikai būdavo žiauriai baudžiami, mušami, kankinami, o kartais net nužudomi. Per daugelį metų tokio kraštutinio žiauraus elgesio atsisakyta. Nors vis dar yra tėvų, kurie griežtai laikosi praeities auklėjimo tradicijų, tėvų ir vaikų santykiai ir jų auklėjimas šeimose smarkiai pakito (Gray, 2001). Šiuos pokyčius lėmė globalizacijos procesai, kurie sąlygojo moterų ir vyrų vaidmenų pokyčius, kintančius visuomenės reikalavimus šeimai, moteriai ir vyrui bei demokratinių idėjų sklaidą. Vėliau didelį indėlį į tėvų ir vaikų santykių pokyčius įnešė vaiko teisių konvencijos atsiradimas sąlygojęs vaiko, kaip individo ir savarankiško teisių turėtojo, sampratą.

Vaiko padėtį šeimoje iš esmės pakeitė šeimos priklausomybė nuo darbo užmokesčio bei moterų teisių įtvirtinimas. Kaip nurodo D. Kabašinskaitė (2002), šie pokyčiai nulėmė tai, kad tiek tėvai, tiek vaikai daugiausia laiko praleidžia institucijose, už šeimos ribų. Šeima, kaip tradicinė vaikų veiklos aplinka, buvo pakeista dienos priežiūros įstaigomis, mokykla, bei veikla po pamokų. Galima teigti, jog toks vaiko auklėjimo pasidalijimas susilpnino tradicinį tėvų autoritetą ir sumažino vaiko kontrolę. Be to, profesionalios vaiko auklėjimo institucijos, papildydamos šeimos auklėjimą, prisidėjo prie pedagoginių žinių formavimo bei skleidimo.

Moterims įsitraukus į darbo rinką, vyrams teko didesnė atsakomybė už šeimos gyvenimą, buitį bei vaikų auklėjimą. Tradicinėje šeimoje dauguma tėvų atlikdavo tik šeimos maitintojo vaidmenį, o šiandien tėvas užima daug didesnę vaikų gyvenimo dalį nei ankstesniais laikais - šiandieniam vaikui tėvas dar ir globojantis, prižiūrintis, auklėjantis asmuo, kuris būna su vaiku įvairiose kasdienėse situacijose (Dencik, 2005). Be abejo, tai keičia vaiko auklėjimą šeimoje – tėvai papildo vienas kitą, suteikdami pusiausvyrą tarp motiniško rūpesčio ir švelnumo bei tėviško griežtumo ir žaidimų. Viskas, ką vaikas gauna iš abiejų tėvų, padeda jam tapti visaverte asmenybe.

Jau minėtus pokyčius iššaukė vyrų ir moterų lygybė, kurios dėka moterys atsakomybę už vaiko auklėjimą dalijasi ne tik su vyru – vaiko tėvu, bet ir su įvairiomis institucijomis. Nors dažnai kalbama, jog toks gyvenimo būdas sąlygoja šeimų susvetimėjimą, L. Denick (2005) pastebi, jog šeimos, kurių vaikai lanko vaikų darželius, laisvalaikiu stengiasi skirti vaikams kuo daugiau dėmesio ir laiko. Tėvai, kasdien paliekantys vaikus darželyje, daugiau dėmesio skiria santykių su vaikais kokybei, siekia kartu išgyventi kuo daugiau malonių akimirkų. Tai keičia vaikui keliamų reikalavimų pobūdį: tradicinis „gero elgesio“ auklėjimas silpsta, užleisdamas vietą kartu leidžiamam laisvalaikiui. Tai rodo, jog tėvai ima labiau vertinti bendravimą su vaiku, stengiasi puoselėti draugišką šeimos mikroklimatą ir artėja prie lygiaverčių tėvų ir vaikų santykių.

Pasikeitus vaikų auginimo sąlygoms ir vaikai išauga kitokie nei anksčiau. Kaip teigia L. Denick (2005), šiuolaikinių vaikų auklėjimas neatitinka nei senelių, nei tradicinio požiūrio besilaikančių pedagogų vaikystės idealų. Šių dienų vaikui reikia tokio auklėjimo, kuris padėtų jam įgyti kompetencijas, būtinas norint susidoroti su reikalavimais iškilusiais ateityje. Tradiciškai žiūrint, anksčiau tėvų užduotis buvo savo pačių pavyzdžiu perduoti kultūrinės elgesio normas, socialinius polinkius ir nuostatas. Tačiau šiandien vaikui, kuris turės gyventi modernėjančiame pasaulyje, dažnai tampa neaktualu mokytis to, ką moka tėvai. Tai suvokę šiandieniniai tėvai stengiasi primygtinai nepiršti vaikams savo kultūrinių įsitikinimų. Taigi tėvų pavyzdys silpnėja ir vaikai tampa vis mažiau priklausomi nuo tėvų vertybių. Jie patys gali pasirinkti savo kultūrinę orientaciją, ir įgyvendinti teisę į savo mintis ir įsitikinimus, kaip teisės dalyvauti apraišką.

Dar vienas pokytis, suteikiantis vaikams galimybę dalyvauti – nykstanti tradicinis tėvų autoritetas, kai vaikai verčiami paklusti vien dėl to, kad taip sako tėvai. Kaip pastebi J. Gray (2001), vaikai nebereaguoja į baime pagrįstą auklėjimą. Grasinimai bausmėmis tik nuteikia vaikus prieš tėvus, verčia maištauti ir silpnina tėvų įtaką. Riksmiškai nebeveikia vaikų, o tik slopina norą jų klausyti, todėl tėvai siekia artimesnio bendravimo su vaiku ir, suprasdami vaikystės

svarbą, kur kas daugiau dėmesio skiria vaikų auklėjimui. Taigi tradiciniai vaikų auklėjimo metodai virto pasenusiais ir šiandieniniai tėvai dažniau stengiasi ne nurodyti, kaip elgtis, o paaiškinti, kad vaikas pats suprastų, kaip galima ir kaip negalima elgtis. Tapo aišku, jog šiandieninėje visuomenėje nepakanka derinti meilę vaikui ir tradicinį vaikų auklėjimą – reikia naujų gebėjimų ir naujų veikimo būdų. Todėl tėvai jaučia daug didesnę atsakomybę ir patiria naujų sunkumų (Dencik, 2005, Gray, 2001).

Taigi santykiai šeimos viduje formuojami vaiko teisių pagrindu - ne paklusnumo, pavaldumo ir priklausomybės siekiais, o įtraukimu į sprendimų priėmimą, lygiateisiškumu ir savarankiškumo ugdymu.

Naujas požiūris, jog vaikai yra teisių turėtojai, labai sutrikdė kai kuriose šeimose itin saugomą šeimos privatumą. Nors žmogaus teisių deklaracija (1948, 12 straipsnis) skelbia, jog: „niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį <...>, ir „kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsinosi“, vaiko teisių konvencija (1989, 19 straipsnis) suteikia galimybę valstybei įsikišti į šeimos gyvenimą, jei reikia apginti vaiką nuo „įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų <...>“. Juridiškai įteisintos vaiko teisės tapo norma, kurios vaiko tėvai (kaip ir kiekvienas visuomenės narys) privalo laikytis, net jei jų asmeniniai įsitikinimai būtų kitokie (Jonynienė, 2000). Taip vaikų auklėjimas tampa nebe privačiu šeimos, o visos valstybės reikalu. Šie pokyčiai susilpnino tėvų galią vaiko atžvilgiu ir įpareigojo juos atitinkamai keisti vaiko auklėjimo metodus.

Galima teigti, jog kintantys šeimos gyvenimo įpročiai ir prioritetai, reikalauja naujos tėvų kontrolės ir valdžios išraiškos. Nors ištikus šimtmečius gyvavusias vaikų auklėjimo tradicijas nėra lengva pakeisti, visuomenė pamažu suvokia demokratijos svarbą tarpusavio santykiuose ir į šeimas ateina bendravimu paremti tėvų ir vaikų santykiai, leidžiantys augti dalyvaujančiai asmenybei.

2.2.2. Tėvų požiūris į vaiko teises

Vaiko teisės prasideda šeimoje. Šeima pripažįstama saugia ir tinkamiausia aplinka vaiko gerovei ir apsaugai, tačiau vaiko teisių ir tėvų interesų konfliktas šių dienų visuomenėje - įprastas reiškinys. VO „Gelbėkit vaikus“ (2011) atlikti tyrimai rodo, jog daugelis žmonių vis dar mano, kad pabrėžiant vaiko teises apribojamos suaugusiųjų galimybės mokyti, auginti ir auklėti vaikus tokiais būdais, kokie jiems atrodo tinkami.

Taigi vien teisinis vaiko teisių reglamentavimas negali pakeisti tradicinio tėvų elgesio, B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) teigia, jog „požiūris į vaiką yra esminis veiksnys, tiesiogiai susijęs su suaugusiųjų elgesiu su vaiku, jo poreikių patenkinimu, galimybe save realizuoti, vaiko padėtimi visuomenėje“ (Kairienė, Žiemienė, 2007, p. 43). Todėl itin svarbu, kad visuomenėje vyrautų teisingas, teigiamas požiūris į vaiko teises ir supratimas, jog jų privaloma paisyti.

Vaiko požiūrį į suaugusįjį tyrusios S. Montvilaitė ir R. Grigaliūnaitė (2006) pastebėjo, jog kalbėdami apie artimiausius žmones vaikai išsako ne tik teigiamas emocijas. Esama vaikų, kuriems tėvas motina ar seneliai sukelia pyktį, baimę ir liūdesį. Yra vaikų, kurie šeimoje patiria fizinę skriaudą, erzimą, trukdymą, kokio nors daikto atėmimą. Netinkamą tėvų elgesį vaiko atžvilgiu pastebėjo ir V. Ž. Jonynienė (2005) atlikusi tyrimą „Smurto prieš vaikus priežasčių analizė“. Rezultatai patvirtino, kad šeimose vyrauja emocinis smurtas prieš vaikus: pašaipa, kritika, nesidžiaugimas vaiko pasiekimais. Toks šeimos narių elgesys vaiko atžvilgiu rodo pagarbos vaiko orumui ir vaiko, kaip asmenybės, pripažinimo stoką.

Tyrimo apie tėvų požiūrį į vaiko teises „Ikimokyklinio amžiaus vaikas šeimoje: tėvų nuomonė apie jo teises“ (Glebuviene, Kerulienė, 2006) rezultatai atskleidė, jog daugelis tėvų augindami vaikus orientuojasi į tai, ko reikia vaiko vystymuisi, mažiau dėmesio skirdami vaiko apsaugai, egzistencinėms teisėms ir dalyvavimui. Iš visų vaiko teisių tėvai labiausiai gerbia vystymosi teises (tai, ko reikia vaiko tobulėjimui), o kitas (tarp jų ir dalyvavimo teisę) saugo tik iš dalies. Taigi dauguma tėvų palaiko vaiko teisę į visapusišką išsilavinimą, laisvalaikį, poilsį, vaikams suteikiami dalykai, būtini jo tobulėjimui. Tuo tarpu vaiko teisei laisvai pasisakyti apie tai, kas svarbu jo gyvenime, šeimoje skiriama mažiau dėmesio. Pastebėta, jog dalyvavimo teisių gerbimas būdingas labiau išsilavinusiems tėvams. Galima numanyti, jog išsilavinę tėvai daugiau domisi vaikų auklėjimu ir remiasi demokratiniais auklėjimo metodais, geriau žino vaiko teises ir būdus, kaip jų laikytis.

2007 m. atliktas B. Kairienės ir R. Žiemienės tyrimas „Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje“ atskleidė, jog penktadalis vaikų visai neturi galimybės išsakyti savo nuomonės šeimoje. Be to, tėvai linkę primesti savo nuomonę vaikui renkantis draugus, neleisdžia jiems turėti savo paslapčių. Vaikai šeimose dažnai yra kritikuojami, lyginami su kitais vaikais. Nors tėvai nuolat kontroliuoja savo vaikus, dažnai patys nesilaiko reikalavimų, kuriuos nustato vaikams (Kairienė, Žiemienė, 2007). Kaip matyti, tėvai su vaikais nėra linkę elgtis kaip su lygiaverčiais, įsakinėja vaikams, smarkiai ribodami jų galimybes spręsti. Tėvai siekia primesti vaikams savo asmeninį požiūrį ir formuoti vaiko asmenybę vadovaudamiesi savo patirtimi, sumenkindami vaiko teisių svarbą. Vaiko teisė būti aktyviu dalyviu šeimoje dažnai ignoruojama, nesilaikoma lygiateisiškumo ir pagarbos vaikui principų.

Tėvų požiūris į vaikų teises atsiskleidžia ir analizuojant jų požiūrį į vaikų pareigas. Kaip nurodo I. Grigaravičienė ir B. Bogdanovičienė (2006), tėvams itin svarbu, kad jų vaikai laikytųsi visuomenėje priimtinių elgesio normų, neišsiskirtų iš kitų. Šiek tiek žemiau rikiuojasi ugdymosi, saviugdų, savitvarkos pareigos bei pareigos šeimai. Tik nedidelė dalis tėvų mano, kad vaikas turi būti savarankiškas ir turėti atsakomybės jausmą. Taigi didžiausią dėmesį tėvai skiria vystymosi ir apsaugos teisėms. Daugiau dėmesio skiriama vaiko paklusnumui, lavinimui, prisitaikymui, bet ne saviraiškai ir aktyviam dalyvavimui. Šeimose vis dar gyvuoja suaugusiųjų dominavimas vaiko atžvilgiu, į vaiką žiūrima kaip į globos objektą.

Kaip matyti, suaugusiųjų manymu, svarbiausia vaikui yra gera priežiūra, mityba, visapusiškas ugdymas, sveikatos priežiūra. Tačiau suteikdami vaikui visapusišką aprūpinimą ir apsaugą tėvai dažnai tik nurodo vaikui taisykles, nesuteikdami galimybės jam pačiam rinktis, spręsti, klysti ir prisiimti atsakomybę už sprendimo pasekmes. Toks auklėjimas dažnai atspindi tėvų, bet ne vaiko interesus. Kaip teigia J. Gray (2001), dažniausiai tėvai daro klaidą siekdami kuo geriau aprūpinti savo vaikus. Tačiau tai, ką jiems duoda ne visada atneša laukiamus rezultatus.

Natūralu, kad šiandieniniams tėvams nelengva priimti vaiką, kaip lygiavertį partnerį su visomis jo teisėmis. Ž. Jonynienė (2000), išvelgia, jog šiandieniniai vaikai suvokia turintys tokias pat teises kaip ir suaugusieji ir nebetoleruoja autoritarinių santykių. Tuo tarpu suaugusieji, jei ir suvokia vaiko lygiateisiškumo idėjas - daug sunkiau prie jų prisitaiko. Patys auklėti tradiciniais būdais, tėvai nesugeba rasti naujų, demokratiniiais principais pagrįstų auklėjimo būdų (Dreikurs, 2004). Taigi netinkamą tėvų elgesį ir kai kurių vaiko teisių ignoravimą dažniausiai lemia nesugebėjimas arba nenoras keistis. Siekdami suteikti vaikui viską, kas geriausia, tėvai pirmiausia turi išsiugdyti kitokį, nei savo tėvų, požiūrį ir labiau kontroliuoti savo elgesį vaikų atžvilgiu.

Apibendrinant galima teigti, jog vaiko teisės šeimoje įgyvendinamos per jo tėvų pareigas. Įstatymai numato, jog tėvai vaikui privalo užtikrinti sąlygas, būtinas vaiko vystymuisi, tačiau negali kontroliuoti, kaip ši teisė kasdieniame gyvenime įgyvendinama ir kokias sąlygas tėvai laiko prioritetinėmis vaiko vystymesi. Taigi didelė dalis tėvų vaikus auklėja tradiciniais nusistovėjusiais metodais – rūpindamiesi jų išsilavinimu, apsauga bei materialiniu aprūpinimu. Tuo tarpu vaiko individualumas bei savarankiškumas nelaikomi itin svarbiais vaiko bruožais, neskatinamas nuomonės turėjimas ir jos reiškimas.

2.3. Vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimas šeimoje

Šeima yra esminė terpė, kurioje kuriamas žmogaus gyvenimo pagrindas. Kaip nurodo JT vaiko teisių konvencija (1989), tai natūrali vaikų augimo ir gervės aplinka, kurioje jis gali visapusiškai ir harmoningai vystytis, „jausdamas laimę, meilę ir supratimą“. Tai institucija, kuriai priskiriama didžiausia atsakomybė už vaiko aprūpinimą, apsaugą, dalyvavimą.

2.3.1. Vaiko dalyvavimo galimybės ir kliūtys

Šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje individas skatinamas įsitraukti į aktyvią veiklą, per kurią atsiskleidžia jo individualybė. Taigi dalyvavimas pats savaime tampa vertybė, kurios dera paisyti (Jonynienė, 2000). Todėl jau vaikai turi turėti galimybių būti aktyviais savo ir visuomenės gyvenimo dalyviais. Ši teisė turi būti įgyvendinta tiek priimant svarbius su vaiko gerove susijusius sprendimus, tiek kasdieninėse situacijose.

Pastebima, jog šeimos, kur vaikai gali laisvai reikšti savo nuomonę ir kur jų nuomonės rimtai paisoma, sudaro sąlygas vaikui mokytis reikšti savo nuomonę ir už šeimos ribų. Teigiamas požiūris į vaiko dalyvavimą šeimos gyvenime skatina vaiko vystymąsi, stiprina šeimos ryšius, skatina vaiko socializaciją ir netgi atlieka prevencinį vaidmenį apsaugant šeimą nuo įvairių smurto formų namuose (UN Committee on the Rights of the Child, 2009). Taigi vaiko dalyvavimas teigiamai veikia ne tik vaiko vystymąsi, bet ir jo šeimos gerovę, o šeimos gyvenimas svarbus tiek jos nariams, tiek ir visai visuomenei.

Kalbant apie vaiko dalyvavimą šeimoje, būtina akcentuoti, jog vaiko dalyvavimo galimybės neskirstomos pagal jo amžių (Snieskienė, 2008). Taigi visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų amžiaus ar kitų aplinkybių, turi būti suteikta teisė turėti savo nuomonę ir ją išreikšti. Todėl tėvai turėtų įvertinti, ar skiria pakankamai dėmesio šiai teisei ir auklėja aktyvų, atsakingą ir savimi pasitikintį vaiką.

Kaip ir kitos vaiko teisės, vaiko teisė reikšti pažiūras ir priimti sprendimus gali būti įgyvendinama tik nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir nekenkiant pačiam vaikui. Todėl, C. Willow (2010) nurodo, jog sprendimų laisvė vaikui turi būti suteikiama remiantis tam tikrais kriterijais:

- kiek vaiko priimtas sprendimas turės įtakos pačiam vaikui;
- kiek sprendimas paveiks kitus vaikus ar suaugusiuosius;
- vaiko nuomonės pagrįstumas ir atitinkamai žala, kurią gali sukelti vaiko priimtas sprendimas;
- jei vaiko nuomonės bus visiškai paisoma, kokią įtaką tai turės kitų vaiko teisių įgyvendinimui;

- jei vaiko nuomonės bus visiškai paisoma, kokią įtaką tai turės kitų asmenų teisėms;
- jei vaiko nuomonės negali būti paisoma visiškai, tai kiek į ją gali būti atsižvelgta.

Šie kriterijai parodo, jog vaiko teisė spręsti nesuteikia vaikui laisvės elgtis vien tik pagal savo norus, o į vaiko nuomonę atsižvelgti galima nebūtinai jai pritariant. Vaikams būtini pamokymai, nurodymai bei reikalavimai. Tačiau kaip nurodo R. Hodgkin, ir P. Newell, (2002), jiems taip pat turi būti suteikta galimybė suprasti, dėl kokių priežasčių pasirinktas kitoks, vaiko nuomonei prieštaraujantis, sprendimas.

Pripažįstant, jog vaikai itin reikšminga šeimos, mokyklos, bendruomenių ir platesnės visuomenės dalis, dėmesys vaiko pažiūroms turi būti skiriamas įvairiose sferose. Tai turi tapti ne tik šeimos ar valstybės, bet ir visos visuomenės reikalu ir įgyvendinama visose, su vaiku susijusiose srityse, įvairiais R. Hodgkin, ir P. Newell (2002) pasiūlytais būdais:

- imantis reikiamų priemonių, remiančių vaiko teisę reikšti savo pažiūras;
- garantuojant, kad mokyklos ir kitos paslaugas vaikams teikiančios institucijos nustatytų pastovią konsultavimosi su vaikais tvarką priimant visus sprendimus, susijusius su jų veikla, mokymo programų turiniu ar kitokiais klausimais;
- stengiantis sukurti erdvę, kanalus, struktūras ir mechanizmus, leidžiančius vaikams lengviau išreikšti savo pažiūras, ypač viešosios politikos formavimo (pradedant vietiniu ir baigiant nacionaliniu lygiu) klausimais, su derama suaugusiųjų parama.
- skiriant reikalingas investicijas, kad būtų sukurta veiksminga institucinė erdvė ir suteiktos galimybės vaikams reikšti savo pažiūras bei bendrauti su suaugusiais, ypač per mokyklas, bendruomenės organizacijas, nevyriausybinės organizacijas ir žiniasklaidą;
- skatinant ir remiant vaikams ir jaunimui skirtų struktūrų ir organizacijų, kurioms vadovautų patys vaikai, kūrimą.

R. Hodgkin ir P. Newell (2002) pastebi, jog tėvai turi ypač daug galimybių ugdyti vaiko gebėjimą dalyvauti ir parengti juos atsakingam gyvenimui laisvoje visuomenėje. Tai jie gali įgyvendinti teikdami vaikui informaciją ir duodami reikalingus patarimus bei nurodymus, kartu garantuodami vaiko teisę laisvai reikšti pažiūras ir skirdami joms deramą dėmesį. Be abejo, šių gebėjimų ugdymas (pereinantis į ugdymąsi) yra sudėtingas procesas, trunkantis visą gyvenimą. Todėl, kaip nurodo D. Cecchin (2005), suaugusiajam reikia ypatingos kompetencijos priimti vaiką, kaip aktyvų dalyvį ir išmokyti jį naudotis šia teise.

Taigi vaikų dalyvavimo galimybės neabejotinai priklauso nuo suaugusiųjų valios. Todėl, kad auganti karta galėtų pilnavertiškai gyventi šiuolaikinėje visuomenėje, suaugusieji turi pasitikėti vaikais ir sukurti palankią, skatinančią aplinką. Tik taip vaikai taps aktyviais, deramus

dalyvavimo įgūdžius turinčiais partneriais. Todėl siekiant užtikrinti vaiko gerovę, būtina jam suteikti tokias galimybes ir teises, kokias turi suaugę asmenys.

Tačiau, kaip pastebi D. Kabašinskaitė (2002), vaikai negali turėti tiek įtakos, kiek suaugusieji. Dėl savo amžiaus ir galios stokos, vaikai dažnai patiria nepagarbą, smurtą, kenčia nuo įvairių diskriminacijos formų bei išankstinio nusistatymo (Willow, 2010). Tradicijos, kultūra ir mokyklose, šeimose, bei bendruomenėse gyvuojančios nuostatos kliudo visokeriopai įgyvendinti dalyvavimo bei kitas vaiko teises (Hodgkin, Newell, 2002). Taigi suaugusieji dar nėra pasirengę padėti vaikui įgyvendinti teisę dalyvauti ir neretai tam kliudo.

C. Willow (2010) išskiria priežastis, kodėl suaugusieji vengia išklausti vaikų nuomonę:

- suaugusieji nemano, kad vaikai gali turėti pagrįstą ir vertingą nuomonę;
- jie nemoka išsiaiškinti vaiko nuomonę;
- jie nenori ar negali suteikti vaikui galimybę daryti įtaką;
- jie mano, kad tai rizikinga, atima daug laiko bei nukreipia nuo kitų „rimtesnių“ darbų.

Taigi neretai suaugusieji nėra pasirengę priimti vaiko nuomonę, kaip svarbią. Dėl minėtų priežasčių suaugusieji kartais nenori, negali ar nemoka išgirsti vaiko. Kaip pastebi A. Juodaitytė (2007), vaiko patirtis dažnai prilyginama suaugusiojo patirčiai, todėl vaikams priskiriamas atitinkamas statusas – socialiai nebrandūs, nuo suaugusiųjų priklausomi žmonės. Klijuojant vaikams „socialiai neįgalių“ ir „nepajėgių“ etiketes neigiamas jų dalyvavimas priimant jiems svarbius sprendimus. Vaikams priskiriami nereikšmingi vaidmenys. Tuo tarpu pagrindinius vaidmenis prisiima suaugusieji, kurie tampa asmenimis, prižiūrinčiais ir kontroliuojančiais vaikus (Juodaitytė, 2007). Galvodami, kad vaikai nesugeba tvarkyti savo gyvenimo reikalų, suaugusieji stengiasi tai padaryti už juos. Todėl jau maži vaikai patenka į aplinką su griežtom dienotvarkėm ir darbo planais (Broom, 1992). Tai dar kartą įrodo, jog vaikai yra nuolat kontroliuojami ir valdomi suaugusiųjų. Suaugusieji nevertina vaiko galimybių teisingai pasirinkti, yra linkę spręsti už vaikus visose srityse ir atmeta vaiko dalyvavimą.

Anot A. Juodaitytės (2007), „Vaikai nėra laisvi žmonės nei savo kūryboje, nei veikloje, nei gyvenime, nei žaidimuose. <...> vaikai neturi teisės į savo asmeninių daiktų pasaulį, nes jį komplektuoja ir parenka tėvai“. Suaugusiems atrodo, kad vaikų problemos ne tokios svarbios kaip jų. Tačiau vaikams kur kas sunkiau spęsti kasdienio gyvenimo problemas, nes jie nėra laisvi nuo kitų žmonių sprendimų. Dažniausiai vaikai neturi galimybės spręsti tokiose srityse kaip galimybė pakeisti gyvenamąją vietą, mokyklą ar kitą jiems nepalankią aplinką.

Visuomenėje vyrauja požiūris, kad vaikas turi būti „geras“, t.y. paklusnus. Vaikai, kurie rodo nuolankumą suaugusiesiems ir elgiasi pagal jų nurodymus yra vertinami itin teigiamai, o tie, kurie aktyviai reiškia savo nuomonę ir savarankiškai priima sprendimus priskiriami

nepaklusniųjų, nedrausmingųjų vaikų grupei (Juodaitytė, 2007). Taigi vaiko pastangos įgyvendinti savo teisę sukelia neigiamą suaugusiųjų vertinimą. Noras būti pagirtam, apdovanotam, pripažintam suaugusiųjų skatina vaiką nusileisti ir elgtis pagal suaugusiųjų valią.

Dominuojantis suaugusiųjų elgesys susijęs su tam tikrais mitais apie vaikystę: „vaikai – nesubrendę individai, todėl jų pagrindinis tikslas yra pasiręgti suaugusiųjų gyvenimui“, „vaikų bendruomenė – nesėkmingas bandymas pamėgdžioti suaugusiuosius“, „vaikystė – nerūpestingas ir laimingas žmogaus gyvenimo laikotarpis“. Šie mitai įrodo, jog pasaulį kuria ir valdo suaugusieji. Remiantis šiais mitais vaikas suprantamas kaip „socialinis nevykėlis“, nevertinant jo individualybės. (Juodaitytė, 2007, p. 105 - 111). Suaugusieji nuolat lygina vaiko patirtį su savo, todėl neįvertina vaiko galimybių, nepastebi jo kasdienių pasiekimų bei nuvertina problemas. Tuo pačiu jie pervertina savo galimybes manydami, kad visada žino, ko reikia vaikui ir sprendami už jį. Taigi vaikų jausmai, išgyvenimai ir lūkesčiai dažnai lieka neišklausyti arba laikomi nepakankamai svarbiais priimant su vaiku susijusius sprendimus.

Kalbant apie vaiko dalyvavimo kliūtis būtina paminėti, jog mergaitėms nesuteikiamos tokios pačios galimybės kaip berniukams dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose. R. Hodgkin ir P. Newell (2002) akcentuoja, jog tradiciniai stereotipai sumažina mergaičių galimybes lygiateisiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Pastebima, kad mergaitės turi daugiau pareigų, jas varžo daugiau taisyklių, jos labiau verčiamos paklusti, tuo tarpu iš berniukų tikimasi daugiau aktyvumo, jiems dažniau leidžiama prieštarauti ir priimti sprendimus. Taigi jei vaiko teisei dalyvauti kliudo nelygybė tarp suaugusiojo ir vaiko, tai mergaitės dar susiduria ir su lyčių nelygybe, dar labiau ribojančia jų laisvę aktyviai dalyvauti.

Dar viena specifinė vaikų grupė patirianti sunkumų šioje srityje – maži, dar nesuformavę savo žodyno vaikai, kurie negali išreikšti savo jausmų ir nuomonės, naudodami žodinę ar rašytinę kalbą. Jie save išreiškia daugeliu kitų būdų, kuriuos suaugusieji ne visada geba suprasti (Snieskienė, 2008). Dėl to jų nuomonė dažnai lieka neišgirsta, pamirštama, jog vaiko žodžius gali atstoti piešiniai, žaidimai, judesiai. Čia vėlgi pasireiškia suaugusiųjų nedėmesingumas vaikui, nesugebėjimas jo išgirsti.

Kaip matyti, egzistuoja įvairių kliūčių, kurias būtina įveikti, kad vaikas galėtų naudotis savo teise būti aktyviu savo, šeimos ir visuomenės gyvenimo dalyviu. Kad vaikui būtų nustotos klijuoti jį nuvertinančios etiketės, būtinas ne tik suaugusiųjų geranoriškumas vaiko atžvilgiu, bet ir nuovokumas, vaiko teisių išmanymas ir noras keistis.

Vaiko teisė aktyviai dalyvauti sukuria jam galimybes reikšti savo pažiūras su derama suaugusiųjų parama ir būti partneriais priimant visus sprendimus, susijusius su jų veikla. Šios galimybės vaikui turi būti suteikiamos nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir nepakenkiant vaikui.

Tačiau egzistuoja įvairių kliūčių, trukdančių įgyvendinti vaiko teisę būti aktyviu dalyviu. Tai lemia suaugusiųjų nuostatos vaiko atžvilgiu, siekis dominuoti ar tiesiog nesugebėjimas įsiklausyti į vaiko nuomonę.

2.3.2. Vaiko aktyvaus dalyvavimo skatinimas šeimoje

Šiuolaikinė visuomenė, išsiplėtojus individo teisėms ir laisvėms, organizuojasi pagal žmogaus teisių principus. Tačiau tėvai neretai vis dar naudoja iš amžių gūdumos atėjusius auklėjimo metodus. Daugelis tėvų pripažįsta, kad senieji, bausmėmis pagrįsti auklėjimo metodai nebeveiksmingi, tačiau nežino kitokių auklėjimo priemonių (Gray, 2001). Naujų laisvės ir lygybės principų persipynimas su auklėjimo tradicijomis sukelia neramumus šeimoje ir verčia tėvus peržiūrėti vaikų auklėjimo būdus.

Vaiko auklėjimas – sudėtingas procesas, reikalaujantis tėvų kantrybės, laiko ir noro ieškoti geriausių sprendimų. D. Cecchin (2005) pastebi, kad netgi auklėjimo sąvoką, turinčią autoritarizmo atspalvį, vartoti darosi sudėtinga. Todėl auklėjimą autorė siūlo apibrėžti kaip „rūpinimąsi gera vaiko savijauta ir individualiu bei socialiniu jo ugdymu“. V. Aramavičiūtė (2005) nurodo, jog auklėjime itin svarbu išsiaiškinti vaiko poreikius ir atrasti būdus jiems patenkinti. Nors vaiko poreikiai labai įvairūs, ypatingą dėmesį derėtų dvasiniams poreikiams - vertybėms, be kurių individas negali egzistuoti kaip asmenybė.

Todėl svarbiausia tėvų pareiga – priimti vaiką kaip vertybę pripažįstant jo orumą, individualybę, teisę būti savimi. Vaiko teisių konvencija (1989, 5 straipsnis) nurodo, jog tėvai taip pat turi pareigą vaiką tinkamai pakreipti ir jam vadovauti, tačiau tai daryti turi atsižvelgdami į vaiko vystymąsi ir nepažeisdami vaiko teisių. Vis dėlto kasdieniame gyvenime vaiko teisės greitai ir lengvai pamiršamos. Pasak G. Sakalausko (2000) taip atsitinka, kai tėvai nori įtvirtinti savo autoritetą, įrodyti savo tiesą, pasiremti savo ilgesne gyvenimiška patirtimi, ar tiesiog kontroliuoti vaiką.

Pagal tai, kiek tėvai kontroliuoja vaikus ir kiek juos palaiko skiriami keturi vaikų auklėjimo stiliai: atlaidus, valdingas, autoritetingas ir atsiribojęs. Kiekvienas iš šių auklėjimo būdų atspindi skirtingas natūraliai atsirandančias auklėjimo vertybes, metodus ir elgesį. Jiems būdinga individuali jautrumo bei reiklumo pusiausvyra. Tėvų jautrumas (dar vadinamas tėvų šiltumu ir palaikymu) formuoja vaiko asmenybės savireguliaciją, savignyą, o reiklumu (sietiniu su elgesio kontrole) tėvai siekia vaikus integruoti į visą šeimą, keldami jiems suaugusiųjų reikalavimus, moko disciplinos (Špėlytė, 2008):

- Nereiklūs (atlaidūs) tėvai - yra jautresni nei keliantys reikalavimus. Jie yra netradiciniai, švelnūs, linkę kartu su vaikais apsvarstyti iškilusias problemas, vengia konfrontacijos, nusileidžia

vaikų norams, kelia nedaug reikalavimų ir retai juos baudžia. Šio auklėjimo stiliaus tėvus dar galima suskirstyti į du tipus: demokratiškus tėvus, kurie, nors ir atlaidūs bei švelnūs, yra labiau įpareigojantys vaikus, bei nedirektyvius, nevadovaujančius tėvus.

- Valdingi tėvai - tie, kurie nustato taisykles ir tikisi vaikų paklusnumo, nuolankumo. Jie yra labai reiklūs, bet neatsakingi. Tokie tėvai tikisi, kad jų įsakymai bus vykdomi be paaiškinimų. Valdingi tėvai taip pat gali būti suskirstyti į du tipus: ne autokratiški arba labai autokratiški, besinaudojantys valdžia.

- Neįsitraukę (atsiriboję) tėvai mažai duoda, bet mažai ir tikisi. Jie yra ir mažiau jautrūs, ir mažiau atsakingi. Kraštutiniais atvejais šis auklėjimo būdas pastebimas apsilėidusių ir asocialių tėvų šeimose.

- Autoritetingi tėvai - ir jautrūs, ir reiklūs. Jie kontroliuoja nustatydami taisykles bei nuolat jas primindami. Jų vadovavimas ir nurodymai vaikams aiškūs, tvirti, bet negniuždantys ir nevaržantys. Tokie tėvai aiškinasi priežastis bei stengiasi aptarti numatomas taisykles. Jų disciplinos metodai yra labiau palaikantys nei baudžiantys. Šie tėvai siekia, kad jų vaikai būtų savarankiškai bei visuomeniškai atsakingi ir bendradarbiaujantys (Myers, 2000; Špėlytė, 2008).

Kiekvienas auklėjimo būdas yra ne tik jautrumo ir reiklumo derinys. „Trečiasis matmuo, kuriuo galėtų būti apibūdinami auklėjimo stiliai, yra psichologinės kontrolės siekimas. Psichologinė kontrolė – tai bandymas įsikišti į vaiko psichologinį ir socialinį vystymąsi, sukelti kaltės jausmą, atstumiant, sugėdinant. Būtent psichologinės kontrolės siekimas skiria autoritetingą auklėjimą nuo valdingo. Tiek vieni, tiek kiti tėvai kelia aukštus reikalavimus savo vaikams ir tikisi iš jų tinkamo elgesio bei jų taisyklių laikymosi. Tačiau valdingi tėvai taip pat tikisi, kad vaikai priims ir jų sprendimus, nuomonę, vertybes, sieks jų numatytų tikslų besąlygiškai. Tuo tarpu autoritetingi tėvai yra labiau linkę kartu su vaikais aptarinėti, aiškintis. Taigi nors abiejų tipų tėvai vienodai stipriai kontroliuoja elgesį, autoritetingi tėvai mažiau užsiima psichologine kontrole”. Autoritetingi tėvai išlaiko pusiausvyrą tarp savo reikalavimų ir pagarbos savo vaikų individualumui (Špėlytė, 2008). Todėl dažniausiai laimingus, turinčius teigiamą savivaizdį, pasitikinčius savimi vaikus išaugina ne nuolaidūs ar valdingi, bet autoritetingi tėvai, kurie įskiepija vaikams gyvenimo kontrolės jausmą ir atsakomybę už savo elgesį (Myers, 2000). Šio auklėjimo privalumai tampa akivaizdūs jau ikimokykliniame amžiuje ir tęsiasi paauglystėje bei ankstyvoje jaunystėje (Špėlytė, 2008). Visa tai, ką vaikas įsisavina šeimoje, kokius mato santykius, augdamas suvokia, kaupia patyrimą ir mokosi, kaip elgtis visuomenėje.

Kaip matyti, autoritetingi tėvai sėkmingiausiai susitvarko su auklėjimo uždaviniais ir išaugina laimingus vaikus. Jų jautrumas ir reiklumas nulemia vaiko gebėjimą rasti balansą tarp

visuomenės keliamų reikalavimų ir savo poreikių patenkinimo. Tokie vaikai geba suprasti savo elgesio pasekmes ir prisiimti atsakomybę, moka būti savarankiški, o kai reikia - bendradarbiauti. Taigi tai palankiausias auklėjimo stilius, užtikrinantis vaikui galimybę būti aktyviu savo ir visuomenės gyvenimo dalyviu. Būdami autoritetais savo vaikams tėvai gali sėkmingai įgyvendinti dalyvavimo principą.

Gebėjimas auklėti vaiką, derinant jautrumą ir reiklumą bei nuolat jį skatinant, reikalauja iš tėvų ypatingos kompetencijos, tačiau ugdo vaiko įgūdžius kokybiškai dalyvauti įvairiose gyvenimo srityse. Dalyvavimo principo įgyvendinimas reikalauja iš suaugusiųjų sužinoti vaiko pažiūras, stengtis jas išgirsti ir deramai į jas atsižvelgti (Snieškienė, 2008). Reikia paminėti, jog vaikas turi teisę ir nepateikti savo nuomonės, ir dėl to neturėtų patirti spaudimo ką nors pasakyti ar atskleisti informaciją, kurios jis nenori atskleisti. Todėl vaiko skatinimas išsakyti savo nuomonę turi būti savanoriškas. Taigi, kad galėtų deramai įgyvendinti dalyvavimo principą, tėvai turi turėti tam tikrų žinių ar įgūdžių, apimančių šiuos itin svarbius šeimai klausimus:

- tarpusavio pagarba tėvų ir vaikų santykiuose;
- vaikų įtraukimas į sprendimų priėmimą;
- pagarba kiekvieno šeimos nario nuomonei;
- pagarba vaiko gebėjimams, vystymosi skatinimas;
- konfliktų sprendimas šeimoje (UN Committee on the Rights of the Child, 2009).

Kaip matyti, tėvų autoritetas, pagarba vaikui ir lygiateisiškumas šeimoje – esminės sąlygos vaiko dalyvavimui ugdyti. Jos lemia tinkamą tėvų elgesį užtikrinant vaiko teisę būti aktyviu dalyviu.

Vaikai formuoja savo nuomonę, remdamiesi savo patirtimi ir išoriniu pasauliu nuo pat ankstyvo amžiaus. Kad vaikas taptų savarankišku, aktyviu savo ir visuomenės gyvenimo dalyviu, gebančiu spręsti problemas ir prisiimti atsakomybę, šeimoje turi vyrauti pozityvūs, supratimu ir dialogo sistema pagrįsti santykiai. Tokie santykiai turi būti propaguojami ne tik ypatingose situacijose, bet ir kasdieniame šeimos gyvenime. Vaikui būtinas auklėjimas, paremtas tėvų ir vaikų lygiateisiškumu, bei pagarba vaikui, kaip asmenybei. Suvokiant, jog šiuolaikinis gyvenimas reikalauja ypatingo veiklumo, savarankiškumo ir pasitikėjimo savimi, būtina ugdyti vaikus būtent tokiam gyvenimui - formuoti jų pasirengimą aktyviai veikti visose gyvenimo srityse.

L. Dreikurs (2000) ragindamas demokratiškai auklėti vaikus, siūlo idėjas ir metodus, kaip tai daryti. Visi jie remiasi nuolatiniu vaiko drąsinimu, išklausymu, pagarbos vaikui rodymu, ragina atsisakyti kritikos vaiko atžvilgiu, skatina jo savarankiškumą ir gebėjimą rinktis. Toks auklėjimas ugdo vaiko kompetencijas, būtinas aktyviai dalyvaujant.

Padrašinimas. Kasdienis padrašinimas vaikui reikalingas, kad jis galėtų augti, vystytis, atlikti savo pareigas. Vaikai iš prigimties yra labai aktyvūs, trokšta priklausyti ir dalyvauti šeimos gyvenime, tačiau vyraujantys auklėjimo metodai dažniau menkina nei drąsina vaiką. Užuoat leidę vaikams išmėginti jėgas įvairiausiose srityse, tėvai dažnai trukdo, abejoja jų galimybėmis. Kai vaikas padaro klaidų arba jam nesiseka, neturi jaustis pažemintas ar nuvertintas, todėl būtina jį padrašinti. R. Dreikurs (2004) išskiria du svarbiausius aspektus vaikui padrašinti: pirmas – neatimti iš vaiko drąsos (nesumenkinti jo ir neapgaubti perdėta globa). Antras – žinojimas, kaip padrašinti vaiką. Tai daryti galima sprendžiant kasdienes problemas ir įveikiant sudėtingas situacijas nuo pat kūdikio gimimo. Taigi vaikas turi jausti, jog jis turi teisę suklysti ir dėl to nebūti nubaustas ar paniekintas. Nuolatinis vaiko drąsinimas suteikia jam pasitikėjimo savimi ir formuoja norą veikti.

Pagarbos vaikui rodymas. Pagarba vaikui reiškia, kad jis yra laikomas žmogumi, turinčiu tokias pat teises spręsti kaip ir suaugusieji. Vaikui turi būti aišku, jog lygios teisės nereiškia, kad vaikas gali daryti tą patį, ką ir suaugęs žmogus, tačiau, kad ir kokį vaidmenį jis atliktų negali būti žeminamas, niekinamas ar nuvertinamas. Pagarba vaikui reikalauja pasitikėti vaiku, jo galimybėmis ir nereikalauti per daug vien tam, kad pasipuikuoti prieš aplinkinius ar patenkinti savo ambicijas (Dreikurs, 2004). Taigi vaikas turi būti gerbiamas toks, koks yra, nereikalaujant iš jo sekti tėvų pėdomis, vadovautis jų vertybėmis ir įgyvendinti tėvų svajones. Vaikas turi būti priimamas kaip asmenybė, o tėvų uždavinys – išmokyti jį gerbti save ir pačiam rinktis teisingą gyvenimo kelią.

Kritikos atsisakymas. Tėvų baimė, kad vaikas išmoks bjaurių įpročių, skatina juos nuolat stebėti vaiką, nuolat jį perspėti ir taisyti jo klaidas. Tačiau nuolatos taisomas vaikas įsitikina, kad jis visą laiką klysta ir iš baimės kažką padaryti ne taip tampa neveiklus. Natūralu, kad vaikai dėl patirties stokos ar nežinojimo klysta, tačiau tokiu atveju vaiką reikia ne kritikuoti, o paaiškinti, pamokyti ir padrašinti, kad jis atskleistų savo galimybes. Ypač svarbu atskirti negerai atliktą darbą nuo jo vykdytojo pripažįstant, kad ne vaikas yra blogas, bet bloga yra tai, ką jis daro (Dreikurs, 2004). Kaip jau minėta, kritika neigiamai veikia vaiką. Todėl, kad vaikas įgytų dalyvavimo įgūdžių, šeimoje jis turi jausti supratimą ir besąlygišką meilę.

Savarankiškumo skatinimas. Viena svarbiausių aktyvaus, dalyvaujančio vaiko auklėjimo taisyklių – nedaryti už vaiką to, ką jis gali padaryti pats. Nuo pat kūdikystės vaikas daug ką nori daryti pats. Tačiau dažnai neturėdami kantrybės, perdėtai saugodami vaiką ir vengdami netvarkos tėvai draudžia ir atkalbinėja vaiką. Darydami už vaiką tai, ką jis pats gali atlikti, tėvai demonstruoja savo viršenybę ir tariamą vaiko menkumą. Tai parodo nepasitikėjimą vaiko galimybėmis, drąsa ir sugebėjimais, be to, atima saugumo jausmą, kurį skatina jo savivoka ir

gebėjimas veikti savarankiškai (Dreikurs, 2004). Ginott (1999) pastebi, jog jeigu vaikui neleidžiama dalyvauti kurioje nors veikloje tada, kai jis jau yra jai subrendęs, neišvengiamai kyla įsižeidimas ir pyktis. Pyktis gali sukelti keršto fantazijas, lydymas kaltės jausmo arba baimės būti nubaustam. O tokioje situacijoje vaikui kyla nerimas. Taigi tėvai turėtų ne slopinti vaiko savarankiškumą, o padėti jam, pamokyti, paskatinti veikti savarankiškai. Būtina skatinti tokias vaiko savybes kaip sugebėjimas rinktis, proto lankstumas, sugebėjimas reikšti savo nuomonę ir paisyti kito žmogaus, sugebėjimas prisitaikyti prie naujų situacijų, pasitikėjimas savimi, gebėjimas kontroliuoti savo jausmus (Denick, 2005). Savarankiškas vaikas išmoksta pasikliauti savimi, priimti sprendimus ir mokosi būti atsakingas už savo elgesį. Todėl savarankiškumo mokymas yra būtinas, auklėjant vaiką aktyviu dalyviu. Taigi tėvų globa vaiko atžvilgiu turi atitikti besivystančius vaiko gebėjimus ir netapti nuolatinio tarnavimu vaikui. Tam pirmiausia būtinas pasitikėjimas vaiko galimybėmis ir požiūris į vaiką, kaip savarankišką individą.

Kalbėjimas su vaiku, bet ne vaikui. Kalbėjimas vaikui reiškia reikalavimą paklusti. Tuo tarpu kalbėjimas su vaiku akcentuoja bendradarbiavimą, kai kartu ieškoma idėjų ir problemų sprendimų būdų (Dreikurs, 2004). Kaip nurodo D. Snieškienė (2008), kalbėjimas su vaiku tai ir jo išklausymas, ir laisvė prieštarauti. *Vaiko išklausymas* – daug sudėtingesnis procesas nei gali atrodyti. Mokėjimas išklausyti vaiką yra įgūdis, kurį ne kiekvienas suaugusysis lengvai įgyja, todėl praktikoje vaikai retai yra klausiami išsakyti savo nuomonę, net aptariant jiems itin svarbius klausimus. R. Dreikurs (2004) teigia, jog vaikai dažnai žino išmintingų sprendimų, tačiau tėvų išdidumas neleidžia jų išklausyti ir jais pasinaudoti, sprendžiant svarbius klausimus. Tėvai dažnai yra linkę manyti, kad žino, ką vaikas nori pasakyti ir jo nesiklauso arba nesugeba išgirsti. Taigi vaiko išklausymas tai ne tik galimybė jam pasisakyti, bet ir atitinkama reakcija į jo norus, poreikius ir pasiūlymus. *Laisvė prieštarauti* itin svarbus vaiko, kaip aktyvaus dalyvavimo auklėjimo veiksnys. J. Gray (2001) akcentuodamas, jog laisvė yra pozityvaus auklėjimo pagrindas, siūlo leisti vaikams prieštarauti, išsakyti savo nuomonę. Tai nereiškia, jog visi vaiko norai privalo būti įgyvendinami, tačiau jie privalo būti išgirsti ir apsvarstyti. Išklausomi vaikai patys labiau klauso tėvų nuomonės. Auklėjimas, paremtas laisve prieštarauti ir išsakyti savo nuomonę, ugdo vaiko asmenybę, leidžia jam laisvai pažinti save, klysti, išsakyti savo jausmus, suprasti savo norus ir išmokti derėtis dėl jų. Būtina akcentuoti, kad vaiko išklausymas ir leidimas prieštarauti nereiškia, kad vaikas turi teisę tvarkyti šeimos gyvenimą pagal savo idėjas. Tačiau tik išklausomas vaikas gali prisidėti prie šeimos harmonijos kūrimo, kaip pilnavertis jos narys.

Mokymas rinktis. Kaip teigia G. Ginott (1999) leidžiant vaikui priimti sprendimus skatinama jo atsakomybė. Tačiau čia turi būti aiškiai atskirtos atsakomybės sferos – laisvė rinktis ir laisvė reikšti savo nuomonę. Yra dalykų, kurie visiškai priklauso vaiko asmenybės sferai, ir čia

jam turi būti suteikiama galimybė rinktis. Čia vaikams turi būti sąmoningai sudaroma daug situacijų, kur vaikai turi priimti sprendimus. Tuo parodoma vaikui, kad jis nėra vien tik nurodymų vykdytojas, o turi tam tikrą atsakomybę už savo veiksmus. Kai kuriose situacijose vaikas gali turėti savo balsą ir laisvę pasirinkti iš kelių variantų. Čia atsakomybė paskirstoma taip – tėvai atrenka, vaikai pasirenka. Be abejo, yra ir dalykų, kurie priklauso tik tėvų atsakomybei ir tik tėvai priima sprendimą už vaiką, tačiau tokiu atveju būtina padėti vaikui susitaikyti su tuo, kas yra neišvengiama (Ginott, 1999). Taigi, skatinant vaiko dalyvavimą, būtina jam nustatyti suprantamas ir aiškias ribas, paaiškinti, kodėl vienu ar kitu dalykų negalima daryti ir kas gali atsitikti, jei nebus daroma taip, kaip patariama.

Šiandien vaikas jau nebegali būti laikomas auklėjimo objektu – jis tapo aktyviu ir kompetentingu savo paties raidos veikėju. Kaip lygiavertis žmogus, vaikas turi pakankamai galios, žinių bei gebėjimų ir gali veikti savo ir kitų raidą. Šiandieninio vaiko kompetencijos leidžia jam būti lygiaverčiu partneriu įvairiose gyvenimo srityse. Tačiau būtinas tinkamas, ne slopinantis, o skatinantis ir drąsinantis auklėjimas. Pagarba vaikui neturi būti painiojama su leidimu elgtis, kaip nori - tėvams būtina surasti tinkamus būdus, kaip užtikrinti darną tarp tėvų autoriteto ir vaiko laisvės dalyvauti.

Apibendrinant galima teigti, jog šeima – neabejotinai reikšmingiausia vaiko teisių įgyvendinimo institucija vaiko gyvenime. Čia per kasdienę vaiko patirtį, santykius su tėvais bei patiriamais išgyvenimais formuojasi vaiko asmenybė ir kuriamas pagrindas aktyviam jo dalyvavimui. Šiuolaikinėse šeimose vis dažniau atsisakoma tradicinių auklėjimo metodų, tačiau vaiko individualumui ir aktyviam dalyvavimui namuose skiriamas mažesnis dėmesys nei lavinimui, apsaugai ir aprūpinimui. Kasdieniame vaiko gyvenime jo požiūris yra svarbus veiksnys sprendžiant klausimus šeimoje, mokykloje, bendruomenėje. Vaiko teisė aktyviai dalyvauti suteikia jam galimybę turėti įtakos sprendimams, susijusiems su jo gyvenimu. Tačiau suaugusiųjų nuostatos vaiko atžvilgiu, jų siekis dominuoti ar tiesiog nesugebėjimas įsiklausyti į vaiko nuomonę trukdo įgyvendinti vaiko teisę būti aktyviu dalyviu. Kad vaikas taptų savarankišku dalyviu, būtinas atitinkamas auklėjimas šeimoje – pirmiausia tėvai turi tapti lygiaverčiais vaiko partneriais – išklausančiais ir gerbiančiais vaiko nuomonę, drąsinančiais, skatinančiais vaiko savarankiškumą, ir gebėjimą rinktis, nemenkinančiais vaiko ir gerbiančiais jo, kaip žmogaus teises.

3. TĖVŲ POŽIŪRIO IR ELGESIO ĮGYVENDINANT VAIKO TEISĘ DALYVAUTI ŠEIMOJE TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo objektas – vaiko teisė į aktyvų dalyvavimą šeimos gyvenime.

Tyrimo tikslas – ištirti 4 – 7 metų vaikų tėvų požiūras ir elgseną įgyvendinant dalyvavimo principą šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti tėvų požiūrį į vaiko teises, jų laikymosi būtinybę.
2. Nustatyti, kaip tėvai suvokia ir kaip vertina vaiko teisę dalyvauti.
3. Ištirti tėvų santykius su vaiku įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti.
4. Nustatyti tėvų elgesį skatinant/ slopinant vaiko dalyvavimą šeimoje.

Tyrimo hipotezė – tėvų ir vaikų santykiai remiasi tėvų valdžia, nepripažįstant vaiko lygiaverčiu partneriu ir nepripažįstant dalyvavimo svarbos vaiko gyvenime, todėl tėvai dažniau slopina nei skatina vaikus, taip pažeisdami jų dalyvavimo teises.

Tyrimo tipas – kiekybinis (anketinė apklausa).

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės ir metodinės literatūros analizė, dokumentų turinio analizė, sisteminimas, interpretavimas.

Empiriniai: anketinė apklausa.

Statistiniai: statistinė ir lyginamoji rezultatų analizė. Duomenų apdorojimui ir pateikimui naudotos MC Word ir MC Excel programos. Tyrimo rezultatai susisteminti ir pateikti naudojant grafinį duomenų vaizdavimo būdą - lenteles ir stulpelines diagramas.

Tyrimo metodologija. Šiame darbe remiamasi V. Jameso, A. Maslow, C. Rogers teorijomis.

Pragmatizmas. (Jamesas, V.). Pragmatizmo siekiamybė – individas, mokantis spręsti gyvenimo problemas. Individualus pažinimas pasiekimas eksperimentavimo, klaidų ir bandymų būdu. Pragmatizmas skatina vaiko gebėjimą pačiam spręsti problemas ir aktyvumą, kuris yra esminė dalyvavimo sąlyga (Bitinas, 2000). Šiame darbe taip pat remiamasi pragmatikų požiūriu, jog į vaiką būtina žiūrėti kaip į asmenį, gyvenanti dabar, o ne kaip į būsimąjį suaugusįjį. Taigi pragmatizmo filosofija palaiko aktyvaus vaiko idėją ir skatina jo dalyvavimą.

Humanizmas (Maslow, A., Rogers, C.) Humanistinė teorija remiasi A. Maslow (2006) pasiūlyta žmogaus poreikių hierarchija, kurios viršūnėje – savirealizacija ir saviaktualizacija.

Pasak C. Rogers, sėkmingai žmogaus raidai būtina skatinanti aplinka, teigiamas aplinkinių vertinimas ir besąlygiška pagarba, meilė (Katiliūtė – Boystun, D., 1997). Humanizmo idėjos laiduoja lygiaverčius santykius tarp ugdytojo ir ugdytinio, tarp tėvų ir vaiko, kai vaikas vertinamas kaip asmenybė su savo nuomone. Tai santykiai, padedantys užtikrinti vaiko teisių šeimoje įgyvenimą ir skatinantys vaiko dalyvavimą.

3.1.1. Tyrimo imtis ir organizavimas.

Tyrimas atliktas 2012 metų balandžio – gegužės mėnesiais. Siekiant iširti vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą įgyvendinimą šeimoje buvo atliktas empirinis tyrimas.

Tyrimo etapai.

Pirmas etapas. Analizuojama tyrimo problematika.

Antras etapas. Rengiama tyrimo metodika, kuriama anketa, atliekamas tyrimas.

Trečias etapas. Analizuojami tyrimo rezultatai, daromos išvados, kuriamos rekomendacijos.

Tyrimo instrumentas – anketa. Remiantis literatūros analize sudaryta kiekybinė anketa, kurią sudaro atviro, uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimai (žr. 1 priedas). Sudarant anketą daugiausia remiamasi Vaiko teisių konvencija (1989) ir jos interpretacijomis (C. Willow, 2010; D. Snieškienė, 2008; UN Committee on the Rights of the Child, 2009; R. Hodgkin, P. Newell, 2002), A. Juodaitytės (2003, 2007) ir D. Kabašinskaitės (2002) dalyvaujančio vaiko bei tėvų ir vaikų santykių tematikos analizėmis, J. Gray (2001), R. Dreikurs (2000) ir H. G. Ginnot (1999) iškeltomis auklėjimo problemomis ir siūlomais vaiko auklėjimo metodais, VO „Gelbėkit vaikus“ (2011), B. Kairienės ir R. Žiemienės (2007), V. S. Glebuviienės ir I. Kerulienės (2006), B. Kairienės ir R. Žiemienės (2007), I. Grigaravičienės ir B. Bogdanovičienės (2006) bei S. Montvilaitės ir R. Grigaliūnaitės (2006) atliktais tėvų požiūrio į vaiko teises tyrimais, G. Špėlytės ir D. G. Myers (2000) pateiktais vaiko auklėjimo modeliais. Tyrimo metu buvo laikomasi etiškumo ir anonimiškumo principų, respondentams nurodomas tyrimo tikslas, anketos pildymo instrukcija ir garantuojamas anonimiškumas. Siekiant užtikrinti duomenų patikimumą, anketa platinta internetu, užtikrinant respondentų anonimiškumą ir tikintis visiško atvirumo. Anketa suskirstyta į keturis blokus, kurie atspindi:

- tėvų nuostatas vaikystės ir vaiko teisių atžvilgiu (4 – 7 klausimai);
- tėvų požiūrį į vaiko teisę dalyvauti (8 – 15 klausimai);
- tėvų ir vaikų santykius įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti (16 – 18 klausimai);
- tėvų elgesį skatinant/ slopinant vaiko dalyvavimą šeimoje (19 – 24 klausimai).

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 213 tėvų (vyrų ir moterų), auginančių 4 – 7 metų vaikus. Tyrimo imtis N = 213. Respondentų atrankos būdas – netikimybinis patogusis. Pasirinkta

imtis atspindi tėvus, kurie kasdien susiduria su vaiko noru dalyvauti ir atitinkamai į jį reaguoja. 4 - 7 metai - toks vaiko gyvenimo tarpsnis, kai vaikas „jaučia stiprų norą įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą ir aktyviai jame dalyvauti“. Šiame etape vaikui itin svarbus šeimos vaidmuo – tėvai arba skatina vaiko dalyvavimą, arba jį slopina, priklausomai nuo tėvų pažiūrų į vaiką (Juodaitytė, 2002).

Pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti respondentų pasiskirstymą pagal lytį, amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą bei jų vaikų amžių ir lytį (1, 2, 3 lentelės).

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių

Lytis	n	%	Amžius	n	%
Vyras:	20	9	22 – 30	112	53
Moteris:	193	91	31 - 39	87	41
			40 - 48	14	7

Didžiąją dalį apklaustųjų sudaro moterys (91%) ir mažiau vyrų (9%). Respondentų amžius 22 – 48 metai, amžiaus vidurkis – 31 metai. Pagal amžių respondentai suskirstyti į tris grupes. Dauguma jų (53%) – 22 - 30 metų asmenys, šiek tiek mažiau (41%) sudaro 31 – 39 metų asmenys ir mažiausią dalį (7%) sudaro 40 – 48 metų asmenys.

2 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir gyvenamąją vietą

Gyvenamoji vieta	n	%	Išsilavinimas	n	%
Užsienio valstybė	53	25	Vidurinis	25	12
Didmiestis	52	24	Profesinis	46	22
Miestas/miestelis	92	43	Aukštesnysis	45	21
Kaimas	16	8	Aukštasis	96	45
			Neatsakė	1	0

Kaip matyti, didžiąją dalį (43%) apklaustųjų sudaro miestų ir miestelių gyventojai. Beveik po lygiai pasiskirstė didmiesčių gyventojai (24%) ir užsienio šalyse gyvenantys asmenys (25%). Mažiausiai tarp tyrimo dalyvių (8%) kaime gyvenančių tėvų. Dauguma respondentų – išsilavinę asmenys. Beveik pusė (45%) jų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą, kita dalis - aukštesnįjį (21%), profesinį (22%) ir vidurinį (12%) išsilavinimą. Toks pasiskirstymas leidžia toliau narinėjant lyginti respondentų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą (45%) ir neįgijusių aukštojo išsilavinimo (55%), atsakymus.

Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų amžių ir lytį

Amžius	n	%	Lytis	n	%
4	69	32	Berniukas	102	48
5	59	28	Mergaitė	111	52
6	44	21			
7	41	19			

Apklaustieji įvardijo savo vaikų amžių, kuris pasiskirstė taip: 32% tėvų augina ketverių, 28% - penkerių, 21% - šešerių ir 19% - septynerių metų vaikus. Vaikų lytis pasiskirstė beveik po lygiai – 52% mergaičių ir 48% berniukų. Todėl tyrimo eigoje gautus duomenis galima nagrinėti lyginant pagal vaikų lytį.

3.2. Tėvų požiūrio ir elgesio, įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti, empirinio tyrimo analizė

3.2.1. Tėvų nuostatos vaikystės ir vaiko teisių atžvilgiu

Sprendžiant pasirinktą problemą, buvo tikslinga pirmiausia ištirti tėvų požiūrį į vaikystę ir vaiko teises, jų laikymosi būtinybę. Remiantis D. Kabašinskaite (2002) – vaiko, kaip individo, teisių pripažinimas daro įtaką jo dalyvavimui. Pripažįstant vaiką autonomišku individu, suaugusiųjų dominavimą vaiko atžvilgiu keičia partnerystė. Taigi tėvų požiūris į vaiką ir jo teises yra svarbus veiksnys lemiantis vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimą.

Respondentų buvo prašoma pažymėti vieną iš teiginių, apibūdinančių *vaikystę*. Šiuo klausimu siekiama nustatyti, ar tėvai laikosi tradicinės vaikystės sampratos (į vaikus žiūrima kaip į nesubrendusius būsimus suaugusiuosius) ir mitologizuoja vaikystę (A. Juodaitytė, 2007) ar pripažįsta vaiko lygiateisiškumo idėją, kuri ir sudaro pagrindą lygiaverčiam vaiko dalyvavimui šeimoje. Gauti rezultatai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė

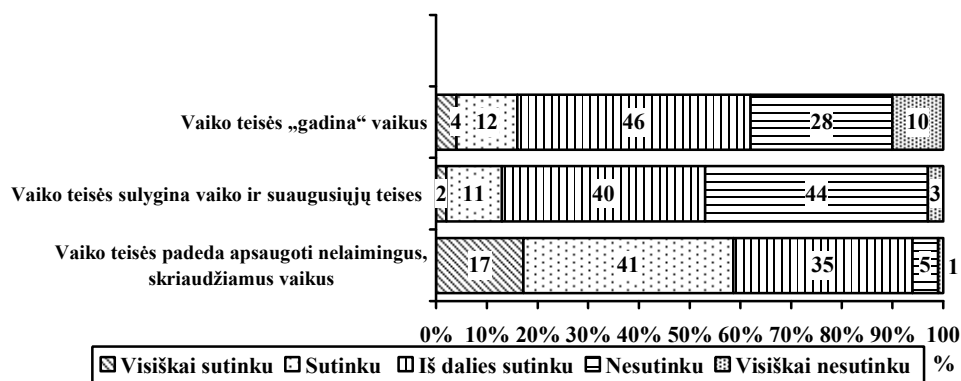
Vaikystės samprata tėvų tarpe

Teiginys	n	%
Vaikai - maži žmonės, kuriuos reikia globoti	20	9
Vaikai - lygiaverčiai suaugusiųjų partneriai	12	6
Vaikystė – nerūpestingas ir laimingas žmogaus gyvenimo laikotarpis	106	50
Vaikai – maži žmonės, kurie turi subręsti ir tapti tikrais visuomenės nariais	74	35
Kita	1	0

Kaip matyti, į vaiką, vien tik kaip į *globos objektą* žiūri itin nedidelė dalis (9%) tėvų. Tai rodo požiūrį, jog neužtenka vien tik aprūpinti ir apsaugoti vaiką. Vis dėlto vaikus *lygiaverčiais partneriais* pripažįsta tik 6% apklaustųjų. Tuo tarpu pusė tėvų (50%) mano, jog *vaikystė* –

nerūpestingas ir laimingas žmogaus gyvenimo tarpsnis. Tėvai mano, jog vaikai neturi problemų, jų gyvenimas nesudėtingas ir laimingas. Nemaža dalis tėvų (35%) mano, jog vaikai turi subręsti ir tapti tikrais visuomenės nariais. Taigi remiantis A. Juodaityte (2003, 2007) galima teigti, jog į vaiką nežiūrima kaip į asmenį, gyvenantį „čia ir dabar“. Be to, suaugusiems atrodo, kad vaikų problemos ne tokios svarbios kaip jų. Toks požiūris kliudo tinkamai įvertinti vaikų problemas bei lūkesčius ir priimti juos lygiaverčiais partneriais visuose reikaluose.

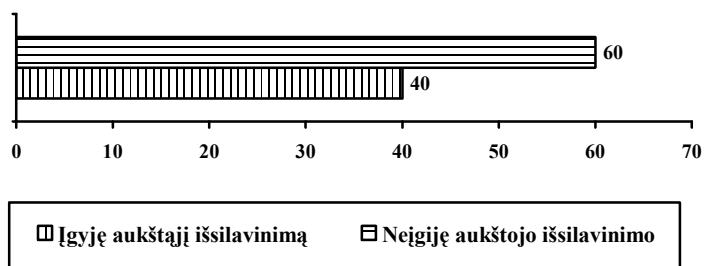
Toliau buvo siekiama ištirti respondentų nuomonę apie *vaiko teisių reikšmingumą vaikams* ir *visuomenei*. Jie buvo prašomi priskirti duotiems teiginiams reikšmes nuo *visiškai sutinku* iki *visiškai nesutinku*. Pateikti atsakymų variantai leidžia nustatyti, kokį vaidmenį respondentai priskiria vaiko teisėms (1, 2 ir 3 pav.).

1 pav. Tėvų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą vaikams (%)

Iš pateiktų teiginių respondentai labiausiai sutiko su teiginiu, jog *vaiko teisės padeda apsaugoti skriaudžiamus, nelaimingus vaikus* (58% visiškai sutinka arba sutinka). Kaip ir tikėtasi, dauguma respondentų vaiko teises sieja su vaiko apsauga ir tik 13% sutinka arba visiškai sutinka, jog *vaiko teisės sulygina suaugusiųjų ir vaiko teises*. 40% su šiuo teiginiu sutinka tik iš dalies ir beveik pusė tiriamųjų (47%) su tuo nesutinka arba visiškai nesutinka. Taigi suaugusieji nepakankamai rimtai vertina vaiko teises ir nenoriai priima idėją, jog vaikas – tai pat žmogus, turintis savo teises. Vertinant teiginį *vaiko teisės „gadina“ vaikus* išreikštas ganėtinai priešiškas požiūris vaiko teisių atžvilgiu. Beveik pusė (46%) respondentų nurodė, jog iš dalies sutinka su šiuo teiginiu ir 16% sutiko arba visiškai sutiko. Tik 38% tiriamųjų nurodė, jog nesutinka arba visiškai su tuo nesutinka. Šie rezultatai patvirtino, jog tarp tėvų vyrauja neigiamas požiūris į vaiko teises.

Ganėtinai didelis nesutikimas su teiginiu, jog *vaiko teisės sulygina suaugusiojo ir vaiko teises*, paskatino palyginti, kaip ši nuomonė yra susijusi su respondentų išsilavinimu. 2 paveiksle atsispindi respondentų visiškai nesutikusių arba nesutikusių su šiuo teiginiu išsilavinimas.

2 pav. Tėvų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą pagal išsilavinimą (%)

Matyti, jog tarp respondentų, kurie nesutinka, jog vaiko teisės sulygina vaikų ir suaugusiųjų teises, dauguma (60%) - neįgiję aukštojo išsilavinimo asmenys. Taigi galima teigti, jog aukštąjį išsilavinimą įgiję asmenys yra labiau linkę į vaiko teises žvelgti kaip į vaikų ir suaugusiųjų lygybės pagrindą. Galima numanyti, jog labiau išsilavinę asmenys turi daugiau žinių apie vaiko teises ir jų reikšmingumą vaikui. Be to, jie produktyviau sprendžia auklėjimo problemas ir geba į vaiką žiūrėti kaip į lygiateisį asmenį.

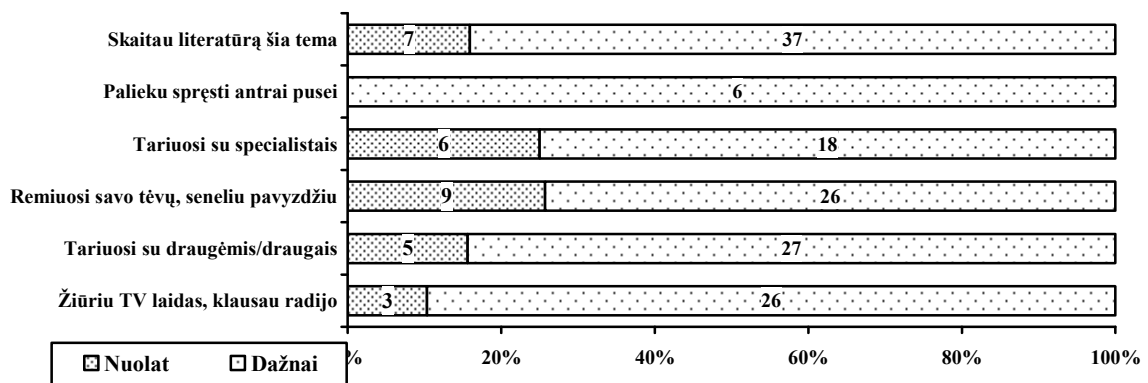
3 pav. Tėvų nuomonė apie vaiko teisių reikšmingumą visuomenei (%)

Tiriant tėvų nuomonę apie vaiko teisių reikšmingumą visuomenei pastebėta, kad tarp tėvų nėra ryškios nuomonės vaiko teisių įtakos visuomenei atžvilgiu. Nemaža dalis respondentų mano, kad vaiko teisės *moko teisingai elgtis su vaikais* (44% visiškai sutinka arba sutinka, 36% sutinka iš dalies). Taigi tiriamieji pripažįsta, jog vaiko teisės rodo teisingą kelią suaugusiųjų ir vaiko santykiuose. Galima numanyti, jog suaugusieji noriai mokosi auklėti vaikus pagal vaiko teisių principus, todėl tikslinga juos kuo daugiau šviesti šia tema, kad vaiko dalyvavimas šeimose būtų įgyvendintas. Su teiginiu *vaiko teisės kelia visuomenės kultūrą* visiškai sutinka arba sutinka tik 34% tiriamųjų, tuo tarpu 44% sutinka iš dalies. Taigi tėvai nemano, jog vaiko teisės vertingos ne tik fiziškai, bet ir kultūriškai. Beveik pusė (42%) apklaustųjų iš dalies sutinka, jog *vaiko teisės*

supriešina visuomenę. Vis dėlto šiuo klausimu yra daugiau nesutinkančių (nesutinka 37%, visiškai nesutinka 8%) nei sutinkančių (2% visiškai sutinka, 11% sutinka). Dar daugiau respondentų nesutinka, jog *vaiko teisės trikdė tvarką visuomenėje* (43% nesutinka ir 10% visiškai nesutinka). Ganėtinais dažnas atsakymas *iš dalies* į visus teiginius rodo, jog tiriamieji neturi aiškios nuomonės, kaip vaiko teisės veikia visuomenę. Nors neigiamas vertinimas itin neišryškėjo, tačiau ir itin teigiamo vertinimo respondentai neišreiškė. Tai rodo, jog tėvai nėra pakankamai įsisąmoninę, jog vaiko teisės naudingos ne tik vaikams, bet ir visai visuomenei.

Taigi visuomenei trūksta teigiamų nuostatų vaiko teisių atžvilgiu, nepakankamai vertinamas kultūrinis jų vaidmuo. Kaip matyti, dauguma suaugusiųjų mano, kad vaikų teisės lemia netinkamą vaikų elgesį, vaiko teises sieja su vaiko apsauga ir nepripažįsta vaiko lygiateisiškumo. Toks požiūris labiau būdingas mažiau išsilavinusiems asmenims ir neleidžia priimti vaiko lygiaverčiu partneriu bei pilnai įgyvendinti jo teisę dalyvauti.

Kitu klausimu buvo siekiama nustatyti, ar auklėdami vaikus tėvai specialiai domisi auklėjimo klausimais ar tiesiog remiasi draugų patarimais ir savo tėvų/ senelių pavyzdžiu. Respondentų buvo prašoma pasirinkti variantus *nuolat, dažnai, kartais, retai, niekada*. Tolesnei analizei pasirinkti atsakymai, rodantys dažniausiai naudojamus ugdymo žinių šaltinius (t.y., kuo respondantai remiasi nuolat ir dažnai). Rezultatai pateikti 4 paveiksle.

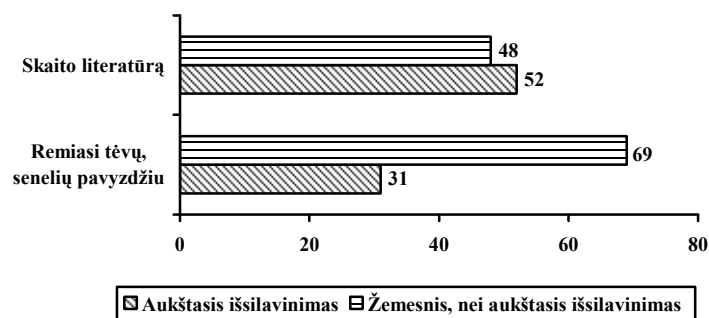

4 pav. Respondentų domėjimasis vaiko auklėjimo klausimais (%)

Rezultatai parodė, jog dauguma tiriamųjų patys sprendžia vaiko auklėjimo klausimus – tik 6% dažnai *palieka šiuos klausimus antrai pusei*. Taigi tampa svarbu išnagrinėti, iš kur jie dažniausiai gauna žinias apie vaikų auklėjimą. Kaip matyti, nemažai respondentų (44%) nuolat arba dažnai *skaito literatūrą* auklėjimo klausimais. 29% tiriamųjų dažnai *renkasi televizijos/ radijo laidas*, o su specialistais tariasi 24% apklaustųjų. Tai rodo, jog dalis tėvų vaikus auklėja ne bet kaip, o ieško patarimų, siekia būti kuo geresniais tėvais savo vaikams. Vis dėlto nemaža dalis auklėdami vaikus dažnai *remiasi tėvų/ senelių pavyzdžiu* (35%) arba *draugų patarimais*

(32%). Pasak R. Dreikurs (2004), patys auklėti tradiciniais būdais, tėvai nesugeba rasti naujų, demokratiniais principais pagrįstų auklėjimo būdų. Todėl auklėjimo kriterijumi tapęs tėvų pavyzdys gali būti neteisingų auklėjimo būdų pasirinkimo priežastis.

Toliau siekta palyginti būdus, kuriais tėvai semiasi žinių apie vaikų auklėjimą ir jų išsilavinimą (5 pav.).

5 pav. Respondentų domėjimasis vaiko auklėjimo klausimais pagal išsilavinimą (%)

Pastebėta, jog neįgiję aukštojo išsilavinimo tėvai yra labiau linkę remtis tėvų/ senelių pavyzdžiu. Tarp aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų yra mažiau besiremiančių *tėvų/ senelių pavyzdžiu* (31%) negu tarp neįgijusių aukštojo išsilavinimo (69%). Tuo tarpu *literatūrą skaito* ir labiau išsilavinę (52%) ir mažiau išsilavinę (48%) tėvai. Galima daryti prielaidą, jog labiau išsilavinę asmenys yra imlesni kaitai ir suvokia, jog šiuolaikiniams vaikams reikia naujų auklėjimo būdų, o mažiau išsilavinę asmenys pasikliauja patirtimi - tradiciniais, tėvų/ senelių naudotais auklėjimo metodais.

Apibendrinant galima teigti, jog suaugusieji nepripažįsta vaikų lygiaverčiais partneriais. Vyrauja požiūris, jog vaiko teisės daro neigiamą vaikams ir neturi teigiamos įtakos visuomenei. Tėvai nesuvokia, jog vaiko teisių laikymasis naudingas ne tik patiems vaikams, bet ir visai visuomenei. Nemaža dalis tėvų specialiai domisi vaiko auklėjimo klausimais ir dažnai skaito literatūrą šia tema. Vis dėlto išlieka tendencija (ypač tarp mažiau išsilavinusių tėvų) remtis tėvų/ senelių pavyzdžiu, kuris šiomis dienomis laikomas pasenusiu. Gauti rezultatai patvirtino R. Dreikurs (2004) teiginį, jog visuomenė lėtai priima vaiko teisių sąlygotą kaitą ir vis dar neranda būdų pakeisti pasenusias tradicijas ir požiūrį į vaikystę. Taigi galima numanyti, jog tėvų požiūris į vaikystę ir vaiko teises nesudaro galimybių vaikams lygiavertiškai dalyvauti šeimoje.

3.2.2. Tėvų požiūris į vaiko teisę dalyvauti

Kaip nurodė B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007), požiūris į vaiką yra esminis veiksnys, tiesiogiai susijęs su suaugusiųjų elgesiu su vaiku, jo poreikių patenkinimu, galimybe save

realizuoti bei vaiko padėti visuomenėje. Taigi tai, kokią vietą vaiko dalyvavimas užima tėvų vertybinėje skalėje, be abejonės turės įtakos šios teisės įgyvendinimui. Todėl analizuojant vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimą šeimoje svarbu nustatyti, kaip tėvai supranta ir kaip vertina šią teisę.

JT vaiko teisių konvencijoje (1989) pripažįstama, jog itin svarbu, jog ir vaikai ir suaugusieji žinotų vaiko teises. Taigi atitinkamos teisės žinojimas ir teisingas suvokimas yra svarbi jos įgyvendinimo sąlyga. Todėl tėvų buvo klausiama, *ar jie žinojo vaiko teisę dalyvauti* (5 lentelė).

5 lentelė

Tėvų žinios apie vaiko teisę dalyvauti

	n	%
Gerai žinojau šią teisę	42	20
Esu girdėjęs šią teisę	125	59
Niekada negirdėjau apie šią vaiko teisę	46	22

Rezultatai parodė, jog ne visi tėvai žino vaiko teisę dalyvauti. 59% jų yra girdėję, kad vaikas turi tokią teisę ir net 22% teigia niekada negirdėję apie šią teisę. Taigi tik penktadalis tėvų (20%) yra susipažinę su šia teise ir, tikėtina, gerai žino jos reikšmę. Išryškėjo problema, jog tėvams trūksta žinių apie vaiko teisę dalyvauti. Nežinojimas sudaro sąlygas klaidingai interpretuoti šią teisę ir neužtikrinti jos raiškos šeimoje. Todėl toliau siekiama išsiaiškinti, kaip tėvai *suvokia vaiko teisę dalyvauti*. Į šį klausimą paprašyta atsakyti savais žodžiais, nepateikti atsakymo variantai. Respondentų atsakymai sugrupuoti į kategorijas. Rezultatai pavaizduoti 6 lentelėje.

6 lentelė.

Tėvų samprata apie vaiko teisę dalyvauti

	Lygiavertiškumas	Nuomonės išsakymas	Sprendimų priėmimas	Visuomeninė veikla	Nežino/neatsakė	Kita
n	23	62	57	49	15	7
%	11%	29%	27%	23%	7%	3%

Rezultatai parodė, jog vaiko teisę dalyvauti dažniausiai suprantama kaip teisė *išsakyti nuomonę* (29%), *priimti sprendimus* (27%) ir dalyvauti *visuomeninėje veikloje* (23%), o 7% tiriamųjų neatsakė arba atsakė „*nežinau*“. Kalbant apie teisę išsakyti nuomonę dažnai paminima, jog į ją *turi būti atsižvelgta*. Tėvų manymu, vaikas turi teisę *dalyvauti pokalbiuose, bendrauti* ir jokiu būdu *negali būti išjuoktas ar pažemintas*. Tai rodo, jog tėvai puikiai supranta, jog šeimoje būtina išklausti vaiko nuomonę. Tėvai, vaiko dalyvavimą suprantantys kaip sprendimų

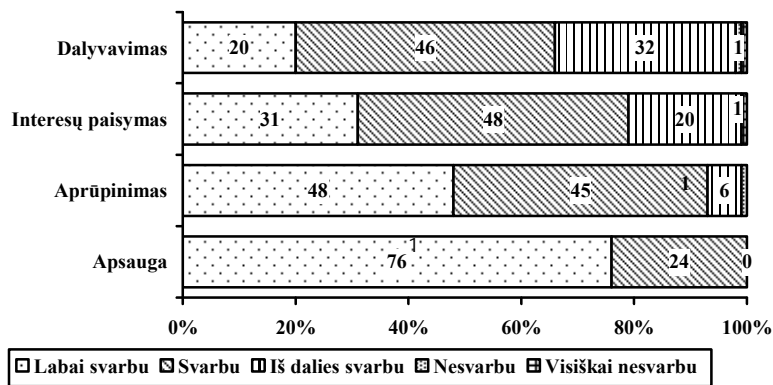
priėmimą arba dalyvavimą priimant sprendimus nurodo, jog vaikas gali priimti sprendimus iš kelių pasirinkimo variantų, tik tada, kai atlieka savo pareigas arba tik tada, kai klausimas susijęs su juo. Taigi vaiko teisei priimti sprendimus šeimoje taikomi apribojimai ir vaikai nėra laisvi sprendimų priėmime.

Kalbėdami apie dalyvavimą, kaip apie visuomeninę veiklą, tėvai mini vaiko teisę lankyti mokyklą, būrelius, lankytis koncertuose, dalyvauti renginiuose. 11% tėvų nurodė, jog vaiko teisė dalyvauti - tai vaiko pripažinimas lygiaverčiu šeimos nariu. Tėvai pridūrė, jog vaikas turi dalyvauti visuose šeimos procesuose, kartu spręsti šeimos klausimus, keliauti, kuo daugiau patirti. Taigi tik šiek tiek daugiau nei dešimtdalis tėvų mano, jog vaiko dalyvavimas pirmiausia reiškia vaiko priėmimą lygiaverčių asmeniu. Toks požiūris sudaro sąlygas visapusiškai dalyvavimo raiškai šeimose, bet nėra itin dažnas šeimose.

Dar 3% tiriamųjų pateikė kitokius dalyvavimo teisės paaiškinimus. Keletas jų paminėjo, kad apie „jokį dalyvavimą negali būti kabama, kol vaikas toks mažas“, kiti nurodė, jog „pirmiausia reikia kalbėti apie pareigas, ir tik tada apie teises“, vienas respondentas atsakė, jog „neužsiima tokiais dalykais ir visada nurodo vaikui, ką daryti“.

Kaip matyti, daugumai tėvų dalyvavimas asocijuojasi su pagarba vaikui, jo asmenybės pripažinimu. Vis dėlto yra tėvų, kurie dalyvavimą vertina kritiškai arba sieja jį su veikla už šeimos ribų. Galima numanyti, kad šiose šeimose vaiko teisė dalyvauti gali būti ribota.

Siekiant išsiaiškinti teisės dalyvauti vietą kitų teisių kontekste, tėvų buvo prašoma pagal svarbumą vaikui (nuo labai svarbu iki visiškai nesvarbu) įvertinti pateiktas teises (apsauga, aprūpinimas, dalyvavimas, interesų paisymas). Rezultatai atsispindi 6 paveiksle.

6 pav. Dalyvavimo svarba vaikui, lyginant su kitomis teisėmis (%)

Tėvų požiūrio į skirtingas vaiko teises palyginimas atskleidė, jog teisė dalyvauti mažiau vertinama, nei kitos teisės. Visi apklaustieji (100%) sutiko, jog vaikui labai svarbi arba svarbi *apsauga*. Šiek tiek mažiau vertinamas aprūpinimas, tačiau net 48% tiriamųjų mano, jog tai labai

svarbu, ir 45%, jog svarbu. Kad aprūpinimas vaikui nesvarbus, arba svarbus iš dalies pažymėjo 7% apklaustų tėvų. Vaiko interesų paisymą, kaip labai svarbią vaikui teisę, nurodė 31% apklaustųjų, dar 48% - kaip svarbią. Dauguma respondentų (46%) dalyvavimą apibūdino kaip svarbią vaikui teisę, o kaip labai svarbią tik 20%. 32% tėvų vaiko dalyvavimą vertina tik kaip iš dalies svarbų vaikui ir po 1% kaip nesvarbų arba visiškai nesvarbų. Taigi lyginant su kitomis teisėmis dalyvavimas, tėvų nuomone, mažiau svarbus už vaiko apsaugą, aprūpinimą ir interesų paisymą. Šie rezultatai patvirtino V. S. Glebuviienės ir I. Kerulienės (2006) bei B. Kairienės ir R. Žiemiienės (2007) atliktų tyrimų rezultatus, jog vaiko dalyvavimo teisė šeimoje mažiau gerbiama už aprūpinimą bei apsaugą. Tai leidžia manyti, jog tėvai pernelyg saugodami vaiką pažeidžia vaiko teisę pačiam ištirti pasaulį, o materialine gerove kompensuoja sudėtingus tarpusavio santykius ir kartu leidžiamo laiko stoką.

Toliau siekiama patvirtinti arba paneigti V. S. Glebuviienės ir I. Kerulienės (2006) teiginį, jog dalyvavimo teisių gerbimas būdingas labiau išsilavinusiems tėvams. Lyginant *dalyvavimo teisės svarbą pagal tiriamųjų išsilavinimą* pastebėta, kad ši teisė beveik vienodai svarbi tiek aukštąjį išsilavinimą įgijusiems (47%), tiek neįgijusiems (53%) asmenims. Taigi galima teigti, jog dalyvavimo teisių gerbimas nepriklauso nuo tėvų išsilavinimo.

Kaip jau buvo minėta, vaiko dalyvavimo galimybės negali būti skirstomos pagal jo amžių, todėl net ir labai mažų vaikų, nesugebančių kalbėti, nuomonė turi būti išklausyta (Snieskienė, 2008). Siekiama išsiaiškinti, ar tėvai įgyvendina šią sąlygą, todėl jų buvo klausama, *nuo kokio amžiaus vaikas gali išsakyti savo nuomonę*. Šio atviro klausimo rezultatai pavaizduoti 7 lentelėje.

7 lentelė

Tėvų požiūris apie amžių, nuo kada vaikas gali išreikšti savo nuomonę

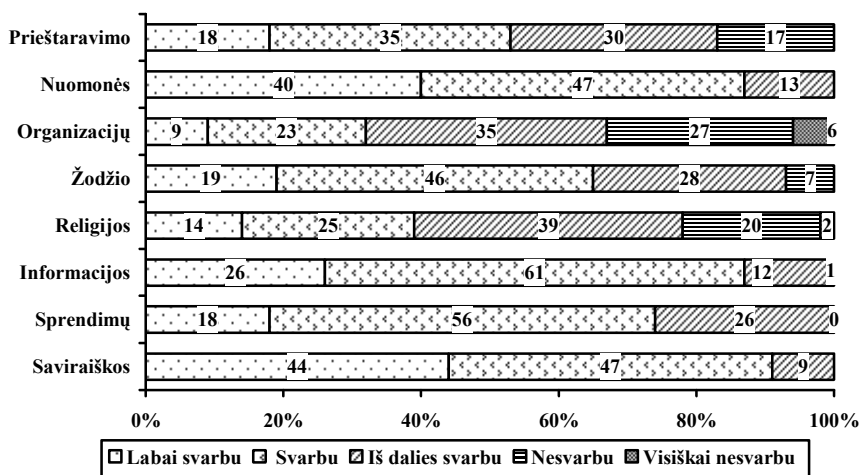
	n	%
Nuo gimimo	18	8
Kai pradeda kalbėti	36	17
1 - 3 metų	40	19
4 - 6 metų	62	29
7 - 9 metų	28	13
10 - 12 metų	7	3
14 - 16 metų	2	1
Kita	16	8
Neatsakė	3	1

Kaip matyti, vaiko nuomonę *nuo gimimo* ima vertinti tik 8% apklaustų tėvų, kurie pripažįsta ir neverbalines vaiko kalbos formas. Tuo tarpu 17% tėvų vaiko nuomonę priima tada, kai vaikas *išmoksta ją pasakyti*. Kaip ir minėjo D. Snieskienė (2008), maži vaikai dažnai lieka

neišgirsti vien dėl savo amžiaus ir negebėjimo reikšti minčių verbaliai. Didžiausia dalis respondentų (29%) mano, jog vaikas savo nuomonę gali išreikšti nuo 4 – 6 metų. Matyti, kad dauguma respondentų atsakydami į klausimą nurodo ikimokyklinį amžių. Dauguma pakomentuoja, jog vaiko nuomonės *nebūtinai turi būti paisoma, galutinį sprendimą priima tėvai*. Keletas tėvų paminėjo, jog *būtina skatinti vaiką* išsakyti savo nuomonę.

Vis dėlto kai kurie tėvai mano, kad vaikas savo nuomonę išsakyti gali nuo 7 – 9 metų (13%), 10 – 12 metų (3%) ar net 14 – 16 metų (1%). Kiti respondentai (16%) paminėjo, jog tai *priklauso nuo vaiko, nuo jo tėvų* ir nuo *klausimo*, kuriuo išsakoma nuomonė. Vienas respondentas atsakė, jog vaikas savo nuomonę ima reikšti dar *iščiose*. Kaip matyti, vaiko nuomonė neretai ribojama dėl vaiko amžiaus, jo išsivystymo bei nebrandumo, pažeidžiant JT vaiko teisių konvencijos (1989) sąlygas pripažinti neverbalines vaiko išraiškos formas ir neskirstyti dalyvavimo galimybių pagal vaiko amžių. Ribodami vaiko nuomonę tėvai riboja vaiko teisę dalyvauti.

Toliau buvo siekiama išsiaiškinti, kuriuos dalyvavimo aspektus tėvai gerbia labiausiai. Vertindami pateiktas teises nuo *labai svarbu* iki *visiškai nesvarbu* tėvai išreiškė savo požiūrį, kas svarbu vaikui (7 paveikslas).

7 pav. Dalyvavimo teisės apraiškų vertinimas (%)

Tėvai išreiškė ganėtinai teigiamas nuostatas minėtų vaiko teisių atžvilgiu. Svarbiausia, tėvų nuomone, *saviraiškos laisvė* – 91% teigia, jog tai labai svarbi arba svarbi vaiko laisvė. Taigi tėvai pripažįsta, jog savęs išreiškimas tam tikroje sferoje, dalyvavimas per veiklą – svarbi vaiko gyvenimo dalis. Itin svarbiomis laikomos teisė *gauti ir perduoti informaciją* (87% labai svarbu arba svarbu) ir *teisė išreikšti nuomonę* (87% labai svarbu arba svarbu). Šiek tiek mažiau vertinamos *žodžio* (65% labai svarbu arba svarbu) ir *sprendimų priėmimo* (74% labai svarbu arba

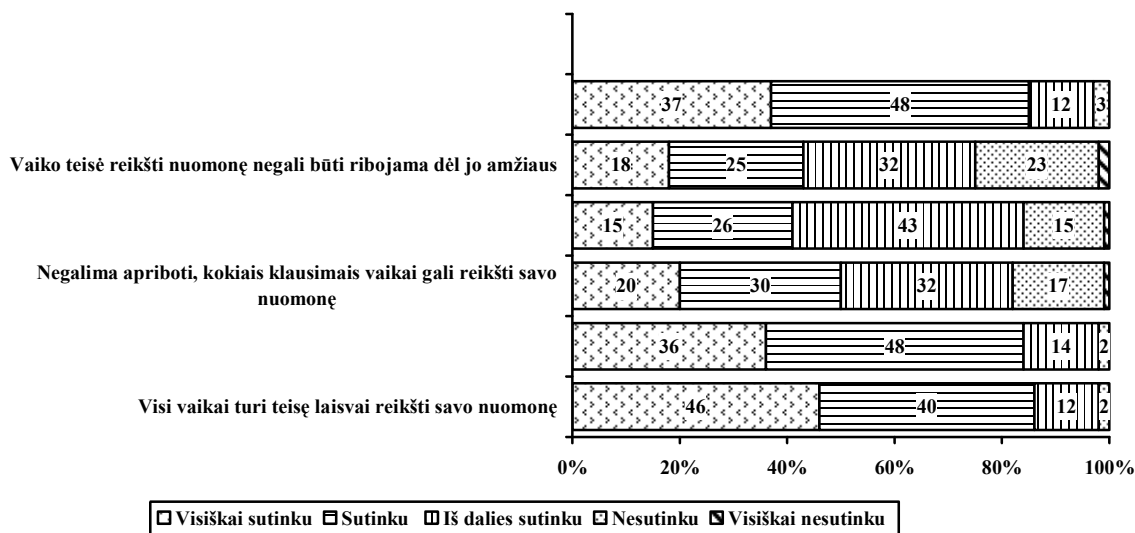
svarbu) laisvės. Remiantis R. Hodgkin, P. Newell (2002), informacija sudaro sąlygas laisvam vaiko dalyvavimui ir kartu su teise spręsti padeda užtikrinti vaiko dalyvavimą. O teisė išreikšti nuomonę ir žodžio laisvė neatsiejama nuo vaiko dalyvavimo, suteikiant jam teisę pasisakyti tai, kas svarbu.

Ne tokia svarbia teise laikoma *teisė prieštarauti* (53% labai svarbu arba svarbu, 30% svarbu iš dalies ir 17% nesvarbu). Galima daryti prielaidą, jog nepakankamai vertindami vaiko teisę prieštarauti, tėvai nesudaro sąlygų vaikui išsakyti savo jausmus, derėtis dėl savo norų ir taip pažeidžia teisę dalyvauti. Lyginant teisės prieštarauti vertinimą pagal tiriamųjų išsilavinimą pastebėta, jog iš tėvų, kuriems ši laisvė labai svarbi arba svarbi, 52% sudaro aukštąjį išsilavinimą įgiję ir 48% - neįgiję asmenys. Tačiau tėvų, pasisakiusių, jog teisė prieštarauti nesvarbi arba visiškai nesvarbi, daugumą (76%) sudaro neįgiję aukštojo išsilavinimo asmenys. Taigi neįgiję aukštojo išsilavinimo asmenys yra labiau linkę neigiamai vertinti vaiko teisę prieštarauti nei įgiję aukštąjį išsilavinimą.

Nesvarbiausios iš minėtų teisių ir laisvių, tėvų nuomone, *religijos laisvė* (39% labai svarbu arba svarbu, 39% svarbu iš dalies ir 22% nesvarbu arba visiškai nesvarbu) ir *teisė priklausyti taikioms organizacijoms* (32% labai svarbu arba svarbu, 35% svarbu iš dalies ir 33% nesvarbu arba visiškai nesvarbu). Čia išryškėja tėvų noras, kad vaikai paklustų tėvams ir jiems neprieštarautų, sektų jų įsitikinimais, perimtų tikėjimą ir dalyvautų tėvams priimtinoje veikloje.

Taigi svarbiausios vaikui, tėvų nuomone, yra saviraiškos laisvė, teisė priimti ir perduoti informaciją, teisė reikšti nuomonę ir priimti sprendimus, mažiau svarbi - teisė prieštarauti. Religijos laisvė ir teisė priklausyti organizacijoms svarbios tik iš dalies.

Remiantis JT vaiko teisių konvencijos (1989) 12 straipsnio analize išskirti esminiai, teisę reikšti pažiūras įtvirtinantys teiginiai. Todėl siekiant išsiaiškinti, kaip tėvai vertina vaiko teisę reikštipažiūras, prašoma išreikšti sutikimą arba nesutikimą su šiais teiginiais (8 paveikslas).

8 pav. Tėvų požiūris į vaiko teisę reikšti nuomonę (%)

Rezultatai parodė, jog dauguma tėvų visiškai sutinka arba sutinka, jog visi vaikai turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę (86%), išsakyti savo nuomonę yra vaiko teisė, bet ne pareiga (84%) ir jog būtina padėti vaikui išsakyti savo nuomonę (85%). Taigi tėvai supranta, jog vaiko nuomonė yra svarbi ir supranta, jog tam tikrais atvejais, vaikui būtina padėti išsakyti savo nuomonę, sudaryti tam tinkamą aplinką.

Tačiau, priimant sprendimus, susijusius su vaiku, vaiko nuomonės, anot kai kurių respondentų, galima nepaisyti (16% - visiškai nesutinku ir nesutinku) arba paisyti tik iš dalies (43%). Taigi remiantis tokia tėvų nuomone galima teigti, jog vaiko teisė priimti sprendimus nėra gerbiama. Nemaža dalis tėvų mano, kad galima riboti vaiko teisę reikšti nuomonę dėl jo amžiaus (25% nesutinku/ visiškai nesutinku, 32% sutinku iš dalies). Panaši tendencija išryškėja kalbant apie vaiko nuomonės ribojimą tam tikrais klausimais (18% tiriamųjų nesutinka arba visiškai nesutinka, jog negalima riboti klausimų, kuriais vaikas gali reikšti savo nuomonę, o 32% sutinka tik iš dalies). Tokia nuomonė rodo, jog tėvai nėra linkę visiškai įgyvendinti vaiko teisę reikšti pažiūras.

Taigi dauguma tėvų yra linkę gerbti vaiko nuomonę ir padėti (bet neversti) ją išsakyti. Tačiau, anot respondentų, vaiko nuomonę galima riboti atsižvelgiant į vaiko amžių ir sprendžiamą klausimą. Be to, ne visi su vaiku susiję sprendimai turi būti priimami atsižvelgiant į vaiko nuomonę. Kaip matyti, tėvai suteikia vaikui teisę išsakyti savo nuomonę, bet ne visada į ją atsižvelgia.

Vaiko teisių konvencija (1989) skelbia, jog „vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“. Čia taip pat nurodoma (18

straipsnis), jog pagrindinė atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystymąsi tenka tėvams, kurių pagrindinis rūpestis turi būti vaiko interesai. Todėl tikslinga ištirti, ar tėvai prisiima atsakomybę už vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimą ir pasiteirauti, kas, jų nuomone, *labiausiai atsakingas už vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimą* (rezultatai pateikti 8 lentelėje).

8 lentelė

Atsakomybės už vaiko dalyvavimą pasiskirstymas tėvų požiūriu

	n	%
Valstybė/ savivaldybė	5	2
Mokykla/ darželis	4	2
Vaiko teisių apsaugos tarnybos	14	7
Tėvai	183	86
Kita	6	3
Pats vaikas	1	0

Kaip matyti, dauguma tėvų prisiima pareigą už vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimą ir supranta, *jog jiems tenka pagrindinė atsakomybė*, užtikinant vaiko teisę dalyvauti (86%). Vis dėlto, esama tėvų, kurie mano, jog už vaiko dalyvavimą atsakingos *vaiko teisių apsaugos tarnybos* (7%), *mokykla/ darželis* (2%) arba *valstybė/ savivaldybė* (2%). Keletas tėvų (3%) nurodė, jog už šią teisę atsakingos visos minėtos institucijos. Taigi 11% tėvų nemano, jog pirmiausia jie turi įgyvendinti vaiko teisę būti aktyviu dalyviu. Galima numanyti, jog šie tėvai nesistengia suteikti vaikui galimybių dalyvauti, o tikisi jų iš valstybės institucijų.

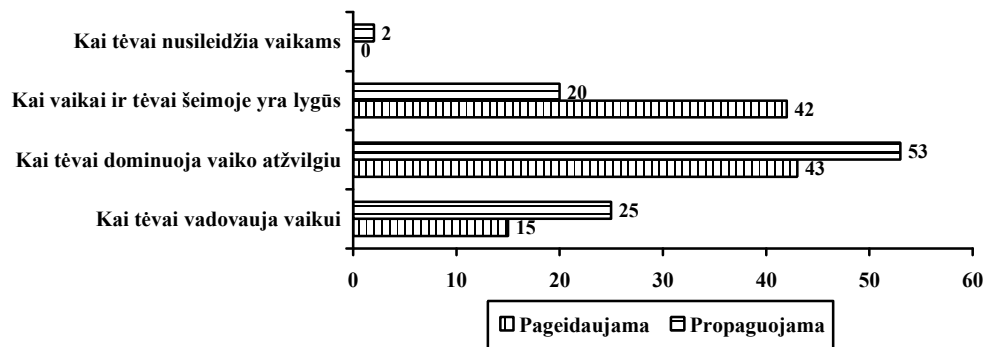
Apibendrinant tėvų požiūrį į vaiko teisę dalyvauti galima teigti, jog tėvams trūksta žinių apie vaiko teisę dalyvauti. Nors dauguma tėvų dalyvavimą suvokia kaip deramą pagarbą vaikui, vis dėlto yra tėvų, kurie dalyvavimą vertina kritiškai ir/arba neprisiima atsakomybės už šios teisės įgyvendinimą. Vaiko dalyvavimas šeimose mažiau svarbus už apsaugą ir aprūpinimą. Tėvai nepakankamai gerbia vaiko teisę prieštarauti (ypač mažiau išsilavinę tėvai), teisę į religijos, bei organizacijų laisves. Be to, teisė dalyvauti ribojama dėl vaiko amžiaus ar nebrandumo, ne visi vaikai turi teisę daryti įtaką su jais susijusiuose sprendimuose.

3.2.3. Tėvų ir vaikų santykiai, įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti

Gebėjimas auklėti vaiką, reikalauja iš tėvų ypatingos kompetencijos, tačiau ugdo vaiko įgūdžius kokybiškai dalyvauti įvairiose gyvenimo srityse. Dalyvavimo principo įgyvendinimas reikalauja iš suaugusiųjų sužinoti vaiko pažiūras, stengtis jas išgirsti ir deramai į jas atsižvelgti (Snieškienė, 2008). Kad vaikas taptų savarankišku, aktyviu savo ir visuomenės gyvenimo dalyviu, gebančiu spręsti problemas ir prisiimti atsakomybę, šeimoje turi vyrėti pozityvūs,

supratimu ir dialogo sistema pagrįsti santykiai. Todėl tiriant vaiko dalyvavimą šeimoje būtina išsiaiškinti, kokiais santykiais šeimose paremtas tėvų ir vaikų bendravimas.

Demokratijos sąlygomis augančiam vaikui, kaip savo ir visuomenės gyvenimo dalyviui, būtinas auklėjimas, paremtas tėvų ir vaikų lygiateisiškumu, bei pagarba vaikui, kaip asmenybei. Taigi tiriant tėvų ir vaikų tarpusavio santykius, tikslinga nustatyti, *kurių vaikų auklėjimo modelių tėvai laiko pageidautinu*, o kuri *propaguoja patys*. Rezultatai palyginti ir pateikti 9 paveiksle. Taip pat patikrinta, kuri dalis vadovujančių tėvų auklėdami vaikus dažnai arba nuolat *remiasi savo tėvų/ senelių pavyzdžiu* (rezultatai pateikti 9 lentelėje).

9 pav. Tėvų pageidaujami ir propaguojami vaiko auklėjimo modeliai šeimoje (%)

9 lentelė

Vadovujančių tėvų pasiskirstymas pagal auklėjimo žinių šaltinius

Vadovaujantys tėvai	n	%
Remiasi tėvų/senelių pavyzdžiu	35	66
Nesiremia tėvų/ senelių pavyzdžiu	18	34

Matyti, jog daugumoje šeimų *tėvai dominuoja* (53%), bet nevadovauja vaikams. Tai tėvai, kurie šeimoje jaučiasi pranašesni už savo vaikus, tačiau nesiremia vien nurodymais ir reikalavimais paklusti. 43% tėvų mano, jog tai ir yra tinkamiausi santykiai tarp tėvų ir vaikų. Rečiausiai pasitaikantis (2%) ir visiškai nepageidaujamas (0%) modelis, kai *tėvai nusileidžia vaikams*. Tai paneigia visuomenėje pasitaikančią nuomonę, jog vaikai yra nevaldomi ir naudojami savo teisėmis ir šeimose tvyro anarchija. 25% apklaustų tėvų *vadovauja vaikams*, bet tik 15% mano, jog toks vaikų auklėjimo modelis pats tinkamiausias. Taigi ketvirtadalis tėvų taiko vaiko dalyvavimą slopinančius auklėjimo metodus, tačiau dalis vadovujančių tėvų norėtų kitaip auklėti savo vaikus. Didžiąją dalį vadovujančių tėvų sudaro tie, kurie nuolat arba labai dažnai remiasi savo tėvų/ senelių pavyzdžiu (66%). Ir tik penktadalis šeimų (20%) propaguoja lygiaverčius tėvų ir vaikų santykius. Vis dėlto nemaža dalis tėvų (42%) pageidautų, jog jų šeimose tėvai ir vaikai būtų lygūs. Taigi gauti rezultatai patvirtina, R. Dreikurs (2004) požiūrį,

jog suaugusieji jei ir suvokia vaiko lygiateisiškumo idėjas, sunkiai prie jų prisitaiko, o auklėti tradiciniais būdais, tėvai nesugeba rasti naujų, demokratiniais principais pagrįstų auklėjimo būdų. Kaip matyti, lygios tėvų ir vaikų teisės – nedažnas reiškinys šeimose. Tėvai jaučia savo galią ir (kartais net to nenorėdami) ją demonstruoja prieš vaiką. Iš to kyla elgesys, kliudantis vaikui augti savarankišku individu ir aktyviu dalyviu.

Anot B. Bogdanovičienės ir I. Grigaravičienės (2006), tik nedidelė dalis tėvų mano, kad vaikas turi būti savarankiškas ir turėti atsakomybės jausmą. Tuo tarpu didžiausią dėmesį tėvai skiria vystymosi ir apsaugos teisėms. Daugiau dėmesio skiriama vaiko paklusnumui, prisitaikymui, bet ne aktyviam dalyvavimui. Siekiant iširti, kokioms vaiko teisėms šeimose skiriamas didžiausias dėmesys, tėvų buvo prašoma įvertinti, *koks vaiko elgesys šeimose pageidautinas* ir suskirstyti pateiktus elgesio bruožus nuo labiausiai pageidautino (6) iki mažiausiai pageidautino (1). Remiantis R. Hodgkin ir P. Newell (2002) pastebėjimu, jog mergaitėms suteikiama mažiau galimybių dalyvauti (mergaitės turi daugiau pareigų, jas varžo daugiau taisyklių, jos labiau verčiamos paklusti, o iš berniukų tikimasi daugiau aktyvumo, jiems dažniau leidžiama prieštarauti ir priimti sprendimus), pageidautinas elgesys palygintas pagal vaikų lytį. Pageidautino elgesio rezultatai suskirstyti pagal pageidavimų sumą, o pageidautinas elgesys pagal lytį palygintas remiantis pasirinkimo pirmenybe (6, 5). Rezultatai pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė

Tėvų pageidautinas vaiko elgesys

Pageidautinas elgesys	Pageidavimų suma	Pageidautinas elgesys pagal lytį	
		Berniukai	Mergaitės
Geras mokymasis	906	50%	50%
Atsargumas	846	40%	60%
Paklusnumas	685	38%	62%
Savarankiškumas	794	50%	50%
Originalumas	436	61%	39%
Atsakomybės jausmas	775	56%	44%

Gauti rezultatai iš dalies rodo, jog tėvams svarbiausia vaikų paklusnumas, atsargumas ir išsilavinimas, o dalyvavimą įtvirtinantys elgesio bruožai (atsakomybės jausmas, išskirtinumas ir savarankiškumas) vertinami mažiau. Tėvai pirmiausia pageidauja, kad vaikai *gerai mokytusi* (906) ir būtų *atsargūs* (846) ir tik tada skatina vaikų *savarankiškumą* (794) bei *atsakomybės jausmą* (775). Taigi užuot skatinę vaikus tapti savarankiškais asmenybėmis (aktyviais dalyviais) tėvai siekia suteikti vaikams kuo geresnį išsilavinimą. Toks troškimas, kad vaikai itin

gerai mokyti, gali būti sietinas su tėvų lūkesčių ir ambicijų patenkinimu, o tai, anot R. Dreikurs (2004) slopina asmenybę, skatina jos menkavertiškumo jausmą. Vaiko aktyvumą slopina ir skatinimas būti atsargiu, o ne mokymas prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Tai patvirtina dar vieną R. Dreikurs (2004) teiginį, jog užuot leidę vaikams išmėginti jėgas tėvai dažnai trukdo, abejoja jų galimybėmis. Be to, vėl išryškėja tėvų nuostata, jog vaiko apsauga ir lavinimas yra svarbiau už vaiko dalyvavimą.

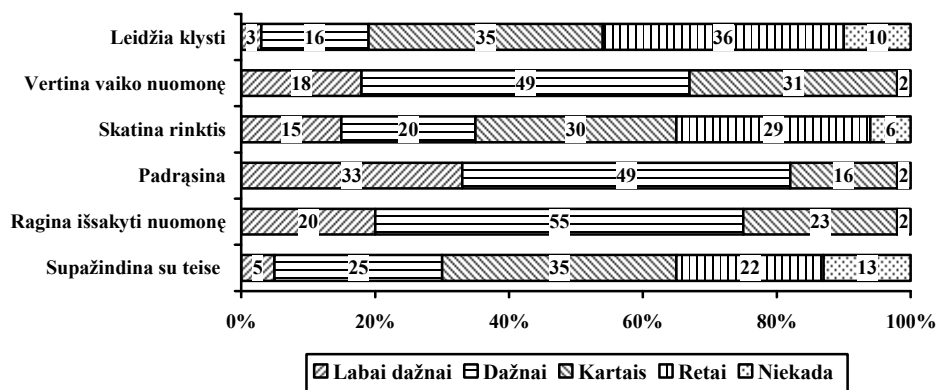
Tėvai pageidauja, kad jų vaikai neišsiskirtų iš kitų, taigi, *originalumas* - mažiausiai pageidaujamas elgesys (436). Tuo tarpu *paklusnumas* (686) nebėra itin pageidaujamas elgesys. Tai patvirtina J. Gray (2001) teiginį, jog šiandieniniai tėvai dažniau stengiasi ne nurodyti, kaip elgtis, o paaiškinti. Taigi tėvai nebesiekia visiško vaikų paklusnumo, tačiau pirmenybę teikia vaikų išsilavinimui (geram mokymuisi) ir apsaugai (atsargumui), o ne dalyvavimui (savarankiškumui ir atsakomybės jausmui). Palyginus pageidautiną elgesį pagal lytį pastabėta, jog iš *mergaičių* labiau tikimasi atsargumo (60%) ir paklusnumo (62%), o iš *berniukų* – originalumo (61%) ir atsakomybės jausmo (56%). Kaip ir teigia R. Hodgkin ir P. Newell (2002) - mergaitės turi daugiau pareigų, jas varžo daugiau taisyklių, jos labiau verčiamos paklusti, tuo tarpu iš berniukų tikimasi daugiau aktyvumo. Taigi, tėvų pageidavimuose atsispindi noras, jog mergaitės būtų ramesnės, o berniukai – labiau dalyvaujantys.

Išanalizavus tėvų ir vaikų santykius, įgyvendinant vaiko teisę dalyvauti, pastebėta, jog tėvai norėtų, jog jų šeimose vyrautų lygiaverčiai santykiai tarp tėvų ir vaikų. Vis dėlto tokius santykius propaguoja nedaugelis. Vadovaujantis modelis nėra itin pageidautinas, tačiau didžioji dalis vadovujančių tėvų yra linkę auklėjime remtis tėvų/ senelių pavyzdžiu ir, tikėtina, sunkiau perima lygiavertiškumo idėjas. Auklėdami vaikus tėvai pirmenybę teikia jų išsilavinimui ir apsaugai, o ne dalyvavimui. Pastebėta, jog iš berniukų labiau norima dalyvavimo, o iš mergaičių – atsargumo ir paklusnumo.

3.2.4. Tėvų elgesys skatinant vaiko dalyvavimą šeimoje

Vaikų dalyvavimo galimybės neabejotinai priklauso nuo tėvų valios. Todėl, kad vaikai galėtų pilnavertiškai gyventi šiuolaikinėje visuomenėje tėvai turi pasitikėti vaikais ir sukurti palankią, skatinančią aplinką. Taigi tikslinga tirti, kaip tėvai elgiasi su vaiku kasdienėse situacijose, kiek leidžia arba draudžia dalyvauti. Todėl paskutiniaisiais anketos klausimais tiriamas tėvų elgesys skatinant vaiko dalyvavimą.

Remiantis L. Dreikurs (2000), G. Ginnot (1999) ir R. Hodgkin ir P. Newell, (2002) patarimais, kaip ugdyti vaiko kompetencijas, būtinas aktyviai dalyvaujant, suformuoti teiginiai, skirti išsiaiškinti, kaip dažnai tėvai *skatina vaiko dalyvavimo įgūdžius* (10 paveikslas).

10 pav. Skatinami vaiko dalyvavimo įgūdžiai (%)

Gauti rezultatai rodo, jog dažniausiai tėvai *padrąšina vaiką viską išmėginti pačiam* (82% tai daro labai dažnai arba dažnai), *ragina vaiką išsakyti savo nuomonę* (75% - dažnai arba labai dažnai) ir *parodo vaikui, jog jo nuomonė šeimoje svarbi* (67% - labai dažnai arba dažnai). Toks nuolatinis vaiko drąšinimas, skatinimas ir išklausymas suteikia jam pasitikėjimo savimi ir formuoja norą veikti.

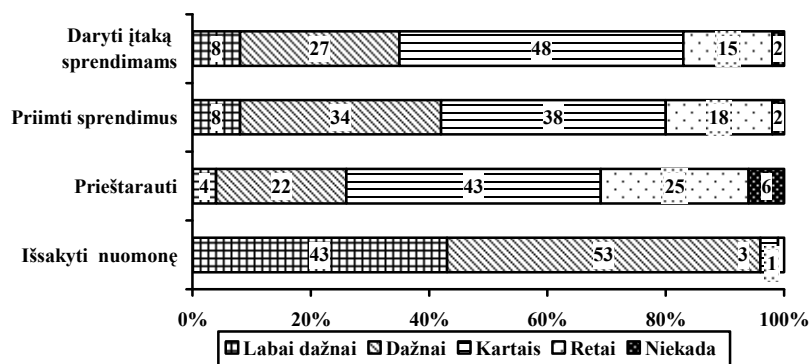
Tėvai gali skatinti vaiko gebėjimą dalyvauti teikdami vaikui informaciją ir duodami reikalingus patarimus (R. Hodgkin ir P. Newell, 2002). Taigi tikslinga nustatyti, kaip dažnai tėvai teikia vaikams informaciją apie teisę dalyvauti. Kaip matyti, su teise dalyvauti labai dažnai arba dažnai *supažindinami* trečdalis (30%) vaikų. Dar 35% supažindinami kartais ir tiek pat (35%) nesupažindinami niekada, arba retai. Taigi tėvai nėra linkę nuolat pasakoti vaikams apie jų teisę dalyvauti. Tikėtina, jog kai kurie vaikai net nežino, jog turi tokią teisę ir kokias galimybes ji suteikia.

Kaip teigia G. Ginott (1999) skatinant vaiko atsakomybę, vaikams turi būti sąmoningai sudaroma situacijų, kur jie galėtų laisvai priimti sprendimus. Paklausti, kaip dažnai tėvai specialiai *sudaro situacijas, skatinančias vaiką rinktis*, 35% tėvų atsakė, jog to nedaro niekada arba retai. Tiek pat tėvų (35%) tokias situacijas sudaro dažnai arba labai dažnai. Taigi tėvai neskiria pakankamai dėmesio vaiko mokymui pasirinkti.

Dar rečiau tėvai *leidžia vaikui priimti neteisingus sprendimus*. Labai dažnai arba dažnai tai leidžia (19%) tėvų, 35% leidžia kartais, 36% - retai ir 10% - niekada. Taigi 46% vaikų beveik neturi galimybės priimti neteisingus sprendimus ir mokytis prisiimti už juos atsakomybę. O tai menkina jų dalyvavimo įgūdžius.

Taigi vaiko dalyvavimo įgūdžių skatinimas šeimoje neretai apsiriboja raginimu išmėginti naujus dalykus, skatinimu pasisakyti ir teigiama reakcija į nuomonę. Rečiau vaikai yra supažindinami su teise dalyvauti, specialiai mokomi rinktis. Nedaugelis vaikų gali priimti neteisingą sprendimą ir patys pasimokyti iš savo klaidų.

Tėvų buvo klausama, kaip dažnai vaikui leidžiama įgyvendinti kai kuriuos dalyvavimo aspektus šeimoje. Rezultatai pateikti 11 paveiksle.

11 pav. Vaiko galimybės dalyvauti šeimoje (%)

Rezultatai atskleidė, jog dažniausiai vaikams suteikiama teisė *išsakyti savo nuomonę* (43% labai dažnai, 53% dažnai). Dažnai arba labai dažnai *patiems priimti sprendimus* leidžiama 42% vaikų, 38% tokią galimybę turi kartais. Tuo tarpu *daryti įtaką sprendimams*, kuriuos priima tėvai leidžiama rečiau (35% dažnai arba labai dažnai, 48% kartais). Taigi galima numanyti, jog vaikai turi sritis, kuriose gali spręsti patys, o kitose, kur sprendžia tėvai, jų įtaka ribojama. Rečiausiai iš pateiktų teisių vaikams leidžiama *prieštarauti*. Labai dažnai arba dažnai prieštarauti leidžia 26% tėvų, tuo tarpu 43% - leidžia tik kartais, o net 31% tėvų beveik arba visiškai neleidžia jiems prieštarauti. Taigi nors dauguma vaikų gali išreikšti savo nuomonę, trečdalis jų beveik neturi teisės prieštarauti tėvams.

Žinant, jog vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimas šeimoje priklauso nuo tėvų požiūrio į šią teisę, tikslinga *palyginti dalyvavimo teisės apraiškų vertinimą* (7 pav.) ir *vaiko galimybes dalyvauti šeimoje* (11 pav.) pagal tai, kaip tėvai vertina šias teises (nurodė, jog tai labai svarbu arba svarbu vaikui) ir kiek jas įgyvendina šeimoje (nurodė, jog tai daryti leidžia labai dažnai arba dažnai). Rezultatai pateikti 11 lentelėje.

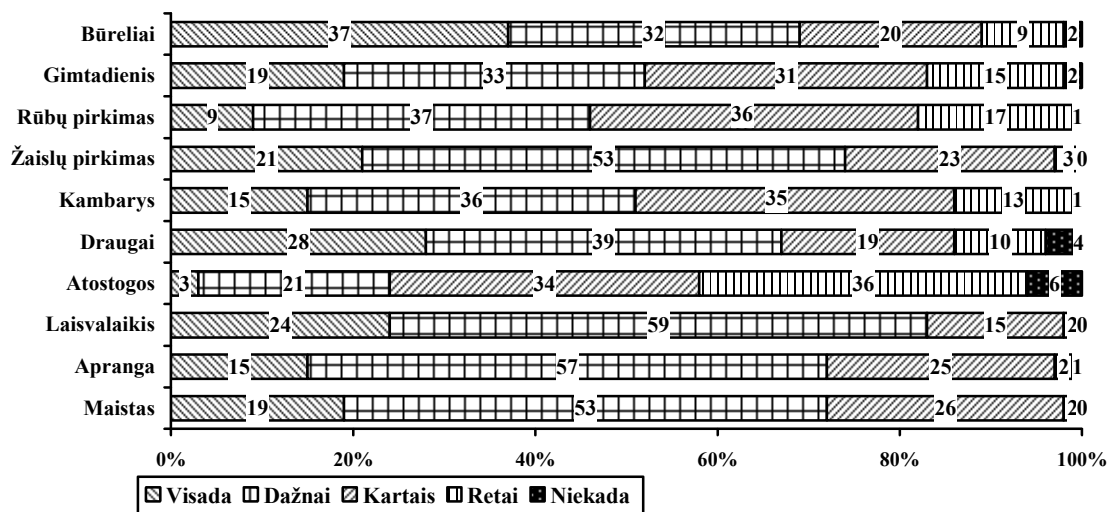
11 lentelė

Dalyvavimo apraiškų vertinimas ir vaiko galimybės dalyvauti (%)

Dalyvavimo apraiška	Labai svarbu/ svarbu vaikui	Leidžiama labai/ dažnai
Išsakyti nuomonę	87	96
Priimti sprendimus	74	42
Prieštarauti	53	26

Kaip matyti, nors dauguma tėvų teigia, jog *laisvė priimti sprendimus* yra labai svarbu arba svarbu vaikui (74%), tai daryti šeimoje dažnai arba labai dažnai leidžia daug mažiau tėvų (42%). Panaši tendencija išryškėja ir kalbant apie *teisę prieštarauti*. 53% tėvų mano, jog ši teisė labai svarbi arba svarbi vaikui, tačiau tik pusė jų (26%) labai dažnai arba dažnai leidžia vaikui prieštarauti. Galima teigti, jog tėvai, net ir suvokdami šių teisių įgyvendinimo būtinybę, ne visada sugeba jas įgyvendinti. Vis dėlto *vaiko nuomonė* šeimose išklausoma – 87% tėvų mano, jog teisė išsakyti nuomonę yra labai svarbi arba svarbi vaikui, ir dar daugiau jų (96%) leidžia vaikui tai daryti. Taigi vaiko nuomonės išklausymas – labiausiai gerbiama dalyvavimo apraiška tiek remiantis tėvų nuostatomis, tiek elgsena, lyginant su teise prieštarauti ir priimti sprendimus.

Siekiant nustatyti, *kokią pasirinkimo laisvę turi vaikai*, tėvų buvo prašoma atsakyti, kaip dažnai jie leidžia vaikams rinktis kasdienėse situacijose. Šiuo klausimu norėta patvirtinti arba paneigti A. Juodaitytės (2007) ir L. Broom (1992) teiginius, jog „vaikai neturi teisės į savo asmeninių daiktų pasaulį, nes jį komplektuoja ir parenka tėvai“ ir jog „maži vaikai patenka į aplinką su griežtom dienotvarkėm ir darbo planais“. Gauti rezultatai pavaizduoti 12 paveiksle.

12 pav. Vaikų pasirinkimo laisvė

Matyti, jog dažniausiai pasirinkimo laisvė vaikams suteikiama planuojant savo *laisvalaikį* (24% tai daryti gali visada, o 59% - dažnai), *renkantis žaislus* (21% renkasi nuolat, 53% - dažnai), *renkantis ką valgyti* (19% - nuolat, 53% - dažnai) ir *ką rengtis* (15% - nuolat, 57% - dažnai). Tai dalykai, kuriuose vaikams suteikiama didžiausia pasirinkimo laisvė. Kituose kasdieniauose sprendimuose vaiko pasirinkimo laisvė labiau ribojama. Tik 28% tėvų suteikia savo vaikams visišką pasirinkimo laisvę *renkantis draugus*. Tuo tarpu 39% leidžia rinktis dažnai, o 19% - kartais. Likusi dalis tėvų beveik neleidžia (10%) arba visiškai neleidžia (4%) pasirinkti, su kuo draugauti. Taigi, 14% vaikų tėvai parenka, su kuo draugauti. 11% tėvų beveik neleidžia arba

neleidžia vaikui pasirinkti, *kokius būrelius jam lankyti* (arba nelankyti visai). Dar mažiau laisvės vaikams suteikiama renkantis, kaip *tvarkyti savo kambarį* (35% leidžia kartais, 13% - retai, 1% - niekada), kokius *pirkti rūbus* (36% - kartais, 17% - retai, 1% - niekada) ir netgi kaip *švęsti savo gimtadienį* (31% - kartais, 15% - retai, 2% - niekada). Mažiausiai pasirinkimo laisvės vaikams suteikiama renkantis, *kur atostogauti*. Tik 24% vaikų nuolat arba dažnai gali spręsti, kur atostogauti, 34% - kartais, net 36% - retai, o 6% – niekada neturi galimybės spręsti. Taigi iš dalies pasitvirtino teiginiai, jog tėvai yra linkę planuoti vaikų gyvenimus, parinkti jiems daiktus. Kaip matyti, vaikai negali laisvai rinktis draugų, rūbų, būrelių. Vaikai taip pat nėra laisvi renkantis, kaip tvarkyti savo kambarį (savo erdvę), kaip švęsti gimtadienį ar kur atostogauti. Taigi galima teigti, jog tėvai nevisiškai įgyvendina vaiko teisę dalyvauti, nuolat ribodami jo laisvę spręsti su juo susijusius klausimus. Lygindami vaiko patirtį su savo, tėvai neįvertina vaiko galimybių pasirinkti.

Toliau siekta palyginti vaikams *suteikiamą pasirinkimo laisvę pagal lytį* (12 lentelė).

12 lentelė

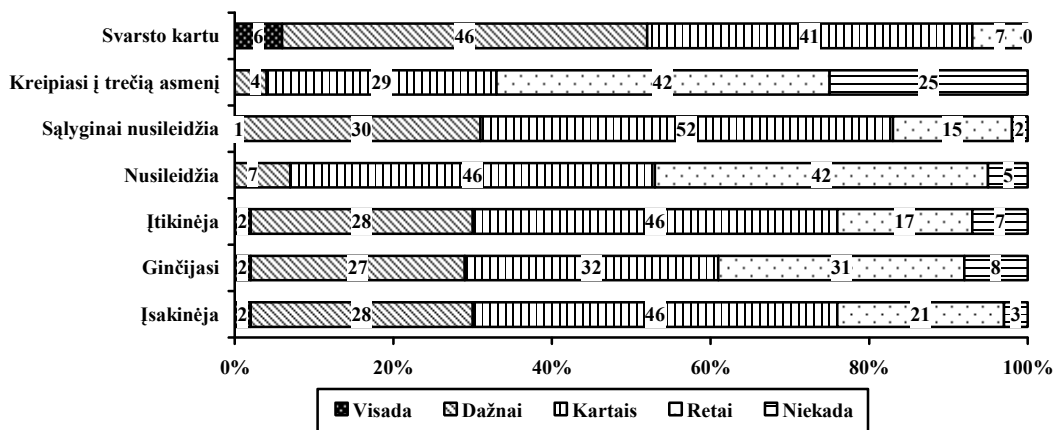
Vaikų pasirinkimo laisvė pagal lytį (%)

Pasirinkimo sfera	Berniukai	Mergaitės
Maistas	67	33
Apranga	66	34
Laisvalaikis	70	30
Atostogos	66	34
Draugai	69	31
Kambarys	68	32
Žaislų pirkimas	74	26
Rūbų pirkimas	61	39
Gimtadienis	70	30
Būreliai	72	28

Lyginant vaikams suteikiamą pasirinkimo laisvę (leidžiama labai dažnai arba dažnai) pagal lytį pastebėta, jog *berniukams* suteikiama daugiau pasirinkimo laisvės nei *mergaitėms* visuose reikaluose. Daugiausia laisvės *mergaitėms* suteikiama perkant rūbus (39%), bet ir čia berniukai turi didesnę pasirinkimo galimybę (61%). Taigi dar kartą pasitvirtino R. Hodgkin ir P. Newell (2002) teiginys, jog mergaitėms suteikiama mažiau galimybių dalyvauti (spręsti jas liečiančius klausimus) nei berniukams.

Anot R. Dreikurs, (2004), kad vaiko teisė dalyvauti būtų įgyvendinta, būtina kalbėtis su vaiku (bet ne vaikui), bendradarbiauti, kartu ieškoti idėjų ir kartu spręsti problemas. Demokratinėje visuomenėje itin svarbu jau nuo vaikystės išmokyti tartis, derėtis, išsakyti savo

lūkesčius ir priimti kito nuomonę. Taigi svarbu ištirti, kaip tėvai elgiasi, kai jų ir vaiko nuomonė nesutampa, kaip sprendžia iškilusias problemas ir kokių konfliktų sprendimų pavyzdį rodo vaikams. Tėvų elgesys konfliktinėse situacijose rodo, ar jie sugeba žiūrėti į vaiką, kaip į lygiavertį asmenį ir nedemonstruoti savo pranašumo. Gauti rezultatai matyti 13 paveiksle.

13 pav. Tėvų naudojami konfliktų sprendimo būdai

Didžioji dalis tėvų teigia, jog dažniausiai nesutarimus sprendžia *kartu su vaiku* svarstydami visus „už“ ir „prieš“. 6% tai daro visada ir 46% - dažnai. Taigi dauguma tėvų suteikia vaikui teisę pasisakyti konfliktinėse situacijose. Tai rodo požiūrį į vaiką, kaip į lygų asmenį, kuriam negalima įsakinėti ir tikėtis visiško paklusnumo. Kai vaiko ir tėvų nuomonė nesutampa, tėvai nėra linkę *nusileisti*. 46% teigia, jog nusileidžia kartais, 42% - retai, o 5% - niekada nenusileidžia vaikui. Tuo tarpu vaikai neretai privalo nusileisti tėvams - trečdalis (30%) tėvų visada arba dažnai įsako vaikui *elgtis taip, kaip liepta* arba bando *primesti savo nuomonę įtikinėdami* vaiką. 29% tėvų yra linkę visada arba dažnai *ginčytis* su vaiku, o 31% *nusileidžia su tam tikromis sąlygomis*. Kaip matyti, nemaža dalis tėvų teigia kartu su vaiku sprendžiantys nesutarimus, vis dėlto šeimose populiarūs ir kiti, ne tokie demokratiški, problemų sprendimo būdai, ribojantys vaiko teisę dalyvauti.

Toliau siekta *konfliktų sprendimų būdus* (taikomus visada ir dažnai) palyginti *pagal vaiko lytį* ir *tėvų išsilavinimą*. Pasirinkti du kraštutiniai konfliktų sprendimų būdai – problemų svarstymas bendradarbiaujant (įgyvendina vaiko dalyvavimą) ir įsakinėjimas (eliminuoja vaiko dalyvavimą). Rezultatai pateikti 13 lentelėje.

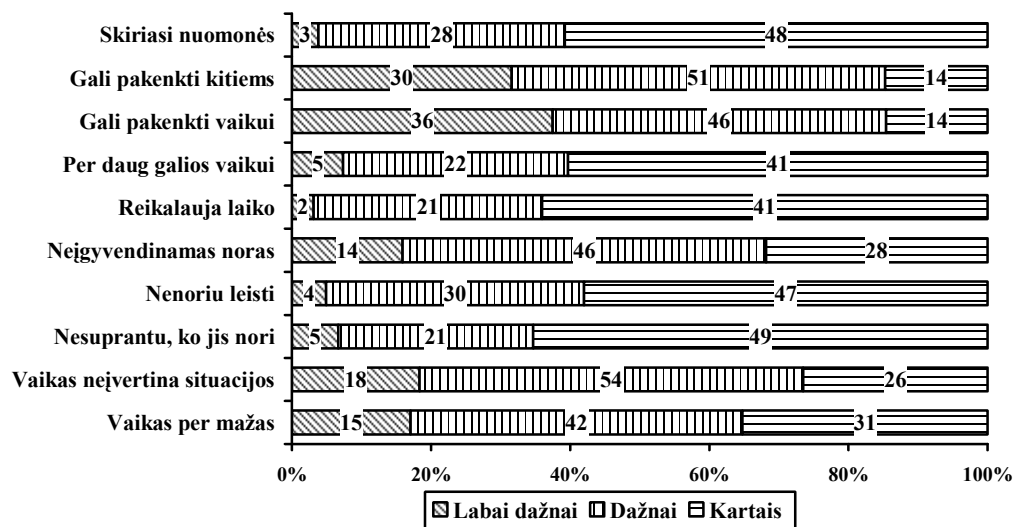
Konfliktų sprendimo būdai pagal vaikų lytį ir tėvų išsilavinimą (%)

Konfliktų sprendimo būdas	Pagal vaikų lytį		Pagal tėvų išsilavinimą	
	Berniukai	Mergaitės	Įgiję aukštąjį išsilavinimą	Neįgiję aukštojo išsilavinimo
Svarsto kartu	50	50	53	47
Įsakinėja	28	72	36	64

Kaip rodo rezultatai, *bendradarbiavimą sprendžiant konfliktus* vienodai dažnai pasitelkia ir mergaičių (50%), ir berniukų (50%) tėvai. Taip pat beveik vienodai dažnai šį būdą naudoja ir įgiję aukštąjį išsilavinimą (53%) ir jo neįgiję (47%) asmenys. Tačiau lyginant *įsakinėjančius* tėvus pagal išsilavinimą ir pagal vaikų lytį, pastebėta skirtumų. Matyti, jog linkusių įsakinėti tėvų daugumą sudaro neįgiję aukštojo išsilavinimo tėvai (64%). Labiau išsilavinę tėvai yra mažiau linkę įsakinėti vaikams, taigi pasitelkia mažiau valdingą elgesį vaikų atžvilgiu. Taip pat pastebėta, jog įsakinėjimu konfliktus dažniau sprendžia mergaičių tėvai (72%), nei berniukų (28%). Taigi galima teigti, jog mergaitės dažniau verčiamos paklusti ir taip praranda galimybę išsakyti savo nuomonę, diskutuoti, derėtis ir bendradarbiauti.

Taigi išanalizavus šeimose naudojamus konfliktų sprendimų būdus galima teigti, jog dauguma tėvų yra linkę kartu su vaikais svarstyti visus „už“ ir „prieš“ ir taip skatina vaiką būti aktyviu savo ir šeimos gyvenimo dalyviu. Vis dėlto neretai vaikai privalo nusileisti tėvams, tuo tarpu tėvai vaikams beveik nenusileidžia. Esama šeimų, kuriose konfliktai sprendžiami griežtu tėvų žodžiu – reikalavimu paklusti. Toks elgesys labiau būdingas mažiau išsilavinusiems tėvams ir dažniau naudojamas mergaičių auklėjime.

Remiantis C. Willow (2010) sprendimų laisvė vaikui turi būti suteikiama remiantis tam tikrais kriterijais, kurie apima sprendimo įtaką vaikui ir/ar kitiems asmenims, vaiko nuomonės pagrįstumą ir sprendimo įgyvendinimo galimybes. Taigi kai kuriais atvejais galima pateisinti, kodėl tėvai nesuteikia vaikui sprendimų priėmimo laisvės. Tačiau autorius išskiria ir priežastis, kurios nepagrįstai riboja vaiko teisę priimti sprendimus. Jos apima netikėjimą vaiko nuomonės vertingumu, pranašumo siekimą, nesugebėjimą išklaudyti ar tiesiog nenorėjimą suteikti vaikui laisvę dėl asmeninių įsitikinimų ar laiko ir kantrybės stokos. Todėl svarbu iširti, ar pagrįstai tėvai neleidžia vaikui priimti sprendimų. Siekiama išsiaiškinti, *dėl kokių priežasčių tėvai neleidžia vaikams patiems priimti sprendimų*. Tėvų prašoma nurodyti, kaip dažnai jų pasirinkimą lemia pateiktos priežastys. Rezultatai pateikti 14 paveiksle.

14 pav. Priežastys, ribojančios vaiko laisvę spręsti

Tyrimo rezultatai parodė, jog dažniausiai tėvai neleidžia vaikui priimti sprendimų, kai mano, jog sprendimas *gali pakenkti vaikui* (82% - labai dažnai arba dažnai) arba *pakenkti kitiems* asmenims (81% - labai dažnai arba dažnai). Tai dar karta įrodo, jog tėvams itin svarbu užtikrinti vaiko ir aplinkinių saugumą. Kai kuriais atvejais, tėvai tiesiog *negali įgyvendinti* vaiko noro (60% - labai dažnai arba dažnai). Be abejo, kai kuriais atvejais tai ganėtina svarios priežastys, nesuteikti vaikui sprendimų laisvės. Tačiau vaikui neleidžiama priimti sprendimus ir tada, kai, tėvų manymu, jis *nesugeba tinkamai įvertinti situacijos* (72% - labai dažnai arba dažnai), ar yra tam *per mažas* (57% - labai dažnai arba dažnai). Tai patvirtina C. Willow (2010) mintį, jog tėvai dažnai netiki, jog net ir maži vaikai gali priimti teisingus sprendimus. Toks netikėjimas vaiku menkina jo savivertę ir daro žalą jo, kaip aktyvios asmenybės, vystymuisi.

Daugiau nei trečdalis tėvų labai dažnai arba dažnai neleidžia vaikui priimti sprendimo vien todėl, jog *nenori to leisti* (34%) ar *nesutinka su vaiko nuomone* (31%). Šios priežastys rodo nepagarbą vaiko asmenybei ir nenorą ar nesugebėjimą propaguoti lygiaverčius santykius. Esama tėvų, kurie *nesupranta, ko vaikas nori* (26%) ar *nenori/ negali aukoti savo laiko* įgyvendindami vaiko norą (23%). Taigi tėvai kartais skiria per mažai laiko ir pastangų, jog išsiaiškintų vaiko lūkesčius ir suteiktų jam laisvę priimti sprendimus. 27% tėvų dažnai arba labai dažnai neleidžia vaikui priimti sprendimų todėl, kad bijo jam suteikti *per daug galios*. Tai dar kartą įrodo, jog kai kurie tėvai nesugeba auklėti vaikų demokratiniiais auklėjimo būdais ir nepagrįstai pažeidžia vaiko teisę dalyvauti. Tėvai dažnai pasinaudoja savo pranašumu vaiko atžvilgiu ir nesuteikia jam galimybės priimti sprendimus, kartais netgi be rimtos priežasties.

Paskutiniu metu anketos klausimų siekiama išsiaiškinti, kaip dažnai tėvai skatina/ slopina vaiko aktyvų dalyvavimą. Remiantis L. Dreikurs (2000) demokratiškomis vaiko auklėjimo idėjomis ir metodais tėvams pateikiamos skatinančios ir slopinančios vaiko aktyvumą frazės ir prašoma atsakyti, kaip dažnai jas kartoja savo vaikams. Tėvų atsakymai suskirstyti į skatinančius ir slopinančius ir pavaizduoti 14, 15 ir 16 lentelėse.

14 lentelė

Skatinančios frazės (%)

	Labai dažnai/ dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Pabandyk dar kartą	77	18	4	1
Tau tikrai pasiseks	71	21	8	0
Džiaugiuosi, kad tu tai gali	71	20	8	1
Nuspręsk pats	45	39	15	1
Žinau, kad tu netyčia	35	43	22	0
Pagalvokime, kodėl tau nepavyko	38	30	31	1
Gal žinai, kaip viską sutvarkyti	25	34	35	6
Pabandyk pats	81	15	4	0
Suprantu, kad tai sunku	50	23	26	1
Man įdomi tavo nuomonė	42	36	19	3
Gal gali pasiūlyti, kaip išspręsti problemą?	20	31	43	6

Išanalizavus, kaip dažnai tėvai naudoja pateiktas frazes, pastebėta, jog didžioji dalis tėvų labai dažnai/ dažnai skatina vaikų savarankiškumą, *drąsindami* pačiam išmėginti įvairius dalykus (81%), *skatindami* nepasiduoti (77%), tikėdami ir *pasitikėdami* vaiku (71%) bei *džiaugdami*si jų *pasiekimais* (71%). Taigi tėvai nevengia pagirti ir paskatinti vaikų. Toks elgesys sudaro sąlygas vaiko aktyvumui ir ugdo dalyvavimo įgūdžius.

Pasak R. Dreikurs (2004), kai vaikas padaro klaidų, arba jam nesiseka, neturi jaustis pažemintas ar nuvertintas, todėl būtina jį padrąsinti. Taigi tikslinga ištirti, kaip dažnai šeimose girdimas padrąsinimas, kuris vaikui reikalingas, kad jis galėtų augti, vystytis, atlikti savo pareigas ir tapti aktyviu, sąmoningu dalyviu. Matyti, jog tik pusė (50%) tėvų labai dažnai arba dažnai išreiškia *supratingumą*, kai vaikas susiduria su jam sudėtinga situacija. Dar mažesnė dalis tėvų labai dažnai arba dažnai *nekaltina* vaikų už klaidas (35%) ir *skatina ieškoti sprendimų* (38%). Todėl galima teigti, jog dauguma jų kritikuoja vaikus, kai šiems kas nors nepasiseka, o tai neigiamai veikia vaiką.

Rečiausiai tėvai kreipiasi į vaikus *patarimo, kaip ištaisyti klaidą (25%) ar išspręsti problemą (20%)*. Taigi tėvai nelaiko vaiko lygiaverčiu partneriu. Gauti rezultatai patvirtina R. Dreikurs (2004) teiginį, jog tėvų išdidumas dažnai neleidžia išklaudyti vaikų patarimų ir jais pasinaudoti, sprendžiant svarbius klausimus. Tėvai dažnai yra linkę manyti, kad žino, ką vaikas nori pasakyti ir jo nesiklauso arba nesugeba išgirsti.

Vaiko teisių apsaugos komitetas (UN Committee on the Rights of the Child, 2009) nurodo, jog vaiko dalyvavimo kompetencijų ugdymui svarbu skatinti vaikų sprendimų priėmimą ir rodyti pagarbą vaiko nuomonei. Rezultatai parodė, jog labai dažnai arba dažnai tai daro mažiau nei pusė tėvų - 45% tėvų ragina priimti sprendimus, 42% - domisi vaiko nuomone. Taigi mažiau nei pusė tėvų išreiškia pasitikėjimą vaiko nuomone bei jo gebėjimu priimti sprendimus. Tikslinga šiuos duomenis palyginti su anksčiau gautais rezultatais, rodančiais *dalyvavimo apraiškų vertinimą ir vaiko galimybes dalyvauti* (11 lentelė). Duomenys pateikti 15 lentelėje.

15 lentelė

Dalyvavimo apraiškų vertinimas, vaiko galimybės dalyvauti ir dalyvavimo skatinimas

Dalyvavimo apraiška	Labai svarbu/ svarbu vaikui	Leidžiama labai/ dažnai	Skatinama labai dažnai/ dažnai
Išsakyti nuomonę	87	96	42
Priimti sprendimus	74	42	45

Matyti, jog tėvai vaikams *leidžia išsakyti nuomonę (96%)*, tačiau daug rečiau sąmoningai *skatina tai daryti (42%)*. Todėl galima daryti prielaidą, jog tėvams vaikų nuomonė neatrodo vertinga ir į ją ne visada atsižvelgiama. Mažiau nei pusė tėvų *leidžia* vaikams *priimti sprendimus (42%)* ir *skatina tai daryti (45%)*.

Taigi dažniausiai vaiko dalyvavimas šeimoje skatinamas per vaiko pasiekimų vertinimą ir raginimą kuo daugiau patirti pačiam. Rečiau skatinama išreikšti savo nuomonę bei savarankiškai priimti sprendimus. Rečiausiai į vaikus kreipiamasi prašant patarimų.

16 lentelė

Slopinančios frazės (N=213), (%)

	Labai dažnai/ dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Neimk sudaužysi	29	47	21	3
Tu tam per mažas	22	44	28	6
Tu nemoki, leisk man	13	42	33	12
Ir vėl sugadinai	11	33	36	20
Žiūrėk, ką čia pridarei	24	35	33	8
<i>16 lentelės tęsinys 66 puslapyje</i>				

16 lentelės tęsinys				
Tu žioplųs	6	29	28	37
Prašyk, kad aš tai padaryčiau	41	30	22	7
Nesiginčyk su tėvais	33	36	21	10
Nesikišk į suaugusiųjų reikalus	8	23	41	28
Privalai manęs klausyti	32	34	22	12
Aš geriau žinau, ko tau reikia	32	28	23	17

Pasak R. Dreikurs (2004), viena svarbiausių aktyvaus, dalyvaujančio vaiko auklėjimo taisyklių – nedaryti už vaiką to, ką jis gali padaryti pats. Tačiau ši taisyklė neretai ignoruojama. Tyrimo rezultatai parodė, jog dažniausiai tėvai vaiko dalyvavimą slopina neleisdami vaikui veikti savarankiškai, labai dažnai (8%) arba dažnai (33%) siūlydami ką nors *atlikti už jį*. Taip tėvai parodo nepasitikėjimą vaiko galimybėmis, drąsa ir sugebėjimais, be to, atima saugumo jausmą, kurį skatina jo savivoka ir gebėjimas veikti savarankiškai.

Skatinant vaiko dalyvavimą šeimose turi būti propaguojamas ne kalbėjimas vaikui, o kalbėjimas su vaiku (kai akcentuojamas bendradarbiavimas, kartu ieškoma idėjų, problemų sprendimų būdų). Tačiau yra tėvų, kurie linkę labai dažnai arba dažnai rodyti savo pranašumą ir įsakinėja vaikui, *verčia paklusti* (32%), *neleidžia ginčytis* (33%), jaučiasi *geriau žinantys*, ko reikia vaikui (32%). Taigi daugiau nei trečdalis tėvų nesuteikia vaikui laisvės prieštarauti, taip pažeisdami jo, kaip lygiaverčio šeimos dalyvio teises.

Trečdalis - ketvirtadalis tėvų naudoja frazes, rodančias *nepasitikėjimą vaiku, kritikuojančias* ir *slopinančias jo savarankiškumą* (neimk, sudaužysi – 29%, tu tam per mažas – 22%, žiūrėk, ką čia pridarei – 24%). Tai patvirtina R. Dreikurs (2004) teiginį, jog tėvai yra linkę stebėti vaiką, nuolat jį perspėti ir taisyti jo klaidas. Tačiau nuolatos taisomas vaikas įsitikina, kad jis visą laiką klysta ir iš baimės kažką padaryti ne taip tampa neveiklus.

Esama tėvų, kurie kartais *atriboja* vaikus nuo „suaugusiųjų reikalų“ (23%) ar *įžeidinėja* (29%). Toks elgesys ne tik slopina vaiko dalyvavimą, bet ir žlugdo jo asmenybę ir yra visiškai netoleruotinas.

Išanalizavus 14, 15 ir 16 lentelių duomenis galima teigti, jog skatinančias vaiko dalyvavimą frazes tėvai naudoja dažniau nei slopinančias. Tėvai linkę džiaugtis vaiko pasiekimais ir skatinti vaiko dalyvavimą su juo susijusiuose reikaluose, tačiau nevertina jo gebėjimo spręsti problemas. Apie trečdalis tėvų kasdienėse situacijose dažnai arba kartais demonstruoja savo galią bei patirtį vaikų atžvilgiu ir taip slopina vaikų dalyvavimą.

Apibendrinant tėvų elgesį skatinant vaiko dalyvavimą šeimoje galima teigti, jog tėvai neskiria pakankamai dėmesio vaiko supažindinimui su teise dalyvauti ir mokymui tai daryti.

Dauguma vaikų šeimose gali laisvai reikšti savo nuomonę, kartu spręsti nesutarimus, tačiau beveik negali prieštarauti tėvams ar spręsti su jais susijusius klausimus. Tėvai dažnai pasinaudoja savo pranašumu vaiko atžvilgiu - planuoja vaikų gyvenimus, parenka jiems daiktus. Jie neįvertina vaiko galimybių spręsti problemas ar pasirinkti ir nesuteikia jam galimybės priimti sprendimus. Vaiko dalyvavimo skatinimas dažniausiai pasireiškia per vaiko pasiekimų vertinimą ir raginimą kuo daugiau patirti pačiam. Tuo tarpu vaiko gebėjimai priimti sprendimus, spręsti problemas ir ginčytis bei derėtis, šeimose skatinami rečiau.

IŠVADOS

1. Vaiko dalyvavimas suprantamas kaip teisė aktyviai ir sąmoningai įsitraukti į kokią nors veiklą, reikšti pažiūras bei daryti sprendimus susijusius su jo gerove ir plėtojasi į saviraiškos laisvę, asociacijų laisvę, išraiškos laisvę, minties, sąžinės ir religijos laisvę bei laisvę priimti, skleisti ir gauti informaciją. Ši vaiko teisė šeimoje įgyvendinama per jo tėvų pareigas. Įstatymai bei šių dienų šeimos gyvenimo įpročiai ir prioritetai, reikalauja keisti vaikų auklėjimo tradicijas, kad į šeimas ateitų bendravimu paremti tėvų ir vaikų santykiai, leidžiantys augti dalyvaujančiai asmenybei.

2. Vaiko teisė aktyviai dalyvauti sukuria jam galimybes reikšti savo pažiūras su derama suaugusiųjų parama ir būti partneriais priimant visus sprendimus, susijusius su jų veikla. Tačiau egzistuoja įvairių kliūčių, trukdančių įgyvendinti vaiko teisę būti aktyviu dalyviu. Tai lemia suaugusiųjų nuostatos vaiko atžvilgiu, siekis dominuoti, nesugebėjimas įsiklausyti į vaiko nuomonę.

3. Šiandieninio vaiko kompetencijos leidžia jam būti lygiaverčiu partneriu įvairiose gyvenimo srityse. Tačiau būtinas tinkamas, ne slopinantis, o skatinantis ir drąsinantis auklėjimas. Kad vaikas taptų savarankišku dalyviu – pirmiausia tėvai turi tapti lygiaverčiais vaiko partneriais – išklausančiais ir gerbiančiais vaiko nuomonę, drąsinančiais, skatinančiais vaiko savarankiškumą, ir gebėjimą rinktis, nemenkinančiais vaiko ir gerbiančiais jo, kaip žmogaus teises. Esminės sąlygos vaiko dalyvavimui ugdyti - pagarba vaikui ir lygiateisiškumas šeimoje.

4. Tyrimas parodė, jog suaugusieji nepripažįsta vaikų lygiaverčiais partneriais. Vyrauja požiūris, jog vaiko teisės daro neigiamą vaikams ir neturi teigiamos įtakos visuomenei. Tėvai specialiai domisi vaiko auklėjimo klausimais ir dažnai skaito literatūrą šia tema. Vis dėlto išlieka tendencija (ypač tarp mažiau išsilavinusių tėvų) remtis tėvų/ senelių pavyzdžiu, kuris šiomis dienomis laikomas pasenusiu – tėvai vis dar neranda būdų pakeisti pasenusias tradicijas ir požiūrį į vaikystę. Tėvų požiūris į vaikystę ir vaiko teises nesudaro galimybių vaikams lygiavertiškai dalyvauti.

5. Tėvams trūksta žinių apie vaiko teisę dalyvauti. Yra tėvų, kurie dalyvavimą vertina kritiškai ir/arba neprisiima atsakomybės už šios teisės įgyvendinimą. Vaiko dalyvavimas šeimose mažiau svarbus už apsaugą ir aprūpinimą. Be to, teisė dalyvauti ribojama dėl vaiko amžiaus ar nebrandumo, ne visi vaikai turi teisę daryti įtaką su jais susijusiuose sprendimuose.

6. Nors tėvai teigia, jog kartu su vaiku sprendžia nesutarimus, šeimose populiarūs ir kiti, ne tokie demokratiški problemų sprendimo būdai, ribojantys vaiko teisę dalyvauti. Esama šeimų,

kuriose konfliktai sprendžiami griežtu tėvų žodžiu – reikalavimu paklusti. Toks elgesys labiau būdingas tarp mažiau išsilavinusių tėvų ir dažniau naudojamas mergaičių auklėjime.

7. Tėvai norėtų, jog jų šeimose vyrų lygiaverčiai santykiai tarp tėvų ir vaikų, tačiau dažniausiai dominuoja vaiko atžvilgiu. Auklėdami vaikus tėvai pirmenybę teikia jų išsilavinimui ir apsaugai, o ne dalyvavimui. Iš berniukų labiau norima dalyvavimo, o iš mergaičių – atsargumo ir paklusnumo.

8. Tėvai neskiria pakankamai dėmesio vaiko supažindinimui su teise dalyvauti ir mokymui tai daryti. Vaikai šeimose gali laisvai reikšti savo nuomonę, kartu spręsti nesutarimus, tačiau beveik negali prieštarauti tėvams ar spręsti su jais susijusius klausimus. Tėvai dažnai pasinaudoja savo pranašumu vaiko atžvilgiu. Jie neįvertina vaiko galimybių spręsti problemas ar pasirinkti ir nesuteikia jam galimybės priimti sprendimus ir taip slopina vaiko dalyvavimą.

9. Nors tėvų požiūris į dalyvavimo apraiškas yra ganėtinai teigiamas, vaiko galimybės dalyvauti šeimoje nėra itin didelės. Dar rečiau specialiai imamas vaiko gebėjimų dalyvauti skatinimo.

10. Tyrimo hipotezė pasitvirtino iš dalies - tėvų ir vaikų santykiai remiasi ne tėvų valdžia, o tėvų dominavimu. Tėvai iš dalies suvokia dalyvavimo svarbą vaiko gyvenime, tačiau nėra linkę pripažinti vaiko lygiaverčiu partneriu. Tėvai dažniau skatina vaikus, nei slopina, bet neįvertina vaiko galimybių dalyvauti taip pažeisdami šią teisę.

REKOMENDACIJOS

Ikimokyklinio ugdymo institucijoms. Glaudus tėvų ir ikimokyklinės įstaigos bendradarbiavimas gali prisidėti prie šios teisės įgyvendinimo šeimoje per teisinį – pedagoginį tėvų ir vaikų švietimą:

- Per kasdienes pokalbius su tėvais bei susirinkimų ar specialių paskaitų tėvams metu supažindinti tėvus su vaiko teise dalyvauti, esminėmis jos sąlygomis.
- Keisti tėvų požiūrį į vaiką, skatinti ir mokyti elgtis su vaiku, kaip su lygiaverčiu partneriu, skleisti informaciją apie vaiko dalyvavimo galimybes. Tai galima įgyvendinti per kasdienes pokalbius su tėvais, susirinkimų ar specialių paskaitų tėvams metu, rengiant ir platinant lankstinukus bei plakatus grupėse.
- Organizuoti praktinius užsiėmimus su tėvais darželio aplinkoje, padedančius tėvams išmokti remtis demokratiniais auklėjimo metodais ir skatinti vaiko dalyvavimą.
- Supažindinti vaikus su jų teise dalyvauti ir paaiškinti, kokias galimybes ji suteikia vaikui.
- Skatinti vaikus naudotis teise dalyvauti, ugdyti tam būtinus jų gebėjimus (veiklumą, savarankiškumą, gebėjimą rinktis, pasitikėjimą savimi) ir atitinkamas nuostatas.

Tėvams. Kad vaiko teisė dalyvauti šeimoje būtų įgyvendinta, pirmiausia tėvai turi prisiimti atsakomybę ir stengtis, kad vaikas taptų aktyviu savo, šeimos ir visuomenės gyvenimo dalyviu:

- Domėtis vaiko teisėmis, taip pat ir vaiko teise dalyvauti. Įsisąmoninti, jog vaiko teisė dalyvauti yra teisiškai įtvirtinta norma, ir jos privaloma laikytis.
- Konsultuotis su specialistais, kaip įgyvendinti vaiko teisę dalyvauti.
- Mokyti priimti vaiką lygiaverčiu partneriu visuose reikaluose, stengtis atsikratyti stereotipų, jog vaikai yra nepilnaverčiai šeimos ir visuomenės nariai.
- Supažindinti vaikus su jų teise dalyvauti, paaiškinti, kokias galimybes ji suteikia ir skatinti jomis naudotis.
- Dažniau leisti vaikui pačiam priimti sprendimus, domėtis jo nuomone, prašyti patarimų, leisti suklysti, prieštarauti, nemenkinti vaiko ir nuolat drąsinti.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
2. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: enciklopedija.
3. Bogdanovičienė, B., Grigaravičienė, I. (2006). Suaugusiųjų požiūris į vaiko poreikius ir pareigas. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos I – II dalys*, p. 76-93). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
4. Broom, L. (1992). *Sociologija*. Kaunas: Litera.
5. Bulotas, R. (2003). *Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje*. Jonava.
6. Cecchin, D. (2005). Kompetentingasis ugdytojas. *Demokratiškos pedagogikos matai. Danų autorių straipsnių rinkinys kuriančiam pedagogui*. Vilnius: Vilniaus kolegija
7. Denick, L. (2005). Kaip vaikai įsisavina postmoderniojo gyvenimo kokybę. *Demokratiškos pedagogikos matai. Danų autorių straipsnių rinkinys kuriančiam pedagogui*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
8. Dreikurs, R. (2000). *Laimingi vaikai. Iššūkis tėvams*. Kaunas: Vaga.
9. Ginott, H. G. (1999). *Tarp tėvų ir vaiko: nauji senų problemų sprendimai*. Vilnius: VIA RECTA.
10. Glebuviene, V. S., Kerulienė, I. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikas šeimoje: tėvų nuomonė apie jo teises. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos I – II dalys*, p. 47-53. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
11. Gray, J. (2001). *Vaikai kilę iš dangaus: pozityvaus vaikų auklėjimo metodai*. Vilnius: Alma littera.
12. Grigaliūnaitė, R., Montvilaitė, S. (2006). Vaiko požiūris į suaugusįjį. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos I – II dalys*, p. 65-75). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
13. Hodgkin, R., Newell, P. (2002). *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. Jungtinių Tautų vaikų fondas UNICEF.
14. Jonynienė, V.Ž. (2000). Teisė ir mokinio socializacija. *Acta paedagogica vilnensia*, 7, p. 92-117.
15. Jonynienė, V.Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta paedagogica vilnensia*, 15, p. 129-142.
16. Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Šiauliai: ŠU leidykla.
17. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita* (2009).

18. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija* (1989).
19. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Juodaitytė, A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje. *Socialinis darbas*, 6, p. 104-112.
21. Kabašinskaitė, D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija. Sociologija*, 3, p. 43 – 49.
22. Kairienė, B., Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 6 (2). p. 43-50.
23. Katiliūtė – Boystun, D. (1997). Biheviziorizmas ir humanistinė psichologija: dvi žmogaus prigimties sampratos individualistinėje visuomenėje. *Psichologija. Mokslo darbai*, 16, p. 18.
24. *Lietuvos jaunimo politikos baltoji knyga* (2001).
25. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas* (2002).
26. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (2000).
27. *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas* (2003).
28. *Lietuvos Respublikos konstitucija* (1992).
29. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2011 metų veiklos ataskaita* (2012).
30. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas* (2007).
31. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas* (1996).
32. Maslow, A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
33. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
34. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
35. Postman, N. (1996). Išnykstanti vaikystė. *Prizmė*. [Žiūrėta 2012 – 02 – 10]. Prieiga per internetą:
<http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=328&Itemid=93>
36. Sakalauskas, G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras.
37. Seliokienė, L. (2004). *Šeimos pedagogika: studijų knyga*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras.
38. Snieškienė, D. (red). (2008). *Socialinis darbas ir vaiko teisės: Profesinio rengimo mokomoji knyga apie JT Konvenciją*. Kaunas: VDU leidykla.
39. Špėlytė, G. (2008). *Vaiko auklėjimas*. Žiūrėta [2012-01-15]
<<http://zurnalas.darnipora.lt/vaiko-auklejimas-2150.html>>

40. *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas* (1966).
41. UN Committee on the Rights of the Child (2009). *General Comment No. 12: The right of the child to be heard*. Žiūrėta [2012-01-15]. Prieiga per internetą <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4ae562c52.html>>
42. *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija* (2003).
43. VO „Gelbėkit vaikus“ (2011). *Valdymas, atitinkantis vaiko poreikius: Vaiko teisių konvencijos bendrųjų priemonių įgyvendinimas Lietuvoje nacionaliniu ir vietos lygiu*. [Žiūrėta 2011-10-23]. Prieiga per internetą <http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/sites/default/files/dokumentai/Lithuania_lt,%20web.pdf>
44. Willow, C. (2010). *Children's right to be heard and effective child protection. A guide for Governments and children rights advocates on involving children and young people in ending all forms of violence*. [Žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://seap.savethechildren.se>>

PRIEDAI

Gerbiami respondentai,

Esu Šiaulių Universiteto, Edukologijos fakulteto, edukologijos magistro studijų programos II kurso studentė. Prašau dalyvauti apklausoje ir užpildyti šią anketą. Jūsų atsakymai bus labai svarbūs rengiant magistro darbą, kurio tikslas – atskleisti vaiko, kaip aktyvaus dalyvio teisės įgyvendinimą šeimoje. Ši anketa yra anoniminė. Pažymėkite pasirinktą (-us) atsakymą (-us), arba parašykite savo nuomonę.

Prašau įvesti informaciją apie save:

Lytis

Amžius

Išsilavinimas

1. Jūsų gyvenamoji vieta (pažymėkite pasirinktą atsakymo variantą):

- Užsienio valstybė
- Didmiestis
- Miestas/miestelis
- Kaimas

2. Jūsų vaiko amžius (metais) (pažymėkite pasirinktą atsakymo variantą):

- 4
- 5
- 6
- 7

3. Jūsų vaiko lytis (pažymėkite pasirinktą atsakymo variantą):

- Berniukas
- Mergaitė

4. Kuris iš pateiktų teiginių, Jūsų manymu, tiksliausiai apibūdina vaikystę? (Apveskite vieną Jums tinkamiausią atsakymą arba įrašykite savo atsakymo variantą.)

- Vaikai - maži žmonės, kuriuos reikia globoti
- Vaikai - lygiaverčiai suaugusiųjų partneriai
- Vaikystė – nerūpestingas ir laimingas žmogaus gyvenimo laikotarpis
- Vaikai – maži žmonės, kurie turi subręsti ir tapti tikrais visuomenės nariais
- Kita

5. Kaip Jūs vertinate vaiko teisių įtaką vaikams? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Vaiko teisės padeda apsaugoti skriaudžiamus, nelaimingus vaikus	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės sulygina vaiko ir suaugusiųjų teises	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės neturi jokios įtakos vaikams	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės "gadina" vaikus	☐	☐	☐	☐	☐

6. Kaip Jūs vertinate vaiko teisių įtaką visuomenei? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Vaiko teisės kelia visuomenės kultūrą	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės moko teisingai elgtis su vaikais	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės supriešina visuomenę	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės trikdo tvarką visuomenėje	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisės neturi jokios įtakos visuomenei	☐	☐	☐	☐	☐

7. Iš kur semiatės žinių apie vaikų auklėjimą? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Nuolat	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Skaitau literatūrą šia tema	☐	☐	☐	☐	☐
Žiūriu TV laidas, klausau radijo	☐	☐	☐	☐	☐
Tariusi su draugėmis/draugais	☐	☐	☐	☐	☐
Tariusi su specialistais (darželio auklėtojomis, vaiko teisių specialistais ir kt.)	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko auklėjimo klausimus palieku spręsti antrai pusei	☐	☐	☐	☐	☐
Remiuosi savo tėvų, seneliu pavyzdžiu	☐	☐	☐	☐	☐
Specialiai nesidomiu vaikų auklėjimu	☐	☐	☐	☐	☐

8. Parašykite, kaip Jūs suprantate vaiko teisę dalyvauti? (Apibūdinkite savais žodžiais.)

9. Pagal svarbumą vaikui, įvertinkite žemiau pateiktas teises: (pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Labai svarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
Vaiko apsauga	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko aprūpinimas	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko dalyvavimas (teisė dalyvauti priimant visus, su juo susijusius sprendimus)	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko interesų paisymas (tai, kas svarbiausia vaikui)	☐	☐	☐	☐	☐

10. Vaikas turi teisę išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su jo gerove šeimoje ir visuomenėje. Ar iki šiol esate girdėję/skaitę apie šie vaiko teisę? (Pasirinkite vieną, Jums tinkamą atsakymą.)

- Taip, gerai žinojau šią teisę
- Taip, esu girdėjęs šią teisę
- Ne, niekada negirdėjau apie šią vaiko teisę

11. Nuo kokio amžiaus, Jūsų manymu, vaikas gali išreikšti savo nuomonę? (Parašykite savo nuomonę.)

12. Pagal svarbumą vaikui, įvertinkite žemiau pateiktas teises ir laisves (pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.):

	Labai svarbu	Svarbu	Iš dalies svarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
Saviraiškos laisvė	☐	☐	☐	☐	☐
Teisė priimti sprendimus	☐	☐	☐	☐	☐
Teisė gauti ir perduoti informaciją	☐	☐	☐	☐	☐
Religijos laisvė	☐	☐	☐	☐	☐
Žodžio laisvė	☐	☐	☐	☐	☐
Laisvė priklausyti taikioms organizacijoms	☐	☐	☐	☐	☐
Teisė išsakyti nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
Teisė prieštarauti	☐	☐	☐	☐	☐

13. Ar sutinkate su šiais teiginiais? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Visi vaikai turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
Išsakyti savo nuomonę yra vaiko teisė, bet ne pareiga	☐	☐	☐	☐	☐
Negalima apriboti, kokiais klausimais vaikai gali reikšti savo nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko nuomonės turi būti paisoma priimant visus su juo susijusius sprendimus	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko teisė reikšti nuomonę negali būti ribojama dėl jo amžiaus	☐	☐	☐	☐	☐
Būtina padėti vaikui išsakyti savo nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐

14. Kas, Jūsų nuomone, labiausiai atsakingas už vaiko teisės dalyvauti įgyvendinimą? (Pažymėkite vieną Jums tinkamą atsakymą arba įrašykite savo variantą.)

- Valstybė/ savivaldybė
- Mokykla/ darželis
- Vaiko teisių apsaugos tarnybos
- Tėvai
- Pats vaikas
- Kita

15. Kas, Jūsų nuomone, dažniausiai turėtų spręsti su vaiko gerove susijusius klausimus? (Pažymėkite vieną Jums tinkamą atsakymą arba įrašykite savo variantą.)

- Tėvai
- Vaikas
- Tėvai ir vaikas kartu
- Kita

16. Kokie santykiai tarp tėvų ir vaiko, Jūsų manymu, yra tinkami? (Pažymėkite vieną Jums tinkamą atsakymą.)

- Kai tėvai vadovauja vaikui
- Kai tėvai dominuoja vaiko atžvilgiu
- Kai vaikai ir tėvai šeimoje yra lygūs
- Kai tėvai nusileidžia vaikams

17. Kaip apibūdintumėte savo šeimoje vyraujančius santykius? (Pažymėkite vieną Jums tinkamą atsakymą.)

- Tėvai vadovauja vaikams
- Tėvai dominuoja, net ne vadovauja
- Tėvai ir vaikai yra lygūs
- Tėvai nusileidžia vaikams

18. Įvertinkite, koks vaiko elgesys Jūsų šeimoje pageidautinas? (Pažymėkite nuo 6 - labiausiai pageidautinas iki 1 - mažiausiai pageidautinas)

- Geras mokymasis
- Atsargumas
- Savarankiškumas
- Paklusnumas
- Originalumas
- Atsakomybės jausmas

19. Kaip dažnai Jūsų šeimoje vaikui leidžiama (pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.):

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Išsakyti savo nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
Prieštarauti tėvams	☐	☐	☐	☐	☐
Pačiam priimti sprendimus (susijusius su vaiku)	☐	☐	☐	☐	☐
Daryti įtaką tėvų sprendimams (susijusiems su vaiku)	☐	☐	☐	☐	☐

20. Ar specialiai skatinate vaiko dalyvavimo įgūdžius? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Supažindinu su teise dalyvauti	☐	☐	☐	☐	☐
Raginu išsakyti savo nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
Padrašinu viską išmėginti pačiam	☐	☐	☐	☐	☐
Specialiai sudarau situacijas, skatinančias vaiką rinktis	☐	☐	☐	☐	☐
Parodau vaikui, kad jo nuomonė šeimoje svarbi	☐	☐	☐	☐	☐
Leidžiu jam priimti neteisingus sprendimus	☐	☐	☐	☐	☐

21. Kaip dažnai Jūsų vaikui leidžiama pasirinkti (kai vaiko norai atitinka galimybes)? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Ką valgyti	☐	☐	☐	☐	☐
Ką rengtis	☐	☐	☐	☐	☐
Ką veikti laisvalaikiu	☐	☐	☐	☐	☐
Kur atostogauti	☐	☐	☐	☐	☐
Su kuo draugauti, bendrauti	☐	☐	☐	☐	☐
Kaip tvarkyti savo kambarį (savo erdvę, jei neturi kambario)	☐	☐	☐	☐	☐
Kokį žaislą pirkti	☐	☐	☐	☐	☐
Kokius rūbus pirkti	☐	☐	☐	☐	☐
Kaip švęsti savo gimtadienį	☐	☐	☐	☐	☐
Kokius būrelius lankyti (ar nelankyti visai)	☐	☐	☐	☐	☐

22. Kaip elgiatės, kai vaiko nuomonė nesutampa su Jūsų? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Įsakote elgtis taip, kaip liepta	☐	☐	☐	☐	☐
Ginčijatės su vaiku, kol kuris nors įrodo savo tiesą	☐	☐	☐	☐	☐
Įtikinėjate vaiką, kad jis sutinka su jūsų nuomone	☐	☐	☐	☐	☐
Nusileidžiate vaikui	☐	☐	☐	☐	☐
Nusileidžiate su tam tikromis sąlygomis	☐	☐	☐	☐	☐
Prašote trečio žmogaus, kad išspręstų konfliktą	☐	☐	☐	☐	☐
Kartu svarstote visus "už" ir "prieš" ir kartu nusprendžiate	☐	☐	☐	☐	☐

23. Dėl kokių priežasčių neleidžiate vaikui pačiam priimti sprendimo? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Kai manote, kad jis tam per mažas	☐	☐	☐	☐	☐
Kai manote, kad jis negali tinkamai įvertinti situacijos	☐	☐	☐	☐	☐
Kai nesuprantate, ko iš tiesų nori vaikas	☐	☐	☐	☐	☐
Kai nenorite vaikui to leisti	☐	☐	☐	☐	☐
Kai negalite įgyvendinti vaiko noro	☐	☐	☐	☐	☐
Kai vaiko noras atima daug laiko	☐	☐	☐	☐	☐
Kai tai gali suteikti vaikui per daug galios	☐	☐	☐	☐	☐
Kai manote, jog sprendimas gali	☐	☐	☐	☐	☐

pakenkti vaikui					
Kai manote, jog sprendimas gali pakenkti kietiems	☐	☐	☐	☐	☐
Kai Jūsų ir vaiko nuomonė skiriasi	☐	☐	☐	☐	☐

24. Pažymėkite, kaip dažnai Jūsų vaikas išgirsta šias (ar labai panašias) frazes? (Pažymėkite atitinkamą variantą prie kiekvieno teiginio.)

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Neimk, sudaužysi	☐	☐	☐	☐	☐
Tu tam dar per mažas/maža	☐	☐	☐	☐	☐
Tu nemoki, leisk man	☐	☐	☐	☐	☐
Pabandyk dar kartą	☐	☐	☐	☐	☐
Tau tikrai pasiseks	☐	☐	☐	☐	☐
Aš džiaugiuosi, kad tu tai gali	☐	☐	☐	☐	☐
Pats nuspręsk ką daryti	☐	☐	☐	☐	☐
Tu ir vėl viską sugadinai	☐	☐	☐	☐	☐
Žiūrėk, ką čia padarei	☐	☐	☐	☐	☐
Aš žinau, kad tu tai padarei netyčia	☐	☐	☐	☐	☐
Pagalvokime, kodėl tau nepavyko	☐	☐	☐	☐	☐
Kodėl tu toks žioplys/ tokia žioplė?	☐	☐	☐	☐	☐
Ar turi minčių, kaip viską sutvarkyti?	☐	☐	☐	☐	☐
Pabandyk pats/pati	☐	☐	☐	☐	☐
Suprantu, kad tai sunku	☐	☐	☐	☐	☐
Kitą kartą paprašyk, kad aš tai padaryčiau	☐	☐	☐	☐	☐
Man įdomu, ką tu apie tai galvoji?	☐	☐	☐	☐	☐
Nesiginčyk su tėvu/motina	☐	☐	☐	☐	☐
Gal gali pasiūlyti, kaip spręsti šią problemą?	☐	☐	☐	☐	☐
Nesikišk į suaugusiųjų reikalus	☐	☐	☐	☐	☐
Privalai manęs klausyti	☐	☐	☐	☐	☐
Aš geriau žinau, ko tau reikia	☐	☐	☐	☐	☐